

СТ 84.4БЕЛ
К92

ЛЬНА БІБЛІОТЕКА



ЯНКА КУПАЛА

ВИБРАНІ ТВОРИ





ЯНКА
КУПАЛА

15.
7

ВИБРАНІ ТВОРИ



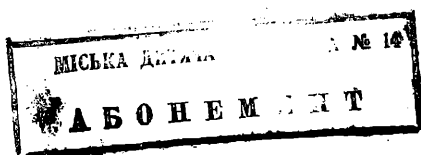
Київ 1970

Видавництво
дитячої
літератури
«ВЕСЕЛКА»

С(Біл)
К92

7-6-3
17-В3-21-70М

Редакційна колегія:
Андрущенко В. Я., Бич-
ко В. В., Коваленко Н. Д.,
Острик М. М., Панч П. Й.,
Шевченко М. Є.



Упорядкування
М. О. ЖЕРНОСЕКОВОЇ

Портрет Янки Купали та ілюстрації художника
ОЛЕГА ЖИВОТКОВА

Оформлення
МИКОЛИ ЧОРНОКАПСЬКОГО

ЯНКА КУПАЛА

(1882—1942)

Його називають батьком білоруської поезії. І це — справедливо. Поетичний голос Янки Купали зазвучав тоді, коли в буремні роки першої російської революції білоруський народ підіймався на боротьбу за соціальне й національне визволення. Янці Купалі судилося стати натхненником та ідейним вождем цієї боротьби. Його устами заговорили мільйони гноблених, кривджених і ображуваних білорусів-трудоарів, що не мали права навіть «людьми зватись». Разом зі своїм побратимом і другом Якубом Коласом Янка Купала став основоположником білоруської літературної мови. Його поезія легка й разюча, мелодійна й пристрасна, як народна пісня. Та й чи могло бути інакше? Адже ціле життя Янки Купали — то частка життя його народу.

Звичайно, білоруська література існувала й до Янки Купали. Започаткувалася вона в середині ХІХ століття й творилася в умовах нечуваного національного гніту з боку російського самодержавства та пбльсько-шляхетських елементів, що були в Білорусії особливо впливові й живучі. Білоруська література починалася усною народною творчістю та анонімними творами, серед яких найвизначніші поеми «Енеїда навиворіт» і «Тарас на Парнасі». Довгий час їх поширювали усно та в рукописах, бо до 1905 року Білорусія не мала своєї періодичної преси.

Піднесення в білоруській літературі почалося в другій половині ХІХ століття, коли в літературу прийшов перший професійний письменник В. Дунін — Марцинкевич. Його патріотичну справу продовжили Ф. Богушевич, Я. Лучина, А. Гуринович та інші письменники. Їхній демократизм і патріотичні поривання, проте, ще не пов'язувалися з заклик до революційної боротьби. Творчість Янки Купали наскрізь революційна. Саме це єднає його з Якубом Коласом і відрізняє від усіх інших тогочасних білоруських поетів.

Янка Купала (Іван Домінікович Луцевич) народився 7 липня (25 червня за ст. ст.) 1882 року в фільварку В'язинка Віленського повіту Віленської губернії (тепер Молодечненський район Мінської області). Батько його, безземельний селянин, орендував землю в поміщиків, і родина Луцевичів змушена

була часто переїжджати з місця на місце. Ці переїзди забирали багато сил і здоров'я, бо щоразу доводилося починати все спочатку: дбати про житло, налагоджувати нове господарство, очищати занедбану землю від каміння та бур'яну, аби на ній щось уродило. Але для малого Янки життя «на колесах» мало й свою романтику: змінювалися чарівні краєвиди рідної природи, з'являлися нові знайомі. Допитливий і уважний хлопчик рано навчився слухати шелест густого бору й шепіт стиглого колосся, розуміти дзюркотання лісового струмка й розрізняти спів птахів. Та особливо вражала Янку усна народна творчість: казки, пісні, легенди, перекази, бувальщини, що оповідали про тяжку долю простих людей. Борисівський і Мінський повіти, де мандрували Луцевичі, здавна славилися народними талантами, і Янка не пропустив жодної нагоди послухати казкаря чи лірника. Така нагода найчастіше траплялася на ярмарках. Коли на ярмарок приходили лірники, дударі, цимбалісти, Янка іноді заохочував їх співати, приносячи з дому сало, хліб, млинці, за що йому не раз перепадало від батька. Під Борисовом він уперше з народних вуст почув безсмертні Шевченкові пісні, які полонили його душу на все життя.

Родина Домініка Луцевича жила дуже бідно, ледве зводила кінці з кінцями, і ніхто з семи дітей не зміг ходити до школи. Найстарший син Ясь кілька місяців учився в народній школі села Сенниця, але довелося її кинути: батько купив коня й переїхав з сім'єю до Мінська візникувати, гадаючи, що так він виб'ється із злиднів. У Мінську Янка готувався вступити до реального училища. Та це так і лишилось нездійсненою мрією. Батько швидко розчарувався в міському житті й повернувся до селянської праці. Після цього Янку деякий час навчали мандрівні вчителі, або, як їх звали, «директори». Здебільшого то були підлітки, що навчилися читати й писати (переважно польському) й за невелику платню передавали свою нехитру науку іншим. Але й ця наука тривала не довго. Молодого Янку, як згадував він потім, «злидні примусили взятися до іншої науки, а саме: читати сумну книгу панських ланів і писати журливу повість свого горя сохою та косою».

Жадоба знань не давала спокою вдумливому, вразливому хлопцеві. І він поповнював їх самоосвітою: удень працював на господарстві, а вночі читав і перечитував усе, що пастило дістати,— твори Кольцова, Пушкіна, Лермонтова, Шевченка, Сирокомлі, Конопницької, часописи, календарі тощо. Читав при світлі місяця чи багаття в полі, коли батько посилав його на нічліг пасти коней. Прочитані книжки розбудили у нього уяву,

поетичне чуття й мистецький смак. У п'ятнадцять років Янка вступив до останнього класу народного училища в містечку Білоручі й за рік успішно його закінчив.

Навесні 1902 року родину Луцевичів спіткало велике горе: помер батько, а за півроку під час пощесті скарлатини смерть забрала єдиного братика й двох сестричок. Відтоді всі турботи про родину впали на плечі Янки. Що робити? Як жити далі? Йти протоптаною стежкою і повторити батькову долю? Ні, тільки не це! Праця на чужій землі висмокче останні сили, передчасно зведе в могилу. Треба шукати іншого щастя!

1903 року Янка полишив господарство й пішов «у люди». Два місяці був «директором» — мандрівним учителем, два тижні — писарем у судового слідчого, потім — молодшим прикажчиком, чорноробом і помічником винокура на гуральні, де, як він казав, «азнав такого пекла, якого ще ніколи не знав». За п'ять років поневірянь майбутній поет відчув увесь жах життя простої людини. Усе побачене й почуте запало йому в душу й вилилось потім у віршах.

Писати Янка Купала почав порівняно пізно, десь після двадцяти років. Перший вірш жартома написав 1902 року з нагоди іменин своєї сестри. Згодом, після першої вдалої спроби, Янка писав багато, але нікому того не показував. Про те знали й сусіди, і між ними іноді точилися розмови:

— Чули, Луцевчик вірші пише?

— Мабуть, паном буде.

— Одне його чекає — в'язниця. Шкода Луцевчиху. Відолашна вдова.

Почувши це, мати питала:

— Ясю, як жити будемо? Батька немає, ти все книжки читаєш, вірші складаєш. Це не доведе до добра. Чи ти з цього хліб їстимеш?

А син відповідав, що не складати віршів він не може, що вони для нього — радість і втіха.

Перші вірші Янки Купала до нас не дійшли. Це були звичайні собі учнівські твори польською мовою, до яких сам автор ставився не дуже серйозно, бо не вірив, що проста людина може бути поетом. Лише 1904 року «трапляють мені до рук білоруські прокламації й революційні брошури білоруською мовою, — згадував Янка Купала. — Це остаточно вирішило, що я білорус і що єдине моє покликання — служити своєму народові всіма силами душі й серця».

У травні 1905 року на сторінках мінської прогресивної газети «Северо-западный край» з'явився перший вірш Янки

Купали білоруською мовою «Мужик». Це був виклик панам, усім тим, хто протягом століть принижував людську гідність селянина, виставляв його на посміховисько, ображав його мову і звичаї, підкреслював у ньому відсталість, затурканість, покірливість і терплячість.

Устами самого мужика Янка Купала заявив, що трудящий білорус не раб, а людина з великим майбутнім:

І скільки жити я тут буду,
Я пам'ятатиму повік,
Ніколи в світі не забуду,
Що я людина, хоч мужик.
І всі, хто в мене запитає,
Один почують стогін-крик,
Хоча мене хто й зневажає:
Я буду жить! — бо я мужик!

Революція 1905 року, що прогриміла освіжною грозою серед задушливої ночі царського самовладдя, розбудила всі народи колишньої Росії й закликала їх розірвати кайдани неволі. Революційна хвиля прокотилася й по Білорусії. Затуркані селяни усвідомили себе повноправним народом, зрозуміли своє завдання й відчули свою силу до боротьби. Узагальнений образ білоруського народу, що повстав на захист своєї гідності й людських прав, Янка Купала змалював у вірші «А хто там іде?», надрукованому в першій білоруській газеті «Наша ніва» (виходила у Вільні). «Мені хотілося,— пояснював поет задум свого вірша,— крикнути на весь світ про те, як тяжко покутує народ під гнітом царя й капіталістів. Мені хотілося змалювати образ народу, що йде з руками в кривавих мозолях, з ногами в личаках і несе на плечах свою кривду. Мені хотілося, щоб героїчний і волелюбний білоруський народ знищив усіх своїх кривдників».

Вірш «А хто там іде?» дуже схвилював великого пролетарського письменника М. Горького. Він відзначив глибокий зміст і життєву правду цього вірша й переклав його російською мовою. Янка Купала високо цінував підтримку М. Горького й був йому вдячний все життя.

З 1907 року «Наша ніва» систематично друкує твори Янки Купали, і молодий поет здобуває популярність серед читачів. Писав він багато й швидко, рядки самі просилися на папір. Його ранні вірші дуже схожі на народні пісні, яких він знав безліч ще з дитинства. Життєвий досвід, набутий у мандрах серед рідної природи й свого народу, тепер виливався в поезію:

На самій зорі моїх днів невеселих
Мене білоруська ростила земля,
І я прислухався до гомону в селах
І пильно вдивлявся у рідні поля.

І річка бурхлива, і млин гомінливий
Розмірним, розгонистим шумом води
Мені навівали співучі мотиви,
У віршах рівняли музичні склади.

Над шляхом широким дерева тінисті,
Гусині ключі, що у вирій плили,
Родили у серці гармонії чисті
І злагоду ніжну у пісню лили.

(«Моя наука», 1919 р.)

Пісню в поетовому серці збудила материнська мова. Вона проста, але наймиліша, бо рідна:

О гноблене слово, ти, рідне слово!
Як грім, прогними до усіх,
Що рідная мова, хоч бідная мова,
Миліша від пишних чужих!

«Я міг,— розповідав Янка Купала,— за один день написати двісті-триста рядків віршів, і рідко написане доводилося виправляти. Писав, де і як траплялося: біля багаття, при місяці, навпомацки вночі, в дорозі, під час роботи».

Восени 1908 року Янка Купала кинув роботу на панських гуральнях і переїхав до Вільна, де одержав місце бібліотекаря й одночасово працював у редакції газети «Наша ніва». Поет приєднався до прогресивного білоруського літературного руху, що від революції 1905 року набирив дедалі більшого розмаху. До газети «Наша ніва» надходили сотні віршів, оповідань і повідомлень з різних кінців Білорусії від простих людей. На сторінках газети друкували свої твори молоді білоруські поети, які стали потім класиками: Алоїза Цьотка, Констанція Буйло, Максим Богданович, Змитрок Бядуля.

Майже одночасно з переїздом Купали до Вільна в Петербурзі вийшла його перша збірка поезій «Жалейка» («Сопілка»). Збірка відкривається віршем «Я не поет», у якому стверджується право білоруського народу на свою поезію рідною мовою:

Кожен край має тих, що співають,
Щоб смуток і слава десь не пропала,

А білоруси нікого ж не мають,
Нехай же хоч буде Янка Купала.

Щастя, як промінь, сяйне у негоді,
Нехай-бо від нього хоч стежка лягала,
Долю побачив би в ріднім народі,
То й був би щасливий Янка Купала.

Свої вірші поет підписував псевдонімом «Янка Купала». Купала — це назва тієї казкової ночі, коли, за народною легендою, цвіте папороть. Споконвіку білоруські селяни широко відзначали свято Купали, що збереглося ще від дохристиянських, «поганських» часів. Існувало повір'я, що всі бажання й мрії про щастя здійсняться, коли зірвати квітку папороті, яка розквітає в найглухіших лісових хащах. Знайти ту квітку можуть лише найсміливіші й найвідважніші, бо злі сили природи чинять шукачам щастя різні перешкоди. Ці казкові образи не раз поставали перед молодим поетом, нагадували йому дитинство. Він назвався Купалою, ніби взявши на себе важке й почесне завдання знайти в житті заповітну квітку папороті й зробити щасливим свій народ.

З народної поезії Янка Купала сприйняв глибоке відчуття рідної природи й уміння зобразити захоплююче багатство її картин. Але краса природи в творчості поета ніколи не стирала соціальних мотивів. Уже в першій збірці Янки Купали центральне місце посідають твори, де поет змальовує злидні й горе білоруського селянина, оспівує його працелюбність і талановитість, прославляє революційну боротьбу трудящих: «З пісень про мужицьку долю», «Я мужик-білорус», «Думки», «Пісня вільної людини» тощо. Хоч найреволюційніших творів цензура не пропустила, збірку «Жалейка» двічі забороняли й конфісковували царські сатрапи.

Багато ненадрукованих віршів поета переписували й передавали з рук у руки. Незважаючи на заборону й переслідування, до народу доходив полум'яний заклик поета:

Доволі спать! Вперед до бою!
Долайте морок навкруги,
Єднайтесь лавою одною,
Яку не зломлять вороги!

З тюрми, де ви одвіку скніли,
Вас кличе сонце золоте!

Для натиску з'єднайте сили,
І вічне щастя зацвіте!

Восени 1909 року Янка Купала поїхав до Петербурга «по науку». Слухаючи тут лекції найкращих на той час професорів, він поповнив свої знання, набуті з прочитаних книжок, вивчав історію та культуру рідної Білорусії, познайомився з прогресивними білоруськими культурними діячами та російськими письменниками. Поет з головою поринув у вир життя, але ні на мить не забував рідного краю:

Я від вас далеко, ниви Білорусі,
На чужі простори я тепер дивлюся,
Але в серці, думках тільки вас і знаю,
Як і жив, живу я у своєму краю,

І нема на світі сил таких над нами,
І нема на світі кованої брами,
Щоб хоч на часину, на малу годину
Зачинить від мене батьківську країну.

Палкою любов'ю до батьківщини й до рідного народу, вірою в його сили й можливості, закликом до боротьби з царатом і передчуттям майбутньої перемоги перейняті наступні збірки Янки Купали: «Гусяр» (1910 р.) і «Шляхом життя» (1913 р.). Ці мотиви найяскравіше відображені в поезіях «Ще прийде весна», «Перед світанням», «Молода Білорусь» та інших. В них відчувається подих великої соціальної бурі, і цим твори Янки Купали ніби перегукуються з ранніми оповіданнями Максима Горького, з його славнозвісним «Буревісником».

У революційній боротьбі велика роль належить поезії. Поет творить для народу, живе його радощами й горем, ділить його надії й сподівання. Місце поета в суспільстві Янка Купала визначив у вірші «Я не для вас». Звертаючись до панівних класів, він рішуче заявив:

Я не для вас, панове, ні,
У вільний час пісні складаю,
Що спали в серці там на дні,
Буджу і в світ на суд пускаю.
Я не для вас, панове, ні.

Я не для вас, панове, ні!..
А я для бідних і для гнаних,
Ділю я муки їх страшні,

Я з ними разом у кайданах.
Я не для вас, панове, ні!

Поезія стає народною зброєю лише тоді, коли вона правдива, непідкупна. Така поезія безсмертна. Це — основна ідея поеми Янки Купали «Курган» — одного з найкращих творів білоруської літератури. Сюжет поеми нескладний: багатий, лютий і жорстокий князь запросив на банкет славетного співця-гусляра, щоб той потішив гостей і в своїй пісні прославив вельможного господаря. За це князь пообіцяв щедру винагороду. Але гусляр на те відповів:

Пісню-думу згубив би червінцями я...
Гуслям зроду немає закону!
Наче сонце сія вільна пісня моя,
Серце небу підвладне бездонне.

Бачиш ліс віковий і полів тиху гладь?
Тільки їм я скоряюсь роками.
Вільний, княже, карать, вільний голову знять,—
Тільки дум не скувають кайданами.

Замість похвальної оди мужній гусляр заспівав викривальну пісню про деспотизм і самодурство князя. Вражений зухвальством народного співця, князь наказує закопати його живцем у землю. Гусляр гине від руки князя-ката, але залишилася жити його пісня. А про відважного народного героя нащадкам нагадує віковичний курган, якого не можуть стерти з людської пам'яті ні бурі, ні громи-блискавиці, ні навіть час.

Образ гусляра Янка Купала протиставляє образу князя. Народний співець простий, але мудрий, з незвичайним поетичним обдаруванням:

Небагата свитина на плечах міцних.
Борода його сива левина,
І натхнення вогонь в його очах ясных,
Гуслі-струни лягли на коліна.

Його ім'я овіяне легендами. Як у народних піснях, слово гусляра має фантастичну чарівну силу. Перед його піснями схиляється природа:

Пуща-ліс не гуде, білка, лось не біжить,
Солов'ї на гілках замовкають.

Між високих дерев тихо плеса стоять,
І у рибок плавці завмирають.

Більше того:

...під пісню гусярових струн
Дивна папороть цвіт розкриває.

Гусяр — тровісник народної правди, справедливості, втілення народної мудрості й щирості, мужності й ненависті до гнобителів.

Пихатий і самовпевнений князь на весь світ уславився своєю жорстокістю:

Він проходив, мов кат, по підвладних краях,
В лютім горі там мучились люди,
І молитви вставали в невірних серцях,
І прокляття здіймалися всюди.

Свій палац, діаманти він нажив кривавою селянською працею. Своє безтурботне життя він збудував на нещасті народу, на муках мільйонів людей. Він всемогутній і всевладний, але безспий перед народною пісню, тремтить і блідне перед словом правди. У двобої з мудрим співцем князь зазнав моральної поразки. Гусяр не продав за золото свою вільнолюбну пісню, не зрадив високого обов'язку народного оборонця, а кинув деспотові правду в вічі, ніби віщуючи, що насильство й знущання не вічні.

Змальовуючи образи мужніх борців проти несправедливості, Янка Купала часто звертався до історичного минулого. У 1913 році за мотивами українських та білоруських народних пісень він написав поему «Бондарівна», що відбиває часи боротьби українського народу проти пансько-шляхетської сваволі за доби кріпацтва. Вільнолюбна, непідкупна, морально чиста українська дівчина, козацька дочка Бондарівна з обуренням відхилила пропозицію вельможного пана Потоцького бути його коханкою, відмовляється від його багатства й воліє краще смерть, ніж ганьбу й неволю. Вона до кінця лишилася вірною рідному народові, а народ жорстоко мстить вельможі за свою героїню. Смерть Бондарівни підняла на повстання всю Україну, і «задиміли у пожежах панські садиби».

Неперевершений лірик, Янка Купала був також чудовим драматургом. Він створив комедії «Павлинка» (1912 р.), «Приймаки» (1913 р.), драму «Розкидане гніздо» (1919 р.). Найпопу-

лярніша серед них «Павлинка» звертає на себе увагу насамперед тим, що в ній автор чисто побутовому сюжетові зумів надати великого громадсько-політичного звучання. В основу комедії покладено мотив соціальної нерівності в дореволюційному суспільстві. Заможний хutorянин Степан Криницький прагне ще більше розбагатіти, вигідно віддавши заміж свою дочку Павлинку за дурнуватога шляхтича Адольфа Биковського, якого помилково вважає багатим. Павлинка ж давно покохала простого сільського вчителя Якіма Сороку. Він розбудив їй душу книжками й своїми революційними поглядами на життя, спрямував її на новий шлях. Степан Криницький чинить опір такому, на його думку, нерівному шлюбові. Крім того, що в Якіма ні шеляга за душею, він в уяві Криницького ще й дуже небезпечна людина, його класовий ворог, «забастовщик», «безбожник», «свинопас», «хамлюга», «мужицьке насіння». Але Павлинка активно бореться за своє щастя. «А нехай собі буде, що має бути,— каже вона,— я свого таки доб'юся або згину, щоб і сліду не залишилося». Не добившись від батька згоди на шлюб з Якимом, Павлинка вирішила втекти з дому й повінчатися зі своїм коханим таємно. Та сталося непередбачене: розлютований батько заявив на Якіма в поліцію як на політичного злочинця. Його заарештовують. Здається, перемиг Степан Криницький. Однак його перемога тимчасова, зовнішня. Увесь хід п'єси вказує на те, що вульгарна, тупа, обмежена, реакційна білоруська шляхта не витримає натиску розумного, життєрадісного, патріотичного молодого покоління, змалюваного в образах Павлинки і Якіма. Саме це покоління й стало в перші шеренги борців за народне щастя, коли вдарив переможний грім нової, соціалістичної революції.

* * *

Велику Жовтневу соціалістичну революцію Янка Купала сприйняв з великим натхненням і творчим піднесенням. Уперше в історії білоруський народ здобув свою незалежність і сприятливі умови для вільного розвитку. Але завоювання Жовтня йому довелося відстоювати в запеклих битвах громадянської війни. Тимчасову окупацію Білорусії німецькими загарбниками й білополяками поет переживав з болем у серці. Він закликав до сміливості й відваги в боротьбі з ворогом:

Будь смілим, хоч злидні й недоля навкруг,—
Відважного поступ не спинить ланцюг.

Будь смілим, як вітер, як воля сама:
Не займе сміливих ні кривда, ні тьма.
Звитягу в найтяжчій бою не згуби:
Будь смілим, як буря, що хилить дуби.

Після перемоги над білополяками Янка Купала активно включається в будівництво нового життя. Він радіє, що

Сонце зійшло над рівнинами голими,
Люди дійшли до мети благородної,
В праці здаються невтомними бджолами
Слави творці для вітчизни народної.

Платить за працю життя їм сторицею,
Ллються мотиви піснями веселими.
Воля народна літає орлицею,
Радість здружилась з квітучими селами.

Талант поета досягнув у цей час повного розвитку. Це засвідчують доводні збірки його поезій: «Безіменне» (1925 р.), «Пісня будівництву» (1936 р.), «Білорусії орденоносній» (1937 р.), «Від серця» (1940 р.). У своїх віршах Янка Купала оспівує дружбу радянських народів, їх патріотизм та інтернаціоналізм, їх доблесну працю на заводах і фабриках, на колгоспних ланах і новобудовах.

Традиційна ворожнеча між містом і селом, між пролетарями й селянами змінилася в умовах радянської дійсності дружбою й взаємодопомогою. Пролетарку й селянку поет називає двома сестрами й звертається до них:

Годі вам сумувать,
Тяжку пісню співать,
Час пожити і вільно, й яскраво.
Заспівайте пісень
Ви нових у цей день,
Пролетарко й селянко білява.

Він вірить, що боротьба за соціалістичне перетворення села дасть добрі наслідки:

Де в морозі марніли села,—
Новий буйний завітне пломінь,
Веселка барвний цвіт простеле,

В пiтьмі поліської оселі
Електрики засяє племінь.

Оспівування природи, яке в дореволюційних творах Янки Купали перепліталось з тугою за долею поневоленого народу, тепер поєднується в нього з картинами творчої праці трудового селянства. Восени, наприклад, коли

У вирій зібралися гуси,
Дзвеняг журавлі яснодзвонні...
Пливуть по шляхах Білорусі
З пашнею обози червоні.

Глянь: сонце, розбивши тумани,
В просторах німих походжає...
Гуляє під стягом багряним
Колгоспівське свято врожаю.

(«Нова осінь»)

Чимало творів Янка Купала присвятив молоді: «Молодим поетам», «Орлятам», «Виряджала мати сина», «Олеся», «Наша молодь» тощо. Молодь — наше майбутнє, наша надія.

Звертаючись до молодих поетів, Янка Купала закликав їх творити для народу:

Від вас, жовтневих днів сини,
Чий голос гомонить безкрає,
Мов нива ранньої весни,
Пісень чудових люд чекає.

Нове життя вимагає й нових пісень, які уславили б у віках велич соціалістичного будівництва:

Пісні нам потрібні, не ті, що народжені
У злиднях і тюрмах неволею царською,
Коли ми у тюрмах хилились знеможени
Під тою нагайкою злою жандармською.

Пісні нам потрібні, як сонце, як воля,
Що в цвіт одягає країну широку,
Пісні, що летіли б, мов птахи, над полем,
І щастя творили від року до року.

Потрібні пісні нашій милій країні,
Такі, щоб будили в нас радість велику,

Щоб славні діла, які творимо нині,
Затьмили всю славу минулого віку.

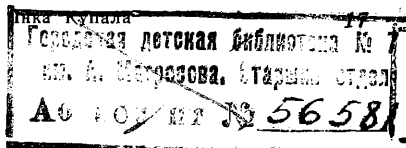
Щоб створити такі пісні, треба добре знати життя народу, бути учасником хвилюючих подій. І поет знову вирушає в мандри по рідній Білорусії. Як замолоду, він об'їздив багато міст і сіл, зустрічався з людьми праці, сам працював разом з ними, читав їм свої твори. Але колись його гнали в дорогу злидні та недоля, а тепер він свідомо прагне ознайомитися з новим життям, побачити ті зміни, що сталися в місті й на селі за роки Радянської влади. Янка Купала побував у Борисові і колгоспах Борисовщини, Оршанщини, відвідав Полісся. Внаслідок цього з'явилися його поеми «Місто Борисов» і «Над рікою Оresoю».

Соціалістичне перетворення Білорусії найяскравіше відображено в поемі «Над рікою Оresoю». Невелика, тиха Ореса споконвіків плине по глухому, заболоченому Поліссю. Воно суворе й мовчазне, як могила. Хіба що навесні трохи оживало: заспіває в лісі соловейко, проріже ранкову тишу пастухова жалійка, та безпритульна зозуля починає лічити роки людської неволі. «А люди? а люди? Їх мало — не мало, — запалися груди, нестатків навала». Та ось прийшла на Полісся Радянська влада. Вільні люди взялися за дружну працю й змінили обличчя своєї землі: підкорили лісову глушину, висушили гнилі болота, на родючій землі збудували комуну. Герої поеми сміливі, відважні й наполегливі в досягненні своєї мети. Вони люблять життя і хочуть бачити його ще кращим. Вони стали господарями природи і в її красивиди чудово вписали ясла, школи, клуби, лікарні.

Поема «Над рікою Оresoю» була перекладена російською, українською, литовською й польською мовами і разом з іншими творами принесла Янці Купалі всесоюзну славу. Поет щедро віддячує народові за визнання. Він відгукується майже на всі події радянського життя, оспівує Україну й Грузію, Шевченка й Шота Руставелі, Дзямбула й Стальського, перекладає білоруською мовою видатні твори братніх літератур: «Слово о полку Ігоревім», «Мідний вершник» Пушкіна, вірші Некрасова, Шевченка, Міцкевича та інших поетів. До 125-річчя з дня народження Великого Кобзаря Т. Г. Шевченка Купала написав натхненну поему «Тарасова доля». У ювілейні шевченківські дні 1939 року вийшов у світ «Кобзар» білоруською мовою за редакцією Я. Купали і Я. Коласа, де майже половина перекладів належить Янці Купалі.

На знаменну подію в житті білоруського народу — возз'єднання західнобілоруських земель у єдиній Радянській соціаліс-

2



МІСЬКА ДИТЯЧА БІБЛІОТЕКА 1

А Б О Н Е М Е Н Т

тичній державі Янка Купала відгукнувся циклом віршів «На західнобілоруські мотиви». Визволені з-під ярма буржуазно-поміщицької Польщі білоруси західних областей злилися в єдину сім'ю зі своїми східними братами, щоб разом іти по шляху соціалістичного будівництва. Але радість возз'єднання згодом була затьмарена віроломною навалюю фашистських полчищ.

Велика Вітчизняна війна застала Янку Купалу в Литві, де він перебував, повертаючись із I з'їзду радянських письменників Латвії. З великими труднощами йому вдалося приїхати до рідної столиці. Мінськ уже палав від фашистських бомб. Тисячі людей поспішали на схід, а над ними чорними круками шугали німецькі літаки й розстрілювали жінок, старих і дітей. Людським стражданням не було меж, від жаху, здавалося, стогнала земля. Як згадують сучасники, Янка Купала був до глибини душі вражений тим, що побачив на шляхах евакуації. Він весь час мовчав. Десь поблизу Смоленщини його увагу привернув чудовий білоруський краєвид. Біля шляху зеленіла сіножать. Висока трава, море квітів, недалеко — ліс. Купала зупинився тут. Стомлений, він вийшов з машини, ліг на траву і довго-довго дивився вдаль. На очах заблищали сльози. Це було його останнє прощання з рідною Білорусією.

У тяжкі для нашої країни дні Янка Купала став гнівним і полум'яним публіцистом. Його стаття «Німецький фашизм — найлютіший ворог білоруського народу», опублікована 18 липня 1941 року в «Правде», відбивала гнів і ненависть білоруського народу до фашистів:

«Коли ворог зірве яблуко, яке достигло в нашому саду, воно вибухне в його руках гранатою!

Коли він зіжне жменю нашого важкого колосся, зерно вилетить і знищить його свинцевим дощем!

Коли він підійде до наших чистих холодних криниць, вони пересохнуть, щоб не дати йому води!!!»

Широко відомими стали й інші публіцистичні статті Янки Купали, що з'являлися на сторінках газет «Правда», «Известия», «Красная звезда», «Савецкая Беларусь», — «Вище стяг боротьби за волю й незалежність!», «Не буде білорус рабом німецьких баронів», «Піднялась Білорусь» та інші.

На боротьбу з ворогом піднявся весь білоруський народ. Білорусія стала партизанською республікою. Рідні ліси, яри й болота були надійними й вірними союзниками народних месників. Наснагу на боротьбу й бойові подвиги давала їм Велика земля. У глибокому тилу навколо газети «За Савецкую Беларусь» об'єдналися найкращі білоруські письменники: Я. Купала,

Я. Колас, П. Бровка, П. Глебка, К. Крапива, М. Танк, К. Чорний, М. Линьков, П. Панченко. Майже весь тираж газети надсилали літаками білоруським партизанам. Усю Білорусію облетіли полум'яні слова Янки Купали, звернені до партизанів:

Не давайте ж їм спочити,
Мстите ворогові вщерть,
Нищить кодрло їх несите,
Завидне й несамовите,—
Кров за кров і смерть за смерть!

Популярними були тоді вірші поета «Повстає народ», «Ти будеш щасливою», «Хлопчик і льотчик на війні», «Грабіжники» тощо.

Народний поет бачив свою рідну землю знівеченою, скри-
вавленою, але гордою й непокірливою. Ніякому ворогові не зла-
мати її, не поставити на коліна. Крізь згарища білоруських
міст і сіл, крізь чорний дим фронтових битв перед Купалою
поставав ясний день перемоги радянських народів над фашиз-
мом. Поет мріяв про майбутню мирну творчу працю:

Як звільнимо ми рідне поле
Від зграй фашистського наброду,
Знов матимемо щастя й волю
В своїй оновленій господі.

Тяжкі загоїмо ми рани
І відбудуємо хатини,
І щастям ми після туману
Свою осяємо країну.

Палаці встануть гордовито,
Святково приберуться люди,
Як майорів, так майоріти
Червоний стяг над нами буде.

(«Знов матимемо щастя й волю», 1942 р.)

На жаль, Янка Купала не дожив до цих світлих днів. Саме тоді, як громадськість Москви готувалася відзначити 60-річчя від дня народження поета, 28 червня 1942 року його не стало. Провести Янку Купалу в останню путь прийшли пред-
ставники всієї багатонаціональної радянської літератури. Над
труною великого поета вони поклялись віддати всі свої сили
переможній боротьбі з ворогом...

* * *

Давно відгриміли криваві битви, ми залікували рани війни і сягнули в космос. І в усіх наших трудових перемогах, в найбільших досягненнях нашої науки й техніки завжди з нами Янка Купала. Академік Академії наук БРСР і УРСР, член президії Спілки радянських письменників СРСР і БРСР, депутат Верховної Ради БРСР, член Президії Всеслов'янського Комітету, лауреат Державної премії СРСР, Янка Купала був разом з тим простим і скромним трудівником. Він зумів показати всьому світові невичерпні творчі сили й духовне багатство білоруського народу, красу і велич рідної мови.

Він мови білоруської гранив
Ясний алмаз любовно і дбайливо,
Братам-народам появивши диво
Так, як Шевченко наш колись явив.
Він нас учив найглибше поважати
Святиню роботящої руки —
І увійшов наш Янка у віки,
Як образ Білорусії крилатий,—

писав М. Т. Рильський.

Білоруський народ високо оцінив заслуги свого великого сина. 1925 року в зв'язку з 20-річчям літературної діяльності він був удостоєний високого звання народного поета Білорусії, а 1939 року його нагороджено орденом Леніна.

...У Мінську, в мальовничому скверіку над тихою Свіслочкою, потопає в зелені будинок. То найсвятіше місце білоруського краю — літературний музей Янки Купали. З міст і сіл, з найвіддаленіших куточків Білорусії, з усіх усюд тягнуться сюди прості люди праці, щоб поділитися з улюбленим поетом своїми радощами й турботами, довірити йому свої думи й мрії. Ця безмовна зустріч щоразу духовно збагачує й окриляє, дає на-снагу й нові сили, оживляє й бадьорить, як прохолодне джерело цілющої води. І джерело це невичерпне, як невичерпна була любов поета до рідного народу, до матері-Вітчизни. Національний патріотизм у нього поєднувався з глибоким інтернаціоналізмом. Тим-то дорогий він усім народам, зокрема й нам, українцям.

Якщо тобі, юний друже, трапиться нагода побувати в білоруській столиці, завітай у цей заповітний куточок і вклонися тій землі й тому народові, що дав людству поета, ім'я якого вічно сяятиме в яскравому сузір'ї імен найбільших світових геніїв.

ГРИГОРІЙ ПІВТОРАК



1905—1917





А ХТО ТАМ ІДЕ?

А хто там іде, а хто там іде,
Яка то громада велика гуде?
— Білоруси.

А що вони несуть на худих плечах,
На руках у крові, на ногах в постолах?
— Свою кривду.

А куди ж несуть вони кривду всю?
А куди ж несуть показати свою?
— У світ цілий.

А хто ж ото їх, не один мільйон,
Кривду вчив нести, розбудив їх сон?
— Біда, горе.

А чого ж, чого захотілось їм,
Їм, погордженим, їм, слішим, глухим?
— Людьми зватись,

1907

Я НЕ ПОЕТ...

Я не поет, о рятуй мене, боже!
Не пнуса до слави, щоб вихваляла,
Хоч пісеньку-думку і висную, може,
І кличусь я тільки — Янка Купала.

Славу поетів розносять на світі,
Вінки звивають і дзвонять чимало,
Я ж тихо граю, де тихі в приміті?
Ат! Знаєм, із вйоски — Янка Купала!

Кожен край має тих, що співають,
Щоб смуток і слава десь не пропала,
А білоруси нікого ж не мають,
Нехай же хоч буде Янка Купала.

Долею вбогий, а ще й без відваги,
Біда, його мати, пригодувала,
Та на віку він пив сльози зневаги —
Ет, знаємо, просто Янка Купала.

Пісню почав він, а мовонька вбога,
Якою погорджують гірко, недбало,
Пісню цурають і гомонять з порога:
Ет, знаємо, вигдав Янка Купала.

Щастя, як промінь, сяйне у негоді,
Нехай-бо від нього хоч стежка лягала,
Долю побачив би в ріднім народі,
То й був би щасливий Янка Купала.

Та з часом люди впадають на силі,
Прийде костюмаха — й розлука настала.
Спитається дехто: а хто в цій могилі?
І напис покаже: Янка Купала.

1906

Я МУЖИК - БІЛОРУС

Я мужик-білорус,
Пан коси і сохи;
Темний сам, білий вус,
Весь кістлявий, сухий.

Голод — батько мій був,
Годував, не забув,
Біда — мати була,
Праця силу дала.

Хоч погорду терплю,—
Зріс я в горі німім;
Хоч світ хлібом кормлю,—
Сам я висівки їм.

Мою працю тяжку
Всяк собі забирав,
Та за те на віку
Я подяки не мав.

Глянь: високий цей бір,
Що нічим не пробить,—
Та загув мій топір,—
Він, як поле, лежить.

Рало вмить я стягнув
І шкапину застріг,
Плечі трохи зігнув,—
Ліс вже нивою ліг!

Та й засіяв шматок,
Потім з жінкою зжав...
Пан пшенички точок —
Любо глянуть — наклав.

Так от, люди, який
Я мужик-білорус!

Під чолом синяки,
Темний сам, білий вус.

Гей, щоб темний не був,
Книжку знав і читав,—
Я б і долю здобув,
Я б пісень заспівав!

Я б потрапив сказати,
Що і я — чоловік,
Що й мені горювать
Остогидло весь вік.

1907

З ПІСЕНЬ ПРО МУЖИЦЬКУ ДОЛЮ

Чий цей лан у латках,
Що посох і зачах,
Де лиш мох, осока?
— Мужика!

Чия в праці щемить,
Не спочине й на мить
У мозолях рука?
— Мужика!

Чию хату вітри
Поточили згори,
Чий то дах протіка?
— Мужика!

В кого — в зéмлі чужі,
Од сівби, від межі
Одірвали синка?
— Мужика!

Кого лихо-борня
Мучить-крає щодня
На цепу, як Сірка?
— Мужика!

Чия слава завжди
Не минає біди,
Тюрем, торби, шинка́?
— Мужика!

Чию пісню чувать,
Ніби йдуть проводжать
На той світ бідака?
— Мужика!

А могила чия,
Мов провалля, зія,
Що розмила ріка?
— Мужика!

1907

Хоч ти, серце, лусни-трісни,
Хоч погнав би пан із хати,—
Все співатиму я пісню,
Чи то в будні, чи то в свято.

Я завжди співати буду,
Щоб усякий веселився,
Щоб в піснях моїх для люду
Ще незнаний світ з'явився,

Щоб на полі, чи на лузі,
Чи схилившись над ріллею,
Чи у лісі, чи при смузі
Знався з піснею своєю,

Щоб ніколи не цурався
Мови рідної, дзвінкої,
У якій дитям кохався,
Незабутньої, живої.

Так співатиму я, люде,
Щоб протер свої ти очі! —
Набагато краще буде,
Як відрізняш день від ночі.

Ти ж бо темний, темний, брате,
Як тютюн у табакерці,—
Сам один живеш у хаті,
Хоч ти маєш душу й серце.

Гей, прокинься, білорусе!
Всі народи повставали.
Гей, прокинься, білорусе!
Усі правдоньку пізнали.

1905

ОСЬ ТОБІ Й ЖИВИ

Нема хліба, нема солі,—
На чужих роби;
Нема щастя, нема долі,—
Ось тобі й живи!

Щозими мороз великий,—
В Мінськ дрова вези;
Дітки змерзли: зойки, крики...
Ось тобі й живи!

Вище сонце, тепло стало,
Весна на землі;
Тільки їсти й пити мало,—
Ось тобі й живи!

Весна, літо — час робочий:
Ори, коси, жни;
Піт кривавий залив очі,—
Ось тобі й живи!

Прошло літо, осінь лине,—
Податки неси,
А дітей аж вісім нині,—
Ось тобі й живи!

От і будь щасливий, брате,
Долі не клени:
Холод, голод, лихо в хаті,—
Ось тобі й живи!

Працєю тяжко дні та ночі,
Знуцання терпи;
Сказав правду — вирвуть очі,—
Ось тобі й живи!

У палаці п'ють, гуляють,
Світяться вогні;
Мене ж з хати виганяють,—
Ось тобі й живи!

1907

З ПІСЕНЬ НЕДОЛІ

В паморозь сріблясту
Одягнувся ліс.
Я хотів би плакати,
Та не маю сліз.

Я б хотів співати
Про свою біду,
Мені ж серце ние
І пісні не йдуть.

Я б хотів, суворих
Зим щоб не було,
Щоб горіло вічно
Весняне тепло.

Я б хотів, щоб доля
У хатах жила
І в бурхливу річку
Недоля спливла.

Я б хотів, щоб воля
Пестила мене,
Щоб, як сонце, гріла
Сонце весняне.

Але, боже милий!
Долі не зазнать,—
Кайдани неволі
На руках бряжчать.

Ні весни, ні сонця,
Світлих днів нема,
Холодом сувора
Завива зима;

Завива, морозить,
Паморозь снує,
Одягає снігом,
Їсти не дає.

Ех, піду я в поле
Доленьку шукать,
З гострою косою,
Як на сіножать.

Ой піду я в поле,
Мовби на війну,
Шукаючи волі,
Шаблею махну!

Може, зійде доля,
Як зорі вогні,
Може, сонцем воля
Заблищить мені.

1906

І ВІТЕР, І СОКІЛ, І Я...

І вітер, і сокіл, і я —
Одна для нас доля сія.
Навіки тривожна, смутна,
І дума, і пісня — одна.

Ось вітер крило розпластав,
Злетів, зашумів, заспівав;
Співа про свободу гірську,
Співа про недолю людську.

Як вітер, і я б полетів,
Як вітер, почав би я спів,
Як вітер, свобідний мій дух,
Хоч горя тягаю ланцюг.

Під зорями сокіл повис,
Зорить по-орлиному вниз.
Йому там нічого не жаль:
Миліш йому зоряна даль.

Як сокіл, я прагну до зір:
Там сонце, дозвілля, простір;
Лишив би навік без жалю
І хатку, і долю свою.

І вітер, і сокіл, і я —
Одна для нас доля сія.
Навіки тривожна, смутна,
І дума, і пісня — одна.

1906



Я мужик-білорус,
Пан косі і сохи...

Т А М

Там леться кров, за світло й волю
Борці на шибеницю йдуть,
А ви, сини лихої долі,
Спите, хоч вас давно там ждуть.

Скажіть, кого вони боронять?
Чиїх дітей, чиїх братів?
Чом в серці їх горить до скону
Невтішний біль, негасний гнів?

Чи з вас хто-небудь, браття, знає
Борців, що йдуть на правий бій
За тих, хто потом обливає
Зчерствілий хліб, доробок свій,

Що йдуть на муки й смерть сьогодні
За тих, що на своїм віку
Годують світ — завжди голодні,
Лиш працю знаючи гірку?

Чи знаєш ти святих, незнаних
Борців, що гинуть десь в імлі,
Щоб долю вибороть для гнаних,
Дать безземельному землі?

Їх гнів на смерть іти примусив,
На правий і нерівний бій,—
А ви, ви, діти Білорусі,
Спите в неволі віковій!

Доволі спать! Вперед до бою!
Долайте морок навкруги,
Єднайтесь лавою одною,
Яку не зломлять вороги!

Повстаньте, поки цар неситий
Всю кров не висмоктав із вас!

Наш край, недолею повитий,
Своїх дітей зве в грізний час.

З тюрми, де ви одвіку скніли,
Вас кличе сонце золоте!
Для натиску з'єднайте сили,
І вічне щастя зацвіте.

Хай згине сон, що сліпить очі,
Хай воля збудиться в серцях!
Громадою з глухої ночі
Виходьте на широкий шлях

І йдіть до світла, йдіть туди,
Де кров давно вже ллють за вас.
Несіть до них тягар біди
І горе ваше в темний час!

Хай кров поллється навкруги,
Виборюйте до щастя путь...
Нехай одвічні ланцюги
З плечей натруджених спадуть!

ЗАШУМІВ ЛІС

Зашумів ліс вранці-рано,
Ниви шелестіли,
Затремтіли злі тирани,
Що лихо чинили.

Зашуміли, заgrimіли
Співи пречудесні:
«Довго, довго ми терпіли,
Воленько, воскресни!»

Подивіться, скільки дива!
Не журіться, люди,
Буйно зійде наша нива,
Хліб і доля буде!

Де розкинулись без ліку
Панські копи-гори,
Де зростала споконвіку
Пуща неозора,

Де була сама пустиня —
Сіра й невесела,—
Поле буде, пуща згине,
Встануть хати й села.

Запалають сонцем ясним
Дух людський і сила,
Засіяє воля красна,
Як зіронька мила.

Вірте пісні — скоро, скоро
День отой настане,
Як побачать після горя
Правду безталанні.

Не здолають нас тирани,—
Ні, ми не здригнемось:
Кров'ю ми заллем поляни,
А свого доб'ємось.

Наше горе, наші сльози,
Кров і піт кривавий
В люту спеку і в морози
Будуть нам за право.

І далеко понесеться
Вир пісень гримучий,
В один голос він зілеться,
Дивний і могучий:

«Тому смерть, хто хліб останній
В бідних відбирає,
Тому смерть, хто людям братнім
Кайдани ладнає!»

1906

ДУМА

— Гей ти, хлопче, брате рідний,
Чом ти хмурий став?
Чи з путі-дороги збився,
Долі вік не мав?

— А чому мені радіти,
Чом же не тужить,
Коли наша доля в серці
Каменем лежить!

Ти поглянь-бо на оселі,
Що живуть в біді,
На народ поглянь селянський
І спитай тоді,

Скільки нашої там крові,
Скільки слізних рік
Розтеклося, розлилося,—
Не злічить повік!

Ми дістали в нагороду
За мільйони ран
Лиш хрести, лише могили
Та німий курган.

Не сумуй! Засвітять зорі.
Щастя буде знов,
Доля-воля скрізь заступить
Сльози, рани, кров!..

1907

П О Л Е

Поле моє, поле!
Золоте і свіже,
Люблю тебе щиро
За пахуче збіжжя.

Перейду обніжки,
Травами повиті,
Борозни рахманні,
Рівні й соковиті.

Люблю тебе, поле,
Ранньою весною,
Як ти заростаєш
Стеблом-лободою;

Як на тобі срібна
Зацвіте росиця,
Пташка защебече,
Сонце заіскриться.

Люблю тебе влітку,
Як красує нива,
Як шумить од вітру,
Лагідна, щаслива;

Як достиглий колос
Під серпом зігнеться
І жниць сумовита
Пісня розіллється.

Люблю тебе, поле,
Восени щороку,
Як засиплеш клуню
Ти мою широку.

Як мені за працю
Ти даєш з лихвою,
До весни щоб жив я
В доброму спокою.

Люблю тоді навіть
Тебе, моє поле,
Як тебе укрис
Снігова віхола.

Як почнуть завії
Горби насипати,
Ніби моє щастя
Навіки ховати.

Поле моє, поле!
Дай же мені сили,
Щоб тебе любив я
Вік свій до могили!

1907

Я К Я П О Л Е М І Д У...

Як я полем іду, шепче колос мені,
Сумовиту розмову з ним тихо веду,
Колос чує усе в зачарованім сні.
Шепче колос мені, як я полем іду.

Як я лугом іду — травка-шовк біля ніг,
Сипле роси живі — з них очей не зведу.
Цвіт поскарживсь мені, — він за день
цей знеміг, —
Травка-шовк біля ніг, як я лугом іду.

Як я лісом іду, довгу думу сную
І дивлюсь на сім'ю тих дубів молоду,
Ніби дома я пісню співаю свою,
Довгу думу сную, як я лісом іду.

Як я в хатку ввійду, то гнітить щось мене;
Сум надійде важкий, відчуваю біду.
Запліснявів куток... Як же вогкістю тхне —
Ой, гнітить щось мене, як я в хатку ввійду.

1909



І жниць сумовита
Пісня розіллється...

Я ВІД ВАС ДАЛЕКО...

Я від вас далеко, ниви Білорусі,—
На чужі простори я тепер дивлюся,
Але в серці, в думках тільки вас і знаю,
Як і жив, живу я у своєму краю,

І нема на світі сил таких над нами,
І нема на світі кованої брами,
Щоб хоч на часину, на малу годину
Зачинить від мене батьківську країну.

Я від вас далеко... хай це кажуть люди...
Але хто людині зазирнув у груди,
Хто збагнути вмів це огнисте море,
Що горить, бушує,— а про що говорить?

Той лиш зрозуміє, хто аж до сконання
Не пізнав спокою, повен хвилювання,
Кого доля-відьма ще в літа дитинні
Кидала по світу, ніби лист осінній.

Я від вас далеко... Та куди не йду я,
Дома тільки думка днює і ночує;
Пуцу Беловезьку чую гомінливу,
Німану все бачу течію примхливу.

Де в чужій країні сад такий чудовий,
Де такі прекрасні вирости будови,—
Щоб на них берези рідні проміняв я,
Села білоруські щоб за них віддав я?..

Я від вас далеко... Ділить нас півсвіта,—
А живу ж я з вами взимку й серед літа;
З вами разом чую я осінню пісню,
Провесни ознаки бачу благовісні.

І чи сонце сходить, чи заходить красне,
Образ незабутній у душі не гасне;
З вирію як линуть перельотні гуси,
Жду від них я серцем вістки з Білорусі.

Я від вас далеко... Живу між чужими.
Чую ж ваші співи,— відгук шлю своїми.
Добуваю співи із душі, із серця,
Сам би я за ними полетів, здається.

Не зробить нікому домовини тої,
Викопати яму глибини такої,
Щоб у ній від мене можна заховати
Білорусь єдину, дорогу, як мати.

Я від вас далеко... Боже ти мій милий!
Нерозлучний з вами буду до могили,—
Не покину зроду думати-гадати,
Як живе без мене рідна моя мати.

Коли в домовину лягти доведеться —
Встане тінь з могили, на хрест обіпреться
І туди дивитись пильним оком буде,
Де живуть одвіку білоруські люди.

1910

Ж Н И Ц Я

Наче та цариця
В золотій короні,
Йде вона в віночку
Поміж спілих гонів.

З колосків віночок —
В юності за свідка —
Так на ній красує,
Як у саду квітка.

На щасливих грудях
Кофточка рожева,
А в руці серпочок —
Синь його сталева.

Вітер обнімає
Стан її дівочий,
Сонце їй цілує
Шию, губи, очі.

Перед нею колос
Похилився поклоном,
На межі ромашка
Грає вітром-дзвоном.

А вона, цариця,
Весело, щасливо
Коронує в пісні
Золотисте жниво.

А сама, як сонце,
Йде сміливо в сонці —
Жниця-білоруска
В лісовій сторонці.

1911

ПАМ'ЯТІ Т. ШЕВЧЕНКА

(25 лютого 1909 р.)

Сьогодні Україна звеличує свято,
Сьогодні родився творець «Кобзаря».
Повсюди пошана, і кольори, й шати,
І сяє над краєм піснярська зоря.

Преславному батьку українського слова
Поклонами клониться вся сторона —
Дніпровські простори рокочуть грозово,
І думає думу степів далина.

Великого батька шанують на світі,
Він жив біля пісні і з піснею вмер,
Здобув собі славу не в сивім граніті,
А в слові, що вік не старіє тепер.

Буває занепад,— недоля зловісна,
Поет народився,— і втіха дзвенить,
Пісняр помирає... а пісня?.. а пісня?
Лиш камінь не може того зрозуміть.

Живе тая пісня, як вихор, клекоче
Над лісом могильним, над долами тьми,
Зриває закони і в брами гримкоче,
І кривда німіє, бліда між людьми.

Від пісні на світі умре безгоміння,
Широкі дороги замріють здаля,
І щастя насіння зійде, як проміння,
І в долі заквітне убога земля.

Вшануємо ж пісню України! Із нею
Усі, що до правди торуємо дні,
Згадаємо батька, що слово-ідею
Для слави України кував на вогні.

О славний українцю, о сине народу!
Ти рідного слова не власнив собі,

Терпів і навчав, як терпіти в негоду,
Щоб люд твій піднявся в неволі й журбі.

На південь, на північ, на схід до зірниць
На кобзах душі виграє твій «Кобзар».
В хатині, в палаці, в корчемці, в темниці
Колотиш ти серце, як дзвоном дзвонар.

І нам твої думи близькі і ласкаві,
Ми слухали втішно, що мовить сусід,
Несемо свій лист у вінок твоїй славі,
Прийми, брате, наш білоруський привіт!

1909

Я К О З А К

Я козак — та не той,
Що бідноту карав,
А козак, що колись
За свободу стояв.

Що гуляв за Дніпром
Від зорі до зорі,
Що на Січі гримів,
Як пороги в Дніпрі.

Той, що пісню, як клич,
Посилав з-за ріки,
В побратими собі
Брав лише батраків,

Що відстояти вмів
У запеклім бою
І народні права,
І свободу свою,

Що корони списом
У борні потрясав,
Свій закон ворогам
Грізно кров'ю писав.

1911

НА СІНОКОСІ

Кожен раз, як пахучим зеленим рядном
Літо вистеле рідні луги,—
Понад річкою коси дзвенять за селом,
Чуть пісні косарів навкруги.

У квітучій росі відблиск сонця і кіс,
Йдуть покоси по килиму гін;
Вітер співи розносить — і слухає ліс
Довгу пісню і кіс передзвін.

І відлуння пішло по лугах між копиць,
Ліс в жалобі його повторив:
Чи ж я інших, великих діждусь косовиць
Під перегук пісень косарів?

1911

РІДНЕ СЛОВО

Могутнєе слово, ти, ріднєе слово!
Зі мною ти в сні й наяву.
Ти в серці моему озвалось громово
І пісню збудило нову.

Безсмертнєе слово, ти, ріднєе слово!
Ти кривду й неправду змело;
Хоч гнали тебе, накладали окови,—
Дарма: ти живеш, як жило.

О вільнєе слово, ти, ріднєе слово!
Лунай сміливіш, веселіш!
Сичать хай гадюки, кружляють хай сови,
Ти людям на славу дзвениш.

О гноблене слово, ти, ріднєе слово!
Як грім, прогрими до усіх,
Що рідная мова, хоч бідная мова,
Миліша від пишних чужих!



1918—1942





БУДЬ СМІЛИМ

Будь смілим! Борися і вдень і вночі,
Знедолених з мороку в даль ведучи.

Будь смілим! Не вір у сваволю й брехню,
А вір тільки в силу і правду свою.

Будь смілим, хоч злидні й недоля навкруг,—
Відважного поступ не спинить ланцюг.

Будь смілим, як вітер, як воля сама:
Не займе сміливих ні кривда, ні тьма.

Звитягу в найтяжчій бою не згуби:
Будь смілим, як буря, що хилить дуби!

1918

Вертаються з вирію дрофи та гуси
До зметених гнізд на полях Білорусі;

Як біженці тії, погнані тугою,
До рідного краю пливуть чередою.

В думці тужливо, а думка не бачить,
Що пташка — і та про вітчизну маячить.

Мчить з вирію пташка, а думка у вирій
Летіла б, летіла, а щиро, так щиро!

1921

ПІСНЯ І КАЗКА

Пісня і казка
Ходять у парі,
Сіють по світі
Дива і чари.

Будять спросоння
Думки дитячі,
Як той уранці
Промінь неначе.

Пісня і казка,
Як у кришталі,
Світу покажуть
Сховані далі.

Стежку простелять
К сонцю і зорям
Людської долі,
Скутої горем.

Пісня і казка
В дивних уявах
Щастя збудують
З квітів яскравих.

Серце сповинуть
В вічну ласку...
Слухай же, серце,
Пісню і казку.

1921

О Р Л Я Т А М

I

Гей, здіймайте буйні крила,
Орленята, гей, до бою
На минулих днів могилі,
Над сонливістю старою!

І у блискавках грозових
Линьте сміливо в польоті,
Для віків шукайте нових
Ще нечувані ясноти.

Вам серпи і коси в руки
І мечі сталльні, могучі
Дали бурі, завірюхи,
Що гуляли тут, ревучі...

День минувшини проклятий,
Той,— з нагайкою й журбою,
Ви розвійте, орленята,
Льотом, міццю молодю.

Вже ударила година —
Побороть лиху негоду,
Вийти з тьми, із трясовини
Білоруському народу.

В чародійнім хороводі,
В неокраєній свободі
Без кайданів, на роздоллі
Вже гуляє наша доля.

II

Вам на пам'ять Серп і Молот
Дарувала доля,
Щоб з вас кожен, духом молод,
Пліч не гнув ніколи;

Щоб здобуту цю свободу
Знали і цінили,
Щоб її у час негоди
Грудьми боронили;

Щоб устали мужньо в бурі,
В бою, в неспокої,
Не проспали у постелі
Волі вогняної.

* * *

Вам од прадідів лишились
Сохи на роздоллі,
Щоб вам праця полюбилась
На новому полі.

Щоб зорали свою ниву
Широко, глибоко,
Зерно вкинули щасливо
Чисте, ніби око.

Щоб врожаєм золотіла
Нива величава,
І щоб колосом шуміла
Соколина слава.

* * *

Вам діди подарували
Гартовані коси,
Щоб із сонцем разом встали,
Вийшли на покоси;

Щоб косили ви косою
Бур'яни шкідливі,
Що отрутою гіркою
Виросли на ниві.

Щоб дзвеніли ваші коси
На землі безсонно,
Од нічних — по ранні роси,
Гучно, вікопомно.

* * *

Вам лишилася від роду
У спадщину пісня,
Щоби дати насолоду
У дні передвісні.

Щоб співали в гордїй силі,
В радості і в горі,
Гомоніли, наче хвилі
У бурхливім морі.

Щоб було пісні ті чути
Од поля до поля,
Щоб вони ще не розкутих
Кликали до волі.

1923

ДВІ СЕСТРИ

Серед дальньої мли
Дві сестриці росли —
Дві забуті у лісі калини;
Живодайних криниць
Не було у сестриць,—
Вони чахли тяжкої години.

Як ставала весна,—
В чистім полі одна
В три погібелі гнулась, бувало;
А як прийде зима,—
В хаті чорній сама
Пряла льон, і снувала, і ткала.

А другій кожен рік
Дим фабричний одвік
Роз'їдає засмучені очі;
І дівочу красу,
Наче сонце росу,
П'ють камінні льохи серед ночі.

І від горя та сліз
Плечі гнуться униз
У сестриці у першої в полі,
Що співала з нужди,
Від страшної біди:
Гірко жити без щастя і долі!

А друга — та дітей
У чужих у людей
У журбі до зорі колисала;
І так само страшний
Її стогін тяжкий:
Ох ти, доля, жіноча потала!

Та прийшов уже час,—
Щастя встало для вас,

Наче сонце, рідненькі сестриці;
Голос ваш молодий,
Після горя й біди,
Хай дзвенить, мов струмок із криниці!

Годі вам сумувать,
Тяжку пісню співать,
Час пожити і вільно, й яскраво.
Заспівайте пісень
Ви нових у цей день,
Пролетарко й селянко білява!

1924

Т И Б А Ч И Ш Ш Л Я Х

Мов сон негаданий, нежданий,
Ти бачиш шлях в ясному полі.
А твій народ з пільми й неволі,
Прадавні скинувши кайдани,
До щасної простує долі.

На вільну ниву вийдуть люди;
Велика радісна громада
Зерно в просторах сіяць буде
І волю пиль на повні груди,
Бо ж їй одна-єдина рада.

Тепер твої не підуть діти
Шукати хліба по країні,
Притулку вбогого просити,
І в повені бурхливій нині
Загине вовкулак неситий.

Твої нахмурені кургани,
Де ватажки лежать криваві,
Леміш розоре невблаганний,
А потім руно тепле встане,
Колосся хвилі золотаві.

Де в мороці марніли села,—
Новий буйний завітне пломінь,
Веселка барвний цвіт простеле,
В пільмі поліської оселі
Електрики засяє промінь.

І спів одвічної скорботи
Приглушать трактори навколо,
А твій сіяч з жалю-турботи
Не піде, згорблений, як доти,
У неба ласки жебрать кволо.

Рип колеса хришкоголосий
Авто дзвінке переспіває,
А твій косар світловолосий
Косарку пустить в травах-росах,
Покоси кластиме безкраї.

Над мичкою у темінь млисту
Жінки не скнітять ночами.
Тож перкалів яснобарвистих
Всім доскочу наділить місто
Та сукон з пишними шовками.

Твої одвічні забобони
Приборка радіо співуче,
Загомонять піснями гони,
Осінній ліс в жару червонім
І Німану прадавні кручі.

І сивий лісовик однині
Лякать дівчат в бору одвикне,
Загине мавка в шумовинні,
І в лісовій смутній хатині
Од сонця заясніють вікна.

Над вежами церков старечих
Димар фабричний візьме владу,
А дзвони втомлені надвечір,
Мов старця голос,— молодечий
Гудок приглушить гудом-ладом.

Стрункі заводи, буйні ниви,
З життям новий зростивши звичай,
Вік святкувати вам щасливо
Той день, що в битвах здобули ви,—
Жовтневе свято бунтівниче.

Село мов! Мов сон нежданий,
Ти бачиш шлях в ясному полі.
Вже твій народ з пільми й неволі,
Прадавні скинувши кайдани,
Іде до сонячної долі.

1929

НОВА ОСІНЬ

Широкими осінь полями
Проходить стагечно, як ратай.
Своє відгулявши жнивками,
Жнивварки пішли спочивати.

Закрякали галки з тривоги,
Листки по гаях затремтіли...
Ціпів стукотіння убоге
Комбайни гучні заглушили.

Від хати подовщали тіні,
Рідля розляглась, аж синіє...
Добірного жита насіння
Сівалка невтомная сіє.

На вітрі колишуться віти —
І небо глибоко між ними...
Січкаря гуде працююча,
Готує запаси на зиму.

У вирій зібралися гуси,
Дзвенять журавлі яснодзвонні...
Пливуть по шляхах Білорусі
З пашнею обози червоні.

Глянь: сонце, розбивши тумани,
В просторах німих походжає...
Гуляє під стягом багряним
Колгоспівське свято врожаю.

1930

ЯК Я МОЛОДА БУЛА

Як я молода була,
Бідувала много...
Од села й до села
Блукала знемога.

Бракувало і землі,
Бракувало й долі;
Ні спочинку хоч на час,
Ані краплі волі.

Батько гонить на нічліг,
Мати — в двір до пана;
Ні веселощів, ні втіх —
Доленька погана.

А сьогодні щастя є:
Діти і онуки —
Кожен вдосталь їсть і п'є,
І не знаєш муки.

Чи то жовтень, чи то май,—
Гонору набрали,—
Їм едвабу подавай,
Не хочуть перкалю.

Патефони грають їм,
Радіо співає;
Не було в житті моїм
Отакого раю.

Як я молода була,
Бідувала много...
Од села й до села
Блукала знемога.

1935

О Л Е С Я

Ой кувала зозуля
У гаю на плесі,
Годувала матуся
Маленьку Олесю.

Гомонів бір крилатий
В вечори і ранки,
Над колискою мати
Слала колисанки.

— Спи, засни, моя донько,
Стихли пташок гулі,
Спи, засни, ягідонько,
Люлі, люлі, люлі.

Спи, не відай тривоги,
Буде ще годинка,
На свої встанеш ноги
Ти, моя дівчинко.

Будеш кужіль ти прясти,
Будеш кросна ткати,
Виглядатимеш щастя,
Як навчила мати.

Ой кувала зозуля
У гаю на плесі,
Не вгадала матуся,
Що буде з Олесі.

Як набралася вроди,
Молодого соку,
Полетіла в негоду
Високо-високо.

Полетіла крилата
В золотому сонці
Над поля і над хати
В рідній сторононьці.

Відчиняє ворота
Грозивим маршрутом
Чи, мов яструб, в висотах
Скаче з парашутом.

І летить здалечко,
В небесні пожари,
Червіньковим крилечком
Колисає хмари.

А матуся щоднини
Мріє край віконця:
— Чи дочка не прилине,
Не сяде з-під сонця?

Ой кувала зозуля
У гаю на плесі,
Не вгадала матуся,
Що буде з Олесі.

1935



Вертаються з вирію дрофи та гуси...

МОЛОДИМ ПОЕТАМ

Хитає Жовтень цілий світ,
І світ старий тремтить в безсиллі.
Підвівся велет, гине гніт,
Народ розправив крила смілі.

Зі сходу вітер-буревій
Змітає пил і бруд з дороги,
Щоб виріс світлий дім новий,
Дім слави, праці й перемоги...

Земля у сяйві ожила,
І стяги — наче мак червоний.
Так революція дала
Народу сонячні закони

Від вас, жовтневих днів сини,
Чий голос гомонить безкрас,
Мов нива ранньої весни,
Пісень чудових люд чекає.

Їх жде завод, що лунко йде,
Поля колгоспні, буйні трави,
Червона Армія їх жде,
І прикордонні ждуть застави.

1931

ВИРЯДЖАЛА МАТИ СИНА

Виряджала мати сина
З колгоспної хати
Та не в найми, не в чужину,
Не дівчину брати.

Виряджала і казала:
— Мій синочку милий,
Уже маєш ти доволі
Розуму і сили.

Ти відважною ходою
Йдеш у світ на люди,
Слать шляхи перед тобою
Край безмежний буде.

Не зазнаєш мріям спину,
В житті перепони,
Вартувати будеш, сину,
Радянські кордони.

Не зазнаєш там біди ти,—
Будуть поважати,
Доглядати і учити,
Як рідная мати.

Не служити царським гадам
Під бичем жандармським,—
Ти служити будеш Радам,—
Справі пролетарській.

Виряджала мати сина
Із колгоспних гонів,
Щоб служив він вірно, чинно
Армії Червоній.

1934

ЗАВЖДИ У МАЙБУТНЄ

Ти слухай, послухай,
Товаришу-брат:
Завжди у майбутнє!
Ніколи назад!

Дивись: пролітає
Життю вперебій
У полі, у пущі
Вихрун-буревій.

Як вихор, машини
Біжать по землі.
На морі на синім
Пливуть кораблі.

В моря і озера,
Крізь хвиль каламуть,
Джерела і ріки
Течуть і течуть.

Гудуть самольоти
З надхмарних мереж,
Не знаючи в льоті
Ні впину, ні меж.
Завжди у майбутнє!
Ніколи назад!

.....

Ось так, не інакше,
Товаришу-брат!

1938

НАША МОЛОДЬ

Молодь прекрасна, молодь крилата,
Гордість моєї країни!
Гори й моря ти умієш долати,
Серцем розплавить крижини.

Знала походи в темнії ночі,
Крики шалені ворожі,
Ночами смерті дивилася в очі,
Яструб ночівлі тривожив.

Гордо ти вийшла і сяєш у славі,
Нині — твої перемоги,
Перед тобою у зорях яскравих
Встали до сонця дороги.

Весни ідуть і відходять в природі,
Молодь незмінно квітує,
Славная вічно у вічному народі,
Славу з народом будує.

Райдуги цвіт на яснім видноколі
Сяє крізь хмари з блакиті...
«Я — в Комсомолі! Вона — в Комсомолі!»
Хто скаже краще на світі?!

1938

У К Р А І Н А

Україно, квіте любий,
Сонячна рото,
У минулім край неволі,
Кургани та пута!

Панували, катували
Гетьмани, цариці,
Не жаліло люте панство
Твоєї кривиці.

Ти несла з війни криваве
Прелютеє горе,
Кров текла твого народу,
Як Дніпро у море.

* * *

Україно, квіте любий,
Чарівнича сило,
Революція зі Сходу
Тебе розбудила!

Підвелася, а на шляху
Знову ворог дикий —
Скоропадські та Петлюри
Та Махно й Денікін.

Запалав твій степ широкий,
Повставало горе,
Потекла твоя кривиця,
Як Дніпро у море.

* * *

Україно, Україно,
Глянь ти крізь пожари,
Як терпіла злу руїну,
Як летиш у хмари!

Шлях твій зіткано з пшениці,
Золотистий колос,
А в людей твоїх веселих
Дужий, чистий голос.

По Дніпру твоїм привільнім
До самого моря
Запливають пароплави,
Не знаючи горя.

* * *

Україно! Тобі ворог
Не страшний в околі,
Стяг твій рівний поміж рівних
На союзнім полі.

Ти виводиш своє щастя
Під червоні стяги,
Як республіки-сестриці,
Сповнені звитяги.

Хто ж піткнеться тобі задрить,
Знов копать могилу,—
У Дніпрі своїм потопиш
Ту ворожу силу!

1935



ПОЕМИ





КУРГАН

I

Між пустельних боліт білоруських країв,
В лісовій глушині, над рікою,
Наче пам'ятник той позабутих часів,
Спить замшлий курган самотою.

Дуб крислатий схилив верховіття над ним,
Груди всохлими травами вкриті,
Вітер тужить над ним і з зітханням глухим
Сумно згадує дні пережиті.

Там співають улітку дзвінки солов'ї,
А зимою вовки завивають,
Сонце вдень розпускає там коси свої,
А вночі в небі зорі сіяють.

Пропливали там хмари не раз в небесах,
Грім жахав там страшної години...
Він стоїть, наче пам'ять людська, у степах,
І легенда про нього там лине.

II

У імлі віковій на горі на крутій,
Де навколо ріка протікала,
Білий замок стояв, шпиль підносячи свій,
І похмуро дивився з-за валу.

Край підмурків його розстилались поля,
Болота і бори та долини,
І замшлі хатки, де убога сім'я
У неволі та злигоднях гине.

У тім замкові князь над усім панував,
Чорна слава про нього лунала.
Бідний люд перед ним низько чоло схиляв,
Лютя смерть непокірних чекала.

Він проходив, мов кат, по підвладних краях,
В лютім горі там мучились люди.
І молитви вставали в невільних серцях,
І прокляття здіймались усюди.

III

Раз у княжому замку був славний бенкет,
Заміж доньку-княжну видавали,
Розливались там вина, мов той водомет,
Співи й музика гучно лунали.

На весілля бучне спозарання прийшли
Красні гості вельможного роду.
І пишніших убрань, ніж на гостях були,
Не було на весіллі ще зроду.

Дві доби там святковий бенкет не стихав,
Там під музику чари бряжчали.
Князь на славу гостей дорогих пригощав,
Що бажали — вони діставали.

А на третій день князь, щоб потішить людей,
Враз надумав утішну забаву:
Наказав він позвать гусяра до гостей,
Що гучну у країні мав славу.

IV

Весь народ знав співця. Пісня-дума, мов
птаха,
Серце кожного там хвилювала.
І багато пісень і казок в тих краях
Про ті гуслі в народі лунало.

Кажуть, вийде гусяр і погляне навкруг,—
Задзвенять, не стихаючи, співи.
Сон злітає з повік, і спинається рух,
Затихають діброви і ниви.

Пуща-ліс не гуде, білка, лось не біжить,
Солов'ї на гілках замовкають.
Між високих дерев тихо плеса стоять,
І у рибок плавці завмирають.

Причаїлись русалки і дідько-віщун,
Чайка тугу свою забуває,
І для всіх там під пісню гусярових струн
Дивна папороть цвіт розкриває.

V

Із глухого села гусяра привели
В княжий замок, без краю багатій.
Посадили його там, де клени росли,
Біля входу до замку магната.

Небагата свитина на плечах міцних,
Борода його сива левина,
І натхнення вогонь в його очах ясних,
Гуслі-струни лягли на коліна.

Він по струнах дзвінких водить пальцем
худим,
Віщі гуслі в задумі ладнає.
Б'ється відгомін струн перед замком
глухим,
У покоях старих завмирає.

Ось він гуслі свої вже настроїв як слід,
Не поглянув на струни ні разу.
І похмуро сидить сивий зморений дід,—
Він чекає від князя наказу.

VI

— Що ж, співець лісовий, мій гусяре,
мовчиш,
Славний речник мого народу?
Ти на гусях своїх нам заграй голосніш,—
За пісні твої дам нагороду!

Заспіваш як слід на струні ти гучній,
Повні гуслі насиплю дукатів.
Не до серця ти будеш дружині мої,—
Так дістанеш ти іншу відплату.

Знаєш волю мою, силу звичок моїх...
— Чув про тебе багато я наче.
Заспіваю тобі по заслугах твоїх...
— Починай же, гусяре-співаче!

Тихо слухає князя суворий гусяр,
Тільки брови нахмурились сиві.
Пролунав попід мурами перший удар,
І заплакали струни журливі.

VII

— Вельми славний ти, князю, на кулі
земній!

Але думи у тебе погані...
Нема щастя співцям у мані золотій,
Не втішають магнати їх п'яні.

Пісню-думу згубив би червінцями я...
Гусям зроду немає закону!
Наче сонце сія зільна пісня моя,
Серце небу підвладне бездонне.

Бачиш ліс віковий і полів тиху гладь?
Тільки їм я скоряюсь роками.
Вільний, княже, карать, вільний голову
знять,—
Тільки дум не скувають кайданами.

Здавна грізний і ти, і твій замок страшний,
В твоїх стінах і холодно, й темно.
Твоє серце — немов цей поріг кам'яний,
І душа — наче мряка підземна.

VIII

Глянь, бундючний магнате, на славний
свій край:
Скільки рал на широкому полі!

А чи чув ти, скажи, що співає ратай?
Як живе у тяжкій він неволі?

Подивись ти у лігва підземних споруд,
Що під замком поставив ти білим:
Там конають брати, ти їх кинув у бруд,
Черви точать криваве їх тіло.

Ти все золотом хочеш круг себе прикрить.
Блиском злота ганьби не залити!
Кров людська на дукатах палає-горить,
Кров, якої нікому не змити.

Ти шовки і парчу в самоцвіти прибрав,—
Це кайдани потерті та ржаві,
Це усе, що в житті ти, мій князю, наткав,
Це для шибениць петлі тужаві.

ІХ

Повно страв на столі,— кості бачу під ним.
Мов мерці на твоєму весіллі.
Ти частуєш червоним вином дорогим,—
Це ж бо сльози сиріт на могилі.

Замок ти збудував,— щоб кругом височів,—
Він з гладенької цегли й каміння:
Надмогильні це плити з страшних цвинтарів
І сердець скам'янілих ячіння.

П'яна музика вас на бенкеті п'янить.
Бенкетуєш на горе народу...
Та прислухайся, князю, то стогін дзвенить
І прокляття князівському роду!

Ти тремтиш, ти поблід... Гості — наче мара,
Стихла музика, все заніміло...
Що ж, мій княже, пора вшанувать гусляра!
Та невже я співав так невміло?..

Х

Князь стоїть, князь мовчить, мста в очах
зайнялась.

Все затихло: ні жартів, ні сміху...
І змінивсь на виду, брязнув шаблею
князь,—

Лиш луна йшла, віщуючи лихо.

— Гей ти, сонцю рівня! Чи для того я
звав

На бенкет тебе княжий весільний?
Ти безумний, гусяр... Хто тебе тут ховав?
Таж співець ти голоти свавільний!

Ти насміливсь мені проспівати пісні,
Супротивної сповнені сили...
Всім я миттю платив, що в даремній борні
Проти князя перечити сміли.

Я по-княжому, щедро умію платить.
Нагороду дістанеш велику...
Взять його! Разом з гусями в землю
зарить!
Знає хай, хто владар тут довіку!..

ХІ

Оточили, зв'язали співця-дивака,
Захопили і гуслі докупи.
І на берег крутий, де шуміла ріка,
На тортури взяли душогуби.

Коло берега дикий обрали куток,
Миттю вирили яму глибоку,
Закопали, ввігнали у землю кілок
І могилу звели там високу.

Теслярі не тесали для нього труни,
По старому не плакали очі...
Змовкли гуслі його, більш не грають
вони,—
Всюди тиша, немов опівночі.

Тільки княжий там замок весь час не
стихав,
І до ранку там сурми гукали.
Князь гуляв-святкував, князь гостей
забавляв,—
Там весілля у замку справляли.

XII

Проминули помалу далекі літа...
На могильнім кургані суворім
Розрослись будяки, зашуміли жита,
Звівся дуб над широким простором.

Над курганом замшілим промчало сто літ.
Лиш казки навкруги гомоніли:
Раз у рік уночі, кажуть, з гусями дід
Із кургана виходить весь білий.

Гуслі віщі бере, струни тихо бринять
Під рукою старого так вільно...
І співає він щось, що живим не добрать,
І на місяць він дивиться пильно.

Кажуть, хто б зрозумів у тій пісні слова,—
Більш не гнуло б нещастя погане...
Хочеш — вір чи не вір, та душа ожива,
Коли згадують казку кургани.

НА Д РІКОЮ ОРЕСОЮ

I. ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

Є пісні, і думи,
І казки найкращі
Про болото наше,
Про поліські хащі.

А не чув я пісні
Про комуну смілу,
Славних комунарів,
Їх сім'ю зміцнілу,—

Як ці люди щиро
В нетрях, де завали,
Для всього Союзу
Славу прибавляли.

А не чув я пісні,
Щоб у ній співалосьь,
Як всі комунарки
В роботі змагались.

На багнистім полі,
В трудовім поході
Сил не шкодували
Ї молоді вроди.

А не чув я пісні
Про героїв славних,
Що багно скорили
На безмежних плавнях,

Що, йдучи навпроти
Труднощів тривожних,
Вийшли на шлях рівний,
Вийшли переможно.

І не чув, не чув я
Голосної пісні,
Що співа сьогодні
Молоде Полісся.



Пливуть по шляхах Білорусі
З пашнею обози червоні...

II. ПРО МИНУЛЕ

На колоді ворон
Сумно дзьоба звів...
Про минуле чорне
Приснилось Полісся.

Що були колись там
Трясовиська-нетрі,
Вкриті прілим листям,
В хащах, в очереті...

Піде там людина —
Засмокче, й немає,
З душею загине,
Сліду не лишає...

Звірі ходять хижі,
Дикі гуси, круки,
В темряві і тиші
Вужі та гадюки...

Ведмідь смокче сонний
Лапу у барлозі,
Ходять безборонно
Серед нетрів лосі.

Вепр іде, веприха,
Слідом тічка вовча,
Там усяке лихо —
Серед дня і ночі.

Десь хитнеться човник,
Ніби домовина,
Сунеться, безмовний,
Никне в трясовині.

Знов Полісся красне
Воскресне весною,
Заросте, нещасне,
Дикою травою.

Соловейко тільки
В гіллі защебече,
Про щастя сопілка
Заплаче під вечір.

Нових літ назичить
Зозуля кризь віти.
Бабуся полічить,
Чи довго ще жити.

Й знову, як могила,
Полісся замовкло,
Знов спить його сила
Під багном пожовклим.

А люди? а люди?
Їх мало — не мало,—
Запалися груди,
Нестатків навала.

На грузькім багниці,
На піщаних купах,
Мов на попелищі,
Живуть у халупах.

Живуть люди в хатах,
Їм лапті сплітати,
Щоб з торбою в латах
Іти старцювати.

Під шум безконечний,
Де берези й сосни,
Ралом недоречним
Орють пісок млосно.

Їх розум болото
Тримає в полоні.
Темнота-темнота,
Ростуть забобони.

Спогади недавні
Про літа нужденні
Лізуть у мовчанні
Кризь куці зелені.

Крізь літа і зими
Йде прислів'я всюди:
— Поліщуки ми,
А не люди!

III. ЗАШУМІЛО, ЗАГУЛО

1

Зашуміло, загуло,
Мов земля збудилась.
У поліське село
Вістка докотилась.

Люду хмара напливла,
Птаство піднялося,
Небом синява імла...
Звідки узялося?

Українців гомін чуть,
Чути мову нашу.
Мов на ярмарок, ідуть
На багнисту пашу.

Безліч хлопців у шапках,
Дядьків бородатих,—
Гострі пилки у руках,
Сокири, лопати.

Щось та буде тут тепер...
— Нічого не буде! —
Хитро думали в четвер
Поліські люди.

А в неділю, ледь зоря,
Загули сокири,
Од лопат боліт кора
Рветься, наче шкіра.

Шум і гомін навкруги,
Мов на тому грищі,
А лопати — в ґрунт тугий,
А сокира свище.

Ріжуть в торфі перший штих
У воді по груди,
Кров бушує в жилах їх —
Не бояться люди!

Люди знають,— вийдуть так
Із біди лихої,
Тут вони залишать знак
Слави трудової.

Тут канава — мов струна,
Ще канава — поруч,
Всі схожі, як одна,
Ліворуч, праворуч.

Звірину зганяє страх,
Шум її лякає —
І по торфу, й по корчах,
Скрізь вона втікає...

На гектари обвели
Канавами нетри,
Далі мірять почали
Вже на кілометри.

Магістралі аж ген-ген
Рівно пролягають,
Торфовища день у день
На сівбу чекають.

Магістралі, дренажі
Шлях у нетрях значать...
Ой, даремно ворожив
Поліщук невдачу!

Недобачив поліщук
Із вікна старого:
Ідуть без гніту й давніх мук
Нові дні до нього.

Бо звільнив болота з пут
З драговиння, глею
Героїчний вільний люд
Працею своєю.

І лежать канави,
Рівні магістралі,
В них вода річками
Плине далі й далі...

Біжать по Оресі,
Там, де досить пусток,—
Цілина болотна
Залягає густо.

Магістралі землю
Смугами розбили,—
Скільки ж тут роботи
Для людської сили.

Щоб луги придатні
І родючі стали,
Щоб по рівнім полях
Трактори співали.

Щоб високий, буйний
В торфовищі чистім
Звівся очеретом
Колос золотистий.

Чекає Полісся
Людей смілих, жвавих,
Щоб прийшли і дружно
Узялись до справи.

Рук воно чекає,
Нових, господарних,
Друзів непохитних
І бригад ударних.

Хутко люди прийдуть,
Огнища розложать,
Геть усе болото
В багнищ одворожать,

Бо чутки проходять
По усій країні,
Що скарби знайшлися
В болотній пустині.

IV. КОМУНА

1

Їх сім з'явилося по весні
Світ новий будувать,
А восени прийшло іще
Їх сімдесят і п'ять.

З Самарської дивізії
Було найбільше їх —
Болітних мужніх піонерів,
Охочих, запальних.

Прийшли і фрунзівці орать
Безмежну цілину,
На сонних землях вікових
Заводить новину.

Так само і з Чонгарської
Дивізії в ті дні
Сюди усіх їх вісім
З'явилося навесні.

Бажання новий лад творить
Сюди їх привело,
Надія, віра в кращий час —
Багатство їх було.

І смілим не страшні були
Ні холод, ні біда,
Ані сльота, ані сніги,
Ні крижана вода!

А Заболоттям той бугор
Звав поліщук-бідар,
Де ногу перший раз свою
Поставив комунар.

Болото, багнища, драгва,
Хоч як там називай,
Але ступив тут більшовик —
Він змінить сонний край.

Сокири, пили і шатри
З собою принесли,
І дружно, мов сім'я одна,
У наступ всі пішли.

Одні в драгві корчують гать —
Угору йдуть корчі,
А другі варять в казанах
Звичайні їм харчі.

А треті там стягають ліс,
Щоб збудувать барак:
В наметі добре влітку жить,
А взимку — вже не так.

Корчують нетрі день у день
Уздовж, ушир, углиб;
Намети білі ставлять вслід,—
Других нема селіб.

За кроком крок, за метром метр,
Щораз новий гектар,
Ясніє поле торфовищ
Від сонця із-за хмар.

2

Кипить робота, як ніде,
Горить, аж креше з-під руки,—
Що значить, труд в громаді йде —
Який тут зліт, розгін який!

Здавалося б, чого хотіть,—
Щоб всяк трудився і співав.
Але павук прокляту сіть
В сім'ї Комуни поснував.

Той, інший, хмуро позира,
Мов хто з ножем ішов на них.
Прорветься лайка там стара,
Немов гадюка в серці їх.

В Комуні лад хтось роз'їда,
Щоб менш добра, а більше зла.
А де взялася та біда —
Причина тут проста була.

Бо із восьми чонгарців — п'ять
Невдалі вийшли трударі:
Не вміли скинути-порвать
Ще пута власницькі старі.

Комуна їм була невтям,
Трималися, мов дикуни;
Намет і той окремо там
Собі поставили вони.

До праці мало в них часу,
А більше десь гуляють, сплять,
Громаду баламутять всю
Негідних «комунарів» п'ять.

Їх праця — курям лиш на сміх,
Живуть, не знаючи турбот,
А як посієш — так пожнеш,
Такий добудеш обмолот.

Робота падає в них з рук,
Та ще й давай — крути-мели:
Щоб жить без нагляду й спонук,
Окрему ділянку взяли.

Тож на «загоні» на «своім»
Тупцюються, мов тумани;
В такій безглуздій праці їм
Не дочекатися весни.

І комунарам їх терпіть
Уже не стало більше сил;
Нехай засіка так стоїть,
Ніж осідатиме в ній пил.

Неспокій хлопців розбудив,
Зійшлася молодь бойова,
Прийшов на збори, як завжди,
Товариш Модін — голова.

І слово взяв, і каже так:
— Не богадільня тут у нас
Для ледарів та для гуляк,
А місце для трудящих мас.

Мо' хліб смачний вам дармовий,—
Але мала таким ціна.
Комуні не потрібні ви,
Без вас обійдеться вона.

Один з п'яťох:

Так як же так?
Роби, роби,
Одно багно,
В болоті спи.

Ні сну тобі,
Не в час їда,
Куса комар,
Смердить вода.

Один із комунарів:

А щó б собі хотіли —
Щоб з пуху ковдри білі?
Чи, може, на весіллі
Гулять вам на похміллі?

Щоб на столі млинців і сала
Гора високая стояла,
Щоб зовсім не робить нічого
Ані собі, ані для кого?

Другий з п'яťох:

Ти баляндрасів
Нам не мели,—
Ми вільні землі
Всюди б знайшли.

Не треба нам
Твоїх болот,
Де ноги сам
Зламає чорт!

Один з чонгарців
(до п'ятьох):

Та як не сором, як не стид
Отак поводитися вам!
Чонгарці досі ви були —
Та не рівня тепер ви нам.

Як добрих, радо вас прийняв
Комуни вільний колектив,
Щоб дружно, щиро, без понук
З нас кожен у Комуні жив.

І правду каже голова,
До слів його і я додаю:
Ви нашу зрадили сім'ю,
Не місце у Комуні вам.

Другий з комунарів:
Та що з ними панькатись,
Та що воловодитись?
Без таких комунщиків
Ми зможем обходитись.

Не нам з відщепенцями
Такими брататись,
З такою «бригадою»
Час нам розпрощатись!

Третій з комунарів:
Під партійним керівництвом
Боремось за якість,
Уряд нам іде назустріч
І наша громадськість.

За всім пильно наглядаєм
Оком господарським,
Руйнувати не дозволим
Лад наш комунарський.

Чи то ледар, чи прогульник —
Тут не жить такому...
Забирай манатки з хатки,
Вибирайся з дому!

Голова Модін
Товариство, тихше!
А то вже надто гучно
У нашій громаді —
Нібито й незручно.

Із ваших всіх промов
Тут ясно нам одно:
З Комуни слід було
Їх виключить давно.

Але, як кажуть, краще
Хай пізно, ніж ніколи,
Я голосую справу,
Як бути? — Ваша воля!

За виключення хто з вас?
Піднести прошу руки.
Хто проти, хто утримавсь?
Нема! Без туги й муки

Пройшло одноголосно,
Щоб їх, за панську вдачу,
Всіх виключить з Комуни —
Чонгарців п'ять ледачих.

Четвертий з комунарів:
Та видать їм папери
І приписать за кару,—
Щоб їх в Союзі знали,
Які з них комунари.

.....

А чонгарців троє
Працюють і нині
У тій комунарській,
Братерській родині.

Як з плеч гора скотилася,—
 Йде про Комуни слава.
 З «п'ятіркою» упорались —
 І далі знов за справу.

І думи прояснилися
 У комунарів наших,
 Комуні новоствореній
 Вже розбрату не страшно.

Кипить робота трудная
 Од рання і до ночі,
 Ніхто не йде з докорами —
 Такий-бо люд робочий!

Осушна ланка шириться,
 Зійшли в канави води,
 І грають пили теслярів,
 На дошки йдуть колоди.

Одні на торфовищі —
 Щоб сіять без зупинки,
 А другі тешуть дерево
 Найкраще під будинки.

Так місяці проходили,
 І вплигло до всього:
 Не вистачає дечого
 Комуні молодого.

Вони усі огледілись,
 Що в них нема жіноцтва,
 Без рук жіночих важко їм,
 Чоловікам, жилося.

* * *

Сход. На сході, як годиться,
 Голова — товариш Модін,
 Пильним зором строгі лица,
 Сход очима він обводить.

— Хочу взять коротке слово,—
Руку в роздумі підносить,—
Що Комуні нашій новій
Женщин треба,— от і досить.

— Треба! Треба! — стоголосно
Обізвалась щира маса,
Аж луна пішла у соснах
І від тенора й від баса.

— Голосую! — каже Модін.
— Так прийнять! Нащо молоти...—
І схвалили, тут і жоден
Не сказав нічого проти.

— Отже,— далі Модін каже,—
Ви по черзі в села шкварте,
Хай лиш кожен з вас розважить,
Як і що робити варто.

Ліквідуйте господарства —
Поросят, овечок, коні —
І привозьте у Комуну
Комунарок хоч сьогодні.

Хто жонатий — вези жінку,
З подушками й без подушки,
Хто не мав жони,— без ліньки
Пошукай собі подружку.

Після мудрої промови
Ідуть весело до хати,
Всі радіють постанові —
Нежонаті і жонаті.

Як жениться, так жениться,—
Хлопці раді постараться,—
Краще буде у світлицях,
Дружніш в полі піде праця.

А в роботі на болоті
Немала там буде поміч,
Бо вже жінка при охоті
Не поступиться нікому.

Шум і гомін кругом,—
Що зашумувало?
То Комуна уже
Вдвічі більша стала!

І робота пішла
Там скоріш удвоє,
Комунарський народ
Ходить буйним роєм.

Йде у світ новий рік,—
Дев'яцот тридцятий;
Який буде, який:
Бідний чи багатий?

Дні біжать, як вода,
Сніг водою сходить,
Своє право весна
На землі заводить.

Ліс зелений озвавсь
Голосами дзвінко,
Над полями кричать
В небі жайворінки.

А в Комуні, дивись,
Незвичайне свято:
Вже трьохсотий гектар
Засіяв їм трактор.

Походжають собі
Комунари горді —
Це ж бо перша сівба,
Буде хліб в господі.

Походили собі,
Та й знов на болота —
Буде чистить, орать
Їх ударна рота.

Зробили чимало
Комунари тут:
На межі болота
Будинки ростуть.

Хати та обори,
Треба й ще робить,
Стали рівним рядом —
Стало легше жить.

Швидко збудували
І млин паровий,
При нім лісопильню
На два постави.

Млин гурчить та меле
Зерно на муку,
Ріже лісопильня
Дубок по дубку.

На тій лісопильні
Тесля працював,—
Кожен комунара
Борисенка знав.

Підкладав колоди,
Дошки він знімав,
Та в руках невтомних
Долі не втримав.

Якось на роботі,
Хто б чекав цього,
Одлетіла дошка,
Вдарила його.

Вдарила без жалю,
Мов обухом тим.
Тут народ зібрався
Натовпом густим.

Понесли на ношах,
Клали в ліжку з нар;
Три дні і три ночі
Вмирав комунар.

І помер цей воїн
За лад комунарський;
Вже йому не треба
Ні трудів, ні ласки.

На могилу свіжу
Капнула сльоза;
Сердечну промову
Голова сказав:

«Спи, наш Борисенку,
Комунарський син.
У комуні нашій
Був ти не один.

В Армії Червоній
Вірний був солдат,
Полк тобі був радий,
Командир був рад.

Комунаре любий!
Рано, брате, згас.
Комуністом вірним
Був на варті в нас.

Спи, наш Борисенку,
Пухом будь пісок!..
По тобі zostався
Твій малий синок.

Він тебе замінить,
Не зрадить тобі —
Першим буде в нашій
Оранці й сівбі.

Буде він ударник,
Буде бригадир...
Спи, наш Борисенку,
Праці командир!»

Сипнули землею
На його труну;
Нагорнули мовчки
Могилу сумну.

Комунарки збоку,
З тугою в очах,—
Свого комунара
Провели в сльозах.

Та ще й голосили
Бабусі тепер:
— На кого ж покинув?
— Ой, нащо ж помер?

5

Іде будівництво,
Іде корчування
Усе далі, ширше,
Щиро, безнастанно.

У Комуні школа,
Електрика, ясла,
Вже чадна лучина
Назавжди погасла.

На лугах пасуться
В чередах корови,
Іржуть ситі коні,
Скрізь городи нові.

Як з оселі оком
Кинути навколо,—
Далеко, далеко
Розляглося поле.

Трактори виходять
Над Оресу-річку,
Торфовище ріжуть
Дисками на січку.

Жито і картоплю,
Ще й овес, капусту
Засівають, садять
На тій скибі густо.

Заздрить вже болоту
Й «мінерал»¹ убогий:
Бо врожай — на торфі,
А на нім — нічого.

Так росте, росте все
Небувалим зростом,
І здається збоку, —
Все так ясно, просто.

Ніби споконвіку
Так усе зростало,
І само собою
Багно полем стало.

То лише здається...
Все зробили руки,
І їх не забудуть
Нащадки-онуки.

Чим зробили люди
Болотні ділянки —
Свідком моя пісня,
Співанки-веснянки.

Тисячу гектарів
Та іще із треста
Засіяно збіжжям
На болоті чистім.

* * *

Сам сівбу я бачив,
Я ходив у полі,
На життя Комуни
Надививсь доволі,

¹ «Мінералом» звуть ґрунтовий шар, щоб одрізнити його від болота,

Дуже дивувався
Справою чудною:
Ніби їх робота
Йшла сама собою.

Як не придивлявся
Пильно, та одначе
Ніяких пригінчих
Там я не побачив.

Самого начальства
Там не чуть, не видно...
Як же так, без панства,
Без принук огидних?

А іще й таке там
Децо я завважив,
Що для чужоземця
Здалося б міражем.

Перед цілим світом
Мушу це відзначить:
Що людей сумних там
Не прийшлося побачить.

Не було в Комуні
Тужного зітхання,
Суперечок, чварів
Або нарікання.

6

До радгоспу Сосни¹
Рейки — наче струни.
Це вузькоколіяка
Йде аж із Комуни.

Провели ударно
Хащами густими
Її комунари
Ще в минулу зиму.

¹ Радгосп імені Десятиріччя БРСР. Про нього далі. Скорочено його звуть, по-старому, просто — «Сосни». (Примітка автора).

Не було в них «спеців»,
Не знайшлись прораби,
Самі ж вони знали
Інженерство слабо.

Знали одно добре:
Чугунка — для справи,
Наче дощ для ниви,
Наче хліб для страви.

І розмов чимало
Провели на місці,
А тут з мінських центрів
Ніякої вісті.

Комунари радять,
Там усе чин чином;
Думка про чугунку
Їм засіла клином.

Найнять інженера —
Будувать настало,
Слід платити багато,
З цього толку мало.

Взятись просто з мосту
За таку справу,—
Наробити можна
Шкоди для держави.

За таку ж затію,
Самочинства всі ці
Потім не поглядять
Тихо по голівці.

Радяться, міркують
Весело й журливо,
Часом дружно, тихо,
А коли — бурхливо.

Але тут озвався
Гучно Адзяриха:

— «Буде залізниця,
Хай не збудусь лиха!

Робив на заводі
Я колись в майстерні,
Склепував ресори,
Ще й складав шестерні.

От складу й чугунку,
То вже будьте певні.
Всі діла влаштуєм,
Бо це ж наші, кривні».

Під його керунком
Пішли справи струнко...
Шпали полягали
Рівним візерунком.

По них рейки — шнуром,
Як на скрипці струни.
От уже й готово —
Користайсь, Комуно!

Строїв Адзяриха
Трудівничим масам —
Червоноармієць
Одставний до часу.

Не учивсь у втузах,
Та в науку вірив,
Був він комунаром,
На авто шлях міряв.

З тим чи іншим стажем,
Але комуністом,
Прокладав чугунку
У краю багnistім.

* * *

Колія лягає,
Через торфовище,

Паровоз гукає,—
Тільки вітер свище.

Комунари пишуть,—
Чітко та уміло,—
Що по їх чугунці
Можна їздить сміло.

Приїдьте, впишіте
В державний прибуток
Нашу перемогу,
Наш новий здобуток.

Приїжджали «специ»,—
Їм не слід баритись,—
Почали дорогу
Знехотя дивитись.

— Як це? Де наш дозвіл? —
Почали одразу: —
Хто вам дав по формі
Наряди, накази?

— Хто одводив місце?
Планував хто плани?
Чом же циркуляри
Збереглись погано? —

Так вони сердито
Стали дорікати,
Колію ж, нарешті,
Мусили прийняти.

* * *

Свиснув раз, свиснув два
Спритний паровозик
І повіз, і повіз
За візочком возик.

Вагонетки біжать
По рейках чавунних

Аж у Сосни, в радгосп,
Просто од Комуни.

Із радгоспу назад
Ідуть до Комуни.
Скільки радощів тут,—
Чути гомін, луни!

То не жарт, то не сміх,
Мають на підмогу
В господарстві свою
Залізну дорогу.

Ой ти куй чи не куй,
Зозуленько-птушко...
Комунари паровоз
Прозвали «кукушка».

7

А на річці, на Оресі,
Сталася пригода:
Наступають на болото
З півночі, зі сходу.

Там красується Комуна
На торфищі бурім...
Поліщук-одноосібник
Все ще брови хмурить.

Ти не хмурся, добрий дядьку,
Так похмуро, сумно!
Для твоєї щастя-долі
Виросла Комуна.

* * *

А по річці, по Оресі,
Від «моторки» хвилі,

Старий човен, як корито,
Позира на схилі.

Доживає свого віку
У новітнім дневі,
Бо човни вже у Полісся
Врізались сталеві.

Новий човен сили повен,
Дивну міць леліє...
Пломеніється Ореса —
Червона лелія.

А на річці, на Оресі,
Славний темп узято:
Комунари, комунарки
Вміють працювати.

Тут змагання у пошані,
Ударництво наше,
Кожен місце своє знає,
А як же інакше?

Не погаснуть їхні зорі,
Як досі не гасли;
Розширяється Комуна,
Розширяє ясла.

* * *

А на річці, на Оресі,
Ростуть жовтенята,
Піонери, комсомольці —
З більшовицьким гартом.

Росте зміна комунарам,
Стійка і чудесна,
Як батьки, кріпить Комуни
Будуть твердо, чесно.

Не дадуть себе покривдить
В бурі, в лихоліття;
Цілий світ їм — мов край рідний,
Для них сонце світить.

* * *

А на річці, на Оресі,—
Будинки, будинки!
Пахнуть теплою сосною,
Пахнуть свіжим тинком.

Гарно вибілені стіни,
Дах із бляхи — білий,
І підлога фарбована,
Вікна в сажень цілий.

Сонце вдень, а ніч осяє
Електричне світло.
Комунар здобув для себе
Це життя розквітле.

* * *

А на річці, на Оресі,—
Скрізь багато дива;
Живуть собі комунари
Весело, щасливо.

Та Комуни впоряджують,
Щоб усе — найкраще,
Та заводять дзвінку пісню:
«Як зачепиш, враже,

Та час прийде, й нас покличуть
На нову роботу,—
Ми з гвинтівкою осушим
Пінськеє болото».

Мар'їне болото,
Ніхто не повірить,
Скільки ти ховаєш
Багатства без міри!

У тобі, болото,
Сили більш ніж досить!
Саме ти годуєш
Комуну, радгоспи.

Мар'їне болото,
Цвіт усім долинам!
Ти людей годуєш,
Харч даєш тваринам.

* * *

Ідуть луни світом...
Про Комуну красну,
Що так забуяла
Швидко і прекрасно.

Ідуть луни світом...
А тим часом поспіль
Близько од Комуні
Виросли радгоспи.

Край селища Сосни
Один виріс гордо,
Велетнем зробився —
Всім отут на подив!

А другий — Загалля,
По той бік Ореси,—
Зацвів на болотах,
На пустельних плесах.

Сорок тисяч оре
Безмежних гектарів,—
Це вже вам не жарти,
Це не мрії-мари!

Тільки я не хочу
Величать Загалля,—
Критики хай пишуть
Відгуки похвальні.

Краще своє слово
Я лишу на потім,
Бо там непіднятим
Пахне ще болотом.

* * *

Сосни мої, Сосни!
Споконвік росли ви,
Бачили чимало
В роки нещасливі.

Панщину, лад царський
Бачили ви, Сосни,
Зим багато, весни
І похмуру осінь.

Убогого люду
Тортури суворі,
Ланцюги на шиї,
Голих трупів гори.

* * *

Сосни мої, Сосни!
Ви пішли далеко,
Хоч рости в болоті
Вам було нелегко.

Виросли ж ви буйно
Всього за три роки.

Гордо ви звелися,
Гордо та високо.

Чи то сонце світить,
Чи то місяць ясний,
Вам сміється небо
Весело і щасно.

* * *

Сосни мої, Сосни!
Для вас іще далі,
Як у тій Комуні,
Лягли магістралі.

На ваших ділянках
Колекторів більше,
В полі йдуть дренажі
Ще краще, рівніше.

В торф'яному полі,
На яке учора
Людина боялась
Вийти з своїм горем;

А сьогодні сміло
Йде коло машини
По сухій рівнині...
Як усе це дивно!

2

Я в глибинь подій радгоспних
Залазить не хочу
І змалюю те, що бачив
Я на власні очі.

Про бригади всі ударні
Скажу в добрім слові,
Про робочих, трактористів —
В іншій десь розмові...

Тут почну я говорити,
Як у казці кажуть,
Бо інакше не виходить —
Прошу на це зважить!

За горами, за ярами,
В диких трясовинах,
Виринала, виростала
Новая країна.

Де лежали непрохідні
Багнища та гаті,
Там пишаються, буяють
Ниви, сіножаті.

Поле рівне і розлоге,
Наче стіл широкий,
Тільки там, де стала ферма,—
Пагорки високі.

Од весни, веселим ранням,
Аж під осінь пізню
Співа поле тракторами
Весело і грізно.

Де чугунки на радгоспнім
Сходяться вокзалі,
Свищуть, грають паровози,
Аж чути в Загаллі!

То привозять і привозять
По залізних шинах
І добриво під насіння,
Й трактори, машини.

То вивозять і вивозять
Все товари цінні:
І коноплі, і картоплю,
А найбільше сіна.

А ще скільки інвентаря,
Щоб хутчіш робити,

Неживого і живого,—
І не полічити!

Радгосп — місто, не містечко,
Не якась там Любань!
Лад-порядок, повно люду,
Просто глянуть любо.

Господарному радгоспу
Є чим похвалиться:
На два поверхи будинки,
Клуб — як у столиці.

Є лікарня, у лікарні —
І доктор, і фельдшер,
Хто приходить чи привозять —
Лікують до речі.

Замінила акушерка
Повитуху-бабку,
Бо в радгоспі темпи, темпи,
Не сплять люди в шапку!

На робфаку, на вечірнім,
Учаться студенти —
Неписьменність, некультурність
Знищують доценту;

А робфаківці — з бідноти,
Вчаться всі охоче,
А робфаківці як глянуть,
Серце затріпоче.

І мужчинам, і жіноцтву
Зручно всюди, мило!
Ясла, пральня, добра лазня,
Скільки хочеш мила.

Люди там працюють дружно,
Нема звичок панських,
Бо народ усе радянський,
Робоче-селянський.

Є, напевне, неполадки,
Без них чи буває
В господарстві, в будівництві?
Я ж про них не знаю.

Є електрика повсюди,
Є великі кошти.
Тут і радіо в радгоспі,
Телефон і пошта.

Я скінчу, бо все згадати
Все одно не вдасться...
Загалом там менше тіні,
Більше сонця, щастя.

VI. ЗАМІСТЬ ПІСЛЯСЛОВА

І Комуна рідна,
І радгосп новий
Розцвітуть побідно
В новий час ясний.

Щоб дізнались всюди
Про нові поля,
Сюди прийдуть люди
Зблизька і здаля.

І побачать сили
Вільні, молоді,
Скажуть слово миле
Трударям тоді.

Сонце, місяць, зорі
Будуть озирать
Все нові простори —
Ниву, сіножать.

Про нове Полісся
Світлої зорі
Заспівають пісню
Нові піснярі.

Оспівають в пісні
Працю, героїзм,
Як на край болотний
Йшов соціалізм.

Як в твердому гарті
Партії побід —
Комуністів партії —
Виріс новий світ.

Хоч на світле, юне
Виють злі вовки,—
Та радгосп, Кошуна
Пройдуть у віки!

*Кошуна БВО — Мінськ.
Травень, 1933 р.*

ТАРАСОВА ДОЛЯ

I

Гомін лине по Вкраїні
Сонячно, крилато...
Гомонить Дніпро зі степом
Про велике свято.

Долю, що Тарас пророчив
Для рідного краю,
Її кожен тепер бачить,
Кожен її знає.

А та воля, що в дні давні
Тарасові снилась,
Серед степу забуяла,
З сонцем поріднилась.

А те щастя, що в минулім
Тараса минало,
Всім народам на свободі
З Кремля засіяло.

Добрим словом споминає
Великого сина
Україна волелюбна,
Молода Вкраїна.

II

Як родився — не світили
Серед степу зорі,
Зуби скалила неволя,
Реготало горе.

I пісень веселих, вільних
Не співала мати
Над колискою малого
Хлопця-немовляти.

А як виріс, як підвівся,
На свої став ноги,—
Він у пана у неволі
Оббивав пороги.

Гнувся, бідний, перед паном
Та зітхав ночами,
І не раз юнацьке тіло
Били нагаями.

Енгельгардти, енгельгардти,
Вам гнобить доволі:
Відплатила Україна
За свою неволю.

III

А було тоді так темно,
Мов на дні могили.
Люди гинули, як мухи,
Наче тінь, ходили.

Ні проміння, ні усмішки,
Хоч на мить єдину,—
Ніч вкривала Україну...
Не одну Вкраїну!

І гриміли, і дзвеніли
Кайдани усюди,
Хиже панство, мов товаром,
Торгувало людом.

Продавало і міняло,
В карти програвало;
Сльозам-горю кінця-краю
Голота не знала.

Тих тортур, тієї муки
Пером не списати...
Все минуло. Тільки в пісні
Про старе чувати.

Народився на світ білий
 І Тарас в кайданах.
 Ой, не легко бути змалку
 У неволі в пана!

Я так само народився
 Скутий ланцюгами.
 Геть спалив би ті літа я,
 Коли б міг, вогнями!

Пройшли роки. Тарас виріс —
 Мов тополя в полі.
 Щирі викупили друзі
 Юнака з неволі.

Брав той викуп пан вельможний
 Клятою рукою,—
 Кров блищала на дукатах
 Мукою людською.

Кров кріпацька — батька, нені,
 Скованого сина,—
 Кров блищала на дукатах
 Скутої України.

По дорозі білоруській
 В Петербург з Варшави
 Позад панської карети
 Йде хлопчина жвавий.

Це кріпак Тарас нещасний,
 Що служив у пана;
 Пан у хутрі, він, бідаха,
 У одежі драній.

Білоруські лиш берізки,
 Ставши над шляхами,
 Українцеві-хлопчині
 Кивали листками.

Ліс шумів йому над вухом,
І струмки дзюрчали,—
Юнака усе навколо
Вельми дивувало.

Бачив криті соломою
Убогі хатини,
Людей бачив уярмлених,
Як і на Україні.

VI

Чом у серці білоруса,
Мов струмки бурхливі,
Відгукнулись, задзвеніли
Тарасові співи?

Чому вітер з України,
Мов думки крилаті,
Долітав до Білорусі,
Гомонів у хаті?

Спільна доля білоруса
З долею вкраїнця,
І серця їх були горем
Сповнені по вінця.

Вони змалку і до скону
Гнулись в самотині,
Та в ярмі тяжким чекали
Світлої години.

Як жилося, як велося,
Як марніли сили,—
Про це повість зберегли нам
Кургани-могили.

VII

Покохав Тарас дівчину
У дитинстві, рано,

І до смерті не забув він
Свої Оксани.

Вдвох овець чужих ганяли
Пастись на полянку.
Разом бігали до річки
Босі на світанку.

І про що вони, сирітки,
Думали в ті роки,
Знають лиш дніпрові хвилі
Та степи широкі.

Юне серце у Тараса
Так любить уміло,
Що усе життя крізь сльози
Згадував він милу.

Тільки пан повіз Тараса
В чужину незнану,
Деś пішла на заробітки
Й дівчина кохана.

VIII

Хто, скажіть-бо, міг подумать,
Що в такій неволі
Збереглись скарби Тараса,
Незнані ніколи?

Ні царі, ні їхні слуги,
Ні пани прокляті
Не могли забрать, украсти
Ці скарби багаті.

А була його багатством,
Хистом небувалим,
Дивна пісня, що із серця
На світ вилітала.

Не тонула пісня в морі,
В огні не горіла,
Закувать не міг ту пісню
Сатрап озвірілий.

Малював Тарас картини,
Та як не старався,—
Змалювать в неволі щастя
Так і не діждався.

ІХ

І не спиться, і не сниться
Тарасові в світі:
Де не глянь — неволя всюди,
Плачуть мати й діти.

Україна під панами,
В царя під п'ятою
Стогне, гине, бідолашна,
Не знає спокою.

«Бити ката! Йде розплата
Посіпаці-псові!» —
Зашуміло по Україні
Тарасове слово.

Все те горе, всі ті муки,
Що його терзали,
Виливав він на папері,
Аби люди знали.

Кликав він шукати долю,
Долю і свободу,
Щоб зійшло, мов сонце, щастя
Рідного народу.

Х

І пішли слова Тараса
Мандрувати всюди,—
Скрізь у серце западали
Кріпацького люду.

Люди очі розкривали,
Свободи хотіли.
«Справедливий гнів Тараса!» —
Всюди гомоніли.

І царя з його панами,
Іх криваву зграю
Від бунтарського завзяття
Жах проймав до краю.

Стали думать, як Тараса
Краще покарати,—
Чи то в полі, на кургані,
А чи в рідній хаті?

І карали його люто,—
Щоб німим зробився,
Щоб своїх пісень співати
Навік розучився.

XI

Стежка каторжна далека,
Витоптана горем,
Та кістями людськими слана,
Мита слізним морем!

Повела по ній Тараса
Його люта доля —
Через пущі, через хащі,
У пекельне поле.

Скрізь пустеля. Все замовкло.
Безгоміння всюди.
Тільки звір завие часом.
Засміється люто.

Ось куди загнав Тараса
Лютий цар-душитель!
І живим поклав в могилу
Страдника мучитель.

Про Тарасові страждання
Тільки камінь знає,
Та бурхливий вітер чує,
Як бідак ридає.

ХІІ

Мов тюрма — фортеця Орська,
Ще й з царським наказом,
Щоб не брався він за пензлі
Й за перо ні разу.

Щоб не брався він бунтарських
Тут пісень складати.
Ось які терпів страждання
Тут пісняр від ката!

Ранять сни про батьківщину
І у цій могилі.
Хоч би кров'ю записать їх! —
Теж заборонили.

Думи ллються — на папері
Їх би записати,
Та папір забрали в нього
Кати-супостати.

Чахне-сохне одірваний
Від рідної ниви
Під царськими нагаями
Тарас нещасливий.

ХІІІ

Ні, такої злої кари
Не бажай нікому!
Повертав Тарас з неволі
В неволю додому.

З'їла там царська сваволя
Тарасову силу, —
Менше він дививсь у небо,
А більше в могилу.

Не забув пісень складати
І у злу годину,
Не забув у своїх думках
Рідну Україну.

Він пісні б своєю кров'ю
Записав навіки,
Але кров повипивало
Люте кодро дике.

Так жадібно з його серця
Ссали кров гадюки...
Хай навіки збережеться
Пам'ять про ті муки!

XIV

І помер Тарас. Не стерпів
Він життя в оковах.
Тільки чути скорбний стогін
По нім хвиль дніпрових.

Гомінкі побігли хвилі
Аж у синє море.
Розкажіть-бо, хвилі, людям
Про велике горе!

І плакала Україна,
Плакала-ридала,
Як ховала свого сина,
Кобзаря ховала.

І насипали могилу
Над Дніпром ревучим,
Щоб далеко Україну
Було видно з кручі.

Спить Тарас, одпочиває
В темній домовині,
Та не спить, живе в народі,
Пісня його лине.

XV

Ой Тарасе, якби встав ти,
Якби встав з могили
Та поглянув на Вкраїну,
Наш Кобзарю милий!

Ой побачив би в огнях ти
Рідний степ широкий!
Привітав би новим співом
Дніпро синьоокий.

Над твоїм широким краєм
Сонце ясно світить,—
Скинули ярмо навіки
Батько, мати, діти.

Без царя живуть, без пана
Повік вільні люди.
Скрізь будови, всюди радість —
Дивне диво всюди!

А про горе та про сльози
Немає й помину.
Ой Кобзарю, подивився б
Ти на Україну!..



КОМЕДІЯ





ПАВЛИНКА

Комедія на дві дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Степан Криницький — хугірський шляхтич, 45 років.
Альжбета — його дружина, 40 років.
Павлинка — дочка Криницьких, 19 років.
Францисъ Пустаревич — свояк Криницьких, 50 років.
Агата — його дружина, 43 роки.
Яким Сорока — учитель, 25 років.
Адольф Биковський, 24 роки.
Гості, музиканти.

Дія відбувається до революції в хаті Криницьких.

Дія перша

Простора світлиця. Праворуч від глядачів — вікна в сад, ближче до оркестру — стіл; біля столу — лави й табуретки, над столом — висяча дешевенька лампа, на стіні — ікони. Ліворуч — двері в сінечки, ближче до оркестру — скриня. Навпроти — стіна і двері в боківку (кімнатку); справа при стіні від кімнатки — ліжко, застелене ковдрою, в головах високо накладено подушок; зліва, в кутку — піч; на стіні рушниця, старосвітський з гирями годинник та кілька лубочних малюнків.
Час — осінній вечір перед покровою.

ЯВА І

Павлинка *(одна)*.

Струнка ще й досить вродлива дівчина. Одягнена в недороге крамове плаття, але чистеньке; без хустки — у косах кілька гребінців. Сидить на ліжку й уважно шие крамний каптанчик.
Як підіймається завіса — Павлинка співає:

Ой піду я лугом, лугом,
Де мій милий оре плугом;
Ой піду я лугом, лугом!
Оре він волами,
Я вмиваюся сльозами;
Оре поле він волами.

(Переставши співати).

Е-е! щось не співається сьогодні. Чогось серденько тремтить, мовби хто його перелякав зненацька. А мо-

же, цьому пісня винна? Далебі, ніяк не можу я сама себе до ладу привести. Ану, на щастя іншої почну. Якої ж бо це? Ага... *(Співає)*.

Ой чого ж ти, дуб зелений,
Похиляєшся?
Ой чого ж ти, мій миленький,
Не всміхаєшся?

(Співаючи, підходить до вікна і поглядає, потім знову сідає). А все-таки на серці якось тоскно. І чого йому, бідненькому, не вистачає? Пити й їсти, дякувати богові, доволі; часом татко й на платтячка дає гроші... Чого, чого, здається, ще бажати?.. Ох, ох, як же воно сумно! Просто хоч збирай манатки та тікай із хатки. Уже вечоріє: скоро не видно буде шити, а треба ж сьогодні неодмінно закінчити. Завтра покрова... у Михайлишках ярмарок... Ех, ех! Коли б хоча той прийшов, кого так хочеться побачити сьогодні. *(Сідає біля вікна і починає знову, шуючи, співати)*.

Ой летіли гуси та з-під Білорусі.
Сіли вони, впали на сивім Дунаї!
Сіли вони, впали, воду замутили
Та й нас, молоденьких, навік розлучили.
Бодай тії гуси марно запропали,
Як ми любилися — тепер перестали.

(Позирнувши у вікно). Ну, вже зовсім без світла шити не видно! Зараз треба лампу засвітити. Темніє та й темніє, нічка наближається, а його як нема, то й нема! А щиро ж обіцявся, противний, хоч би там що — прийти. *(Шукає сірників, засвічує лампу)*. І що це тато до нього має? З того часу, як довідався, що він на мене милим оком поглядає, — так наче чорна кішка між ними пробігла. Він ще нічого, але тато — так живцем би його з'їв. Ну, то й що: тато своє, Яким своє, а я — своє. Подивимось, чий верх буде: татків, чи мій, чи його? *(Подумавши)*. Казав — прийде сьогодні, хоч би там і лихо горіло. «Треба, каже, чи с'як, чи так, а щось же постановити. Ми, каже, не діти, — маєм свій розум і можемо собою розпоряджатись. Тільки ти, каже, Павлінко, повинна на те пристати неодмінно, бо інакше, каже, пропадем, як ті руді миші...» *(Схопившись)*. Ай! Хтось іде. Він, він, напевне, він!

Яким. Ось і я — тут як тут! Добрий вечір ясноюкій панні Павлінці. Що, золотко моє ненаглядне, трохи заждалася мене, ненавидника? *(Позирнувши навколо)*. А чи нікого немає? *(Говорячи, наближається до Павлінки, вітається й хоче обійняти її)*.

Павлінка *(боронячись)*. Ой, ой! Помалу! Всі дома, всі дома. Тільки в Якіма не всі дома, бо по ночах ходить до молодих дівчат. Дадуть, дадуть зараз лупки старі. *(Тупаючи ногою)*. Дозвіл є так пізно приходити?

Яким *(сідаючи)*. Є, є, моя ти цокотушко, щебетушко! Кажі тільки швидше, голубко моя бистрокрилая: тато твій дома чи ні? Бо ж сама знаєш, яка у нас із ним страшенна любов...

Павлінка *(сідаючи до шиття)*. Ой, чому ж не знаю: як між котом і собакою, точнісінько. Проте, проте сміливим будь, як у бога під припічком. Поїхали обоє на торг і, певно, пізно повернуться, бо мають трохи сього-того на продаж і думають сякі-такі покупки зробити. Бачиш, завтра має прийти трохи гостей з ярмарку. *(Обнімає Якіма, раптом знаходить у кишені книгу)*. А це що? *(Невміло читає перші рядки з «Пісні про Сокола» М. Горького. Потім він забуває в неї книгу й сам читає)*.

Яким. Та-а-к! Значить, вроді вечірка буде?

Павлінка. Так, так! Вечірка бути то буде, та не всі на ній будуть.

Яким. Ех, Павлінко! Ти все своєї; мені й так гірко на душі, мовби хто там полином засіяв, а ти ще колючками своїми солиш. Візьму на злість та й прийду. Що ж вони зі мною зроблять?

Павлінка. Зробити то нічого не зроблять, але й ти сам нічого не зробиш, а тільки переробиш...

Яким *(роблячи цигарку)*. Чи ясна панна Павлінка дозволить мені закурити при ній?

Павлінка. Ого, звідки така делікатність? Рукам коло дівчини дає волю не питаючись, а як цигарку закурити, так дозволу прохає. Не дозволяю через те, от і все!

Яким. А я закурю.

Павлінка. А я не дам! (*Кидає шиття й хоче відняти цигарку*).

Якийсь час тузаються, бігають одне за одним по хаті і навмисне розкидають на ліжку подушки.

Яким (*бігаючи*). Ну, вже годі, годі. Павлінко! Більше нічому без твого дозволу давати волі не буду.

Павлінка. Ну, якщо так, то згода.

Сідають. Яким курить. Павлінка шие.

Яким (*помовчавши*). Павлінко!

Павлінка. Га! Чи, може, Яким забувся, як я звуся?

Яким. Та ні! Я хотів би, золотко, серйозно з тобою поговорити.

Павлінка. І-і!!! Знаю я ці серйозності. Спочатку буде, чи я люблю, потім — чи дуже сильно, а потім — чи згодна все чисто зробити, що чорнобровий Яким захоче, а там, а там... і поїхало, як на немащених колесах... Чи ж не правда?

Яким. Правда то правда, але всьому мусить бути кінець.

Павлінка. Ну так слухасмо, вашець. А ось, може, й нову пісеньку нам заспіваєте. Одне лише за умовою: або надто веселу-веселу, щоб аж лявонику захотілося вибивати, або таку сумну-сумненьку, що, вислухавши її,— раз, два, та шубовсть у вир головою! Ось так!

Показує і ледь не падає; Яким підхоплює її й садить на лаві.

Яким. Це буде від тебе, мое ти сонечко, залежати. Як захочеш — така й пісенька вийде: або весела, радісна, мов саме небо яснее, або ж сумна, журлива, як осінні хмари над цією земелькою чорною. (*Помовчавши*). Ех, ех! І доки ж все це буде тягнутись? Доки, мов сухий, сушійть і мучить нас буде?

Павлінка (*жартівливо*). Тільки не нас, а мене — треба говорити. Мені дуже добре, весело і так легенько, легенько на серці, що...

Яким (*з докором*). Павлінко!

Павлінка (*затуляючи губи рукою*). Ну, ну, вже мовчу... як німа риба.

Яким (немовби до себе). Коли, коли вже настане та година, що з'єднає нас навіки, і ми вже ніколи не розлучимось. Коли? Коли?

Павлинка. Ха-ха-ха! На святе ніколи. Дуже вже татко мій уївся на тебе з того часу, як довідався, що ми з тобою покохалися. Ну, а без тата цю справу налагодити буде дуже трудно.

Яким. Трудно то воно трудно, але немає того злого, щоб не вийшло на добре. Хоч би, наприклад, ми з тобою так зробили: вибравши підходящу годину, коли старий буде не сердитий, взяли б з тобою за руки, підійшли до нього, поставали на коліна і сказали б: так і так, наш добрий батеньку, — я люблю Павлинку, а я люблю Якіма — дуже-дуже сильно, так, що й життя нам одному без одного немає, ну, так заспокойте наші серденька; дайте нам дозвіл узяти та й поженитися...

Павлинка. Е-е!!! Не туди, мій ти дурненький Якимку, поїхав! Заїдеш отак в очерет, що ні назад, ні вперед. Коли б ще тільки з матусею, то воно сяк-так, як тобі не раз я й казала, але з старим — так чиста біда, справжнє горе. Хоч ти йому кілок на голові теши, так нічого не видовбеш. «На поріг, каже, щоб і показуватись не смів; черепок, каже, гадові покарьожу!» От і роби з ним що хочеш! Коли б міг, тато на першій осіці повісив би тебе. Ну й де ж в такому разі набратися сміливості йти вклоняться перед ним та просити дозволу? Дасть такої прочуханки і тобі й мені разом, що й одруження в голову не полізе.

Яким. Так-то воно так! Але я чомусь все ще надії не трачу, — а може, якось буде. Був же такий час, що мене любив, та навіть у біді то один раз, то другий помагав.

Павлинка. Був час, та водою сплив. Помагав, поки не побачив, що треба й дочкою допомогти, а як до цього стало доходити, от у ньому й обізвалася шляхетська фанаберія. Іншої пісні тепер співає. Ніж точить... гостро ніж точить рідний мій татко на того, кого сам колись любив і кого я полюбила... (Підводяться, гаряче). І на віки вічні любить буду. (Іде і поправляє подушки, за нею — Яким, обіймає її — і сідають, обнявшись, на ліжку).

Я к и м (*помовчавши, ласкаво*). Павлинко!

П а в л и н к а (*сміючись*). Знову забувся, як звуся?

Я к и м. А ти знову своєї... Слухай, любочко: чи ти надумалась зробити оте, про що я тебе недавнечко просив та благов? Сама ж ти, золотко, казала мені не раз і тепер кажеш, що татко твій ні на які просьби не погодиться. Значить, сама добре розумієш, що іншого виходу для нас немає. А так, як я казав, буде найкраще. Хіба ж то ми будемо перші або останні? Янка Лукашонок із своєю Зосою так зробили, Ігнась Маняковський із своєю Доманисею та багато хто... Батьки спочатку посердяться, посердяться трохи, та й одійдуть — звісно, батьківське серце. От і ми з тобою, любенька, таким порядком самі собі щастя збудуємо і нічиєї ласки прохати не будем. Одне, аби твоя згода — і все буде гаразд. Я вже, признаться тобі, говорив з попом. Він завтра приїжджає в Михайлишки молебень правити та й заночує тут. Ну, а ми до нього... раз, два і — готово.

П а в л и н к а. Думать то я думала, та якось страшно. Може, було б краще, коли б іще трохи почекати, а то так скоро, раптом... Хто спішить, той людей смішить.

Я к и м. Яка ти недобра, Павлинко! Ти зараз — страшно, страшно, почекати, почекати! Отак і всю свою молодість почеканками пере чекаємо. А так ото завчасу життя можна добре влаштувати, так добре, аби лиш бажання в нас було та витримка.

П а в л и н к а. А що — коли зловлять? Це ж я не переживу сорому, люди очі виколють, не можна буде й на світ показатись. Тепер і то скільки всякого бруду прислужливі сусіди та сусідки на нас нагортають, а що й казати тоді, як нам оцяя наша втеча не вдається?

Я к и м. Не бійся, золотко, не зловлять! Все піде гладенько. Завтра у вас вечірка; після вечірки всі будуть спати міцно, так що хоч з гармати стріляй — нічого не почують. Я все ретельно приготую, ти тільки зв'яжеш в клунок щонайпотрібніше, а там через часину — і ти моя на віки вічні.

П а в л и н к а (*немов із серцем*). Не я твоя, а ти мій на віки вічні!

Я к и м. Ну, хай буде, як кума казала; але це

тоді лиш у нас вийде, коли ти пристанеш на те, про що я тебе прохав і прошу.

Павлінка (*подумавши, сміючись*). Ну, згода до... завтрашнього дня, а там побачимо.

Яким (*повеселівши*). І давно вже треба було отак сказати, моя ти квітонько весняная. Завтра увечері, як тільки всі полягають,— я вже в саду під вікном на тебе буду чекати. Ти віконце відчиниш, лахи під пахи та скік із хати в сад, як півень!..

Павлінка. Це ти, як півень, а я, мов...

Яким (*перебиваючи*). Мов курка.

Павлінка. Не курка, а як зозулька.

Яким. Як зозулька крізь вікно фурр! а півень цап, а піп кропилом пирсь! а там...

Павлінка (*сміючись*). А там ізнову фурр!.. (*Розмахує руками і хоче вирватися*).

Яким дужче притискує її до себе та хоче поцілувати; вона ніби борониться, а потім обіймає його за шию, і вони довго гаряче цілуються.

Яким. Ох, коли б отак усе життя і кожную хвилинку.

Павлінка. Ого! Розласувався!.. Оскому наженеш, покіль охоту проженеш. (*Прислухавшись*). Ой, ніби гуркоче! Чи не їдуть часом наші з торгу?

Яким (*прислухавшись*). Таки хтось їде!

Павлінка (*сумно*). Значить, Якимку, треба вже тобі робити фурр!

Яким (*устаючи, з зітханням*). Нічого не вдієш— треба!.. Ой, ці батьки! І чому це не родяться на світ дочки без батьків!

Павлінка (*підводячись*). Ах, трохи не забула! Чи приніс мені те, що обіцяв?

Яким. Аякже, приніс, моє ти золотко. (*Дістає з кишені фотографію і віддає Павлінці*).

Павлінка (*придивляючись до фотографії, весело*). Оце так добре! Замість одного, маю вже двох: одного, що сам ходить до дівчат і рукам волю дає, а другого, що треба носити за... пазухою. (*Сміється*).

Яким (*милюється нею, схоплює і цілує*). Ах ти, зозулька моя ненаглядна!

Павлінка (*боронячись*). Ну, ну, півничку! Не

гарячись, поспієш з козами на торг. (*Випихаючи Якима з хати*). Марш додому! Раз, два три...

Яким (*на дверях*). Пам'ятай, Павлінко,— завтра!.. (*Виходить*).

ЯВА ІІІ

Павлінка (*сама*).

Павлінка (*поправляє ліжко, потім придивляється до фотографії, цілує її й ховає за пазуху, притискаючи груди руками*). А що, смачно? Тепленько?.. Га?.. Коло самого серденька дівочого... Певно, чуєш, як воно, бідненьке, тріпоче? Затишно тобі тут, як ніде, нікому!.. Але ні, ні! Так не годиться. Ще трохи зарано... Позавтра — інша річ. А тепер... (*Іде до ікони*). Посидь краще, соколику, за іконою. Сидячи отак у бога за плечима, менше будеш мати грішних думок у голові, ніж пеститись отут (*показує*) у молодій дівчини. (*Наспівуючи, підходить до стіни, ховає фотографію за ікону і, як ні в чім не бувало, сідає до шиття*).

Та й чим твоя, дівчинонько,
Голівка зайнята? (і т. д.).

ЯВА ІV

Павлінка, Степан, Альжбета.

Степан (*п'яненький, увиходить з Альжбетой з сіней і приспівує*).

Де ми їдем, де ми йдем,—
Корчми не минаєм;
Де заїдем, де заїдем,—
Там і погуляєм.

Альжбета (*кладучи покупки на скриню і роздягаючись, до Степана*). Не сміши ти людей. Коли вишив, так лягай спати!

Степан. Мовчи, бабо!.. Ти, коханенька, рідненька, нічого не розбираєш... Волосся довге, а розум короткий. (*Приспівує*).

Ой там на горі
Мужик жінкою оре,
А другая підбігає:
«Запряжи ж ти мене».

(*Хоче обняти Альжбету*).

Альжбета (*відпихнувши*). Ах ти гнилий качан!
Іще, може, тобі чого заманеться?..

Степан (*викручуючи ногами*).

Дід біб молотив,
Баба підсівала...

Павлинка. Тату! Та киньте вже!.. Ось краще роздягайтесь та, може, чого з'їсте.

Степан. А може, це й добре, коханенька, рідненька... Якби оце кислої та гарячої капусти... (*Скидає одяг і кладе на скриню*).

Скину свитку, скину боти
Та й озую лапті.
Кожен дурень чи розумний —
Пан у своїй хаті.

(*Сідає за стіл*).

Павлинка (*кинувши шиття на ліжко, до Альжбети*). Мамо, дістаньте з скрині скатертину, а я принесу вам попоїсти. (*Виходить*).

ЯВА V

Степан, Альжбета.

Альжбета (*дістаючи скатерть із скрині*). З ким це ти отак нажлуктився?

Степан (*запалюючи люльку*). Я і з тим, я і з цим, а ти, коханенька, рідненька, вгадай — із ким!

Альжбета. А лихо тебе знає — з ким!

Степан. Чи ж не казав, що у тебе тут (*торкаючи себе пальцем у лоб*) не всі дома? А втім, слухай: з зятем!

Альжбета (*здивовано*). Із зятем?

Степан. Так, так, коханенька, рідненька. Хто з сватом, хто з свахою, а як Степан Криницький — так з рідним зятем.

Альжбета (*накриваючи стіл*). Таки правду кажуть, що горілка людей з розуму зводить. Коли ж ти встиг його нажити?.. Дочка ще заміж не вийшла, а батько вже зятя має!

Степан. Коли не маю тепер, так буду мати в четвер. Це, бачиш, він ще тільки збирається підмаза-

тись до нашої Павлинки; ну, а щоб слизькіш усе пішло, так спершу мене він підмазав.

Альжбета (*сідає*). Так би й казав одразу. А хто ж це такий?

Степан. Адольф Биковський!

Альжбета. Е-е! Я думала, хто там!.. А воно — нічого людського. Лише їздить та нюхає, яка дівчина посагу більше має, а сам — так голий, як макогін.

Степан. Посаг нюхає, бо носа має. Але все-таки це для нас млинець та ще маслом підмазаний. Він сам мені, коханенька, рідненька, хвалився, що його господарство в сто разів краще за всі тутешні господарства. За одного коня тільки, казав, заплатив сього літа три сотні. «На цьому коні, каже, завтра до васпанства заїду з ярмарку». (*Мацає по кишнях, сам до себе*). Де ж би вона поділася?.. (*До Альжбети*). Ти, бабо, чи не бачила часом книжки, що я купив сьогодні? Де вона пропала?

Альжбета. А що я — пастушка над твоїми книжками? Пропив, може, з отим зятем.

Степан (*іде до скрині, знаходить у світі книжку і кладе її за ікону, де Павлинка поклала фотографію*). Коханенька, рідненька, не думай, що я яку-небудь погань вибрав собі на зятя. Завтра він приїде, подивишся, так зразу іншої заспіваєш. Одним словом, хлопець шляхетського заводу, з пишнотою, з усякою делікатністю і все таке...

ЯВА VI

Павлинка, Степан, Альжбета.

Павлинка (*увіходячи з мискою, з ложками і хлібиною під пахвою*). Про кого це, татку, говорите, що має всяку делікатність і все таке? (*Ставить їжу на стіл і сідає до шиття*).

Степан (*разом з тим, як їсть*). Вельми васпана цікава! Швидко постарієш, коханенька, рідненька, як усе будеш знати.

Павлинка (*просячи*). Скажіть, скажіть, таточку!

Степан. Ага, ні сіло ні впало, захотіла баба сала. Коли вже тобі, коханенька, рідненька, так хочеться,

то скажу. *(З поважністю)*. Отже, значить, цей панич з делікатністю і з усяким таким — мій зять.

Павлінка (пирснувши від сміху). Зять?!

Степан. Отже, значить, він не зовсім ще зять, але скоро на нього право дістане.

Павлінка. А які ж заслуги оцього... цього, ну як його... що колись татовим зятем зробіться?

Альжбета. Та це ж, це... Ти, певно, його бачила колись... Адольф Биковщик.

Павлінка. Биковщик!!

Степан. Авжеж. Ну, авжеж! Пан Адольф Биковський.

Павлінка. Ну, хіба що, татку, для нього на другу дочку постараетесь або самі з ним оженитесь, щоб переробити його з простої людини на свого зятя.

Степан. А ти що? Оцупок?

Павлінка. Оцупок не оцупок, але й за ломаку не піду.

Степан. А ремінь нащо?

Павлінка. На все, тільки не на підганяння до заміжжя.

Степан. Коханенька, рідненька, ще порадимо, де кого посадимо.

Альжбета (в той час, як їсть, до Степана). Їж ось краще, ніж із пустого в порожнє переливать. Як приїде свататись, тоді теє й буде.

Павлінка. Таткові ж відомо не від сьогодні, що я за одного тільки можу вийти або за нікого.

Степан (змінившись, кидає ложку на стіл). Що?.. За кого?!

Павлінка (встаючи і йдучи до ліжка). За кого? За Якіма.

Степан (стучаючи кулаком по столу). Мовчи, негіднице! Раз сказав, щоб цього гольтіпаки і звання не було в моїй хаті, щоб його ймення я не чув ніколи... цього недовірка, цього... цього страйкаря! Так і не забувай про це, коханенька, рідненька!..

Павлінка (з досадою). Навіщо зводити наклеп? Він нікому ніякого страйку не робив і не робить.

Степан (запалюючи зі злістю люльку). А чорт його бери, не тут споминаючи,— робив чи не робив.

Знати й бачити його не хочу в своїй хаті, цього хамла, цю нікчему!

Альжбета. Прибирай уже, Павлінко, зі столу!

Павлінка (*кинувши на ліжку шиття і йдучи до столу*). А давно це, татку, сам з ним цілувався?

Степан. Коханенька, рідненька, не лізь у вічі. А ні — то геть з хати і тебе з цією поганню вижену.

Павлінка йде з мискою до дверей; несподівано двері розчиняються, ввалюється в хату п'яний Пранцись Пустаревич, за ним — його жінка.

Пранцись ненароком вибиває миску в Павлінки.

Павлінка. Ай! Що ж це ви, дядьку, нарobili?

ЯВА VII

Павлінка, Степан, Альжбета, Пранцись, Агата.

Пранцись. Дурниці, дурниці, пане добродію! Похвальбони Єзус. Достеменно відшкодуєм, відшкодуєм, ось-цо-да!

Степан і Альжбета. Навіки.

Альжбета. А мої ж ви рідненькі, чи то ви все ще з торгу їдете? Здається ж, раніш за нас виїхали?

Пранцись. Достеменно, ось-цо-да, кобила заблудила, пане добродію.

Агата. Тудю-сюдою, та хіба цей мочи-морда приїздив коли в свій час додому? Він же, як ганчірник, то туди, то сюди кривуляє по дорозі.

Пранцись. Пане добродію, твоє бабське діло — мовчати! Я, достеменно, ось-цо-да, спритний, тонко розумію, що і як роблю.

Альжбета. Та сідайте ж, мої любенькі!

Агата. Тудю-сюдою, куди тут сідати! Ніч надворі, кобила під тином, півверсти додому, а цей, тудю-сюдою, пугач косоокий, не витримає, щоб людям не наробити вночі неспокою. (*Сідає, а за нею — інші*).

Степан. Е, що там такого! Виспимось! Дяка бо-гові, нічка не петрівочка, а покрівська.

Павлінка (*підбираючи черепки*). Завтра гості будуть, а дядько останню миску кокнув. Треба, щоб на ярмарку дві відкупив.

Пранцись. Дурниці, пане добродію, дурниці!

А ось ми, достеменно, поминки справимо по місці. (Дістає з бокової кишені пляшку, потягує з неї й ховає назад).

Альжбета (сміючись). А якби це й нам сваток дав цієї соски поссати! Чи ж ми з свахою вишкребки...

Павлинка (виходячи з черепками). Ого! Цих святих крапель дядько і вмираючому не дав би, не те що... (Виходить).

ЯВА VІІІ

Степан, Альжбета, Пранцись, Агата.

Пранцись (услід Павлинці). Дурниці, дурниці, пане добродію. Молоденька іще, молоденька! Лози треба, достеменно, ось-цо-да.

Агата (до Альжбети). Що, свашечко, тудю-сюдою, доброго купували на базарі?

Альжбета. Ат, сее та тее. Подивіться, коли хочете. Нічого такого цікавого.

Устають та йдуть обидві до скрині і роздивляються покидані на ній покупки.

Пранцись (до Степана). Чув, свате, пане добродію, що сьогодні люди казали?

Степан. Ні, ні, коханенький, рідненький, не чув; не було коли! А що?

Пранцись. Та якже; ось-цо-да! Кажуть, пранцуз, пане добродію, іде на Борисів по шалку та й рукавиці, що колись там лишив. Чотириста тисяч війська з собою веде і, достеменно...

Агата (перебиваючи, з місця). Не чотириста тисяч, а чотири сотні тисяч...

Пранцись. Дурниці, дурниці, пане добродію. Все одно йде, ось-цо-да. Пружинний, складаний костьол з собою несе, пане добродію.

Агата (з місця). Тудю-сюдою, не несе, а в повітрі, на машині, що літає, той костьол везе.

Степан і Альжбета (здивовано). Ай-я-я! Аж у повітрі костьол везуть!..

Агата. Еге ж, еге! Тудю-сюдою, я сама на власні вуха чула.

Степан. От коли пішло все догори ногами! Як поставлять цей пружинний костьол, то можна буде сподіватись і для нашого брата якогось такого полег-

шення. Дяка богові, дяка богові!!! А ось моя оця домоправителька, донечка моя цокотушка, сплуталась із цим... із цим безбожником, і хоч ти окропом голову ошпарюй.

Пранцись. Молоденька, достеменно, ось-цо-да! Березової каші не завадило б, пане добродію.

Альжбета. Дуже трудно ладити з теперішньою молоддю. Пішло таке розпутство в світі, що не дай боже! Замість церковних книжок — читають якісь триндички. Вітер у всіх у голові ходить. Це ж мені колись сказали: іди за Степана, — я й пішла без усякої суперечки зі своїми старими.

Агата. А так, так, тудою-сюдою! І мій як до мене посватався, батько небіжчик і каже: іди, бо все одно ніхто кращий тебе не візьме; я подумала тудою-сюдою, ну й пішла.

Дивляться обидві на своїх чоловіків, потім — одна на одну, плюють кожна в другий бік і розглядають знову покупки.

Пранцись. Так, так, добродію, інакше колись було. *(Дістає пляшку і п'є, а потім дає Степанові).* Достеменно, дурниці, ось-цо-да, було, а ти, свате, випий, щоб тее, що було, у пам'яті не сиділо.

Степан п'є. Пранцись придержує за пляшку, щоб той зайвого не випив.

Степан *(обтираючи вуса і спльовуючи).* Щипає, щоб їй гарячка!

Пранцись *(ховаючи горілку).* Ага, ось-цо-да, щипає, звісно, бо чужа, пане добродію.

Обидва закурюють.

Альжбета *(до Агати).* А чи завтра, свашечко, будете на ярмарку?

Агата. Та треба ж буде якось зібратись.

ЯВА ІХ

Ті ж і Павлінка.

Павлінка *(увиходячи, до Альжбети).* Може б, мамо, придавили сир, бо на завтра не оддавиться.

Альжбета. Та ще встигне... Дай мені з тіткою поговорити.

Павлінка. Ідіть, ідіть, мамо, а я за вас з тіткою поговорю.

Агата. Ідіть, свашечко, тудою-сюдою, не зважайте на мене. Ми тут з Павлінкою зачекаємо на вас.

Аль ж бета *(виходячи)*. Ну, як собі хочете.

Павлінка з Агатою сідають на скриню і жваво про щось розмовляють.

Я В А Х

Павлінка, Степан, Пранцись, Агата.

Степан. Чи знаєте, сватку, оцього, цього... як він... а щоб тебе... *(До Павлінки)*. Павлінко, як того звати, що мене сьогодні підмазував?

Павлінка *(з місця)*. А звідки ж я можу знати, хто татка мазав?

Степан. Ну, отой?.. Щоб він тямився!.. зять, зять!

Павлінка *(пригадуючи)*. Як же його, як?.. Здається, Бик... Бичок...

Степан. Ага, він, він. Ні, не так! Биковський, коханенька, рідненька, ось як. Пан Адольф Биковський. *(До Пранцися)*. Так ото бачиш, сватку, він, значить, підлабузнюється до моєї Павлінки. Що ти на це?

Пранцись *(дістаючи горілку)*. Дурниці, дурниці, пане добродію. Достеменно, бичок, ось-цо-да, більш нічого. *(П'є й дає горілки Степану)*.

Степан *(випивши)*. Завтра, таким чином, приїде обнюхати, як і що, тож і ви, сватку, зі своєю загляньте до нас. Якщо, коханенький, рідненький, може, який торг буде ладитись, так прикинеш слівце якесь там. Тільки приїжджайте.

Пранцись. Дурниці, пане добродію, і прийти можна. Достеменно, близько, ось-цо-да.

Степан. Близько то близько, та щоб не було слизько: на дощ ніби збирається.

Павлінка *(з місця)*. А чи татко коня напували?

Степан. Ні, коханенька, рідненька. Зараз піду. *(До Пранцися)*. А може, разом з сватом підемо? Я свого напою, а сват свого погляне, чи добре прив'язаний.

П р а н ц и с ь. Дурниці, пане добродію. Достеменно, жінка завезе, якщо б кобила втекла. (*До Агати*). Правда, бабо?

А г а т а (*з місця*). Що — правда?

П р а н ц и с ь. Достеменно, коли б кобила втекла, то мене тоді ти додому завезеш, пане добродію.

А г а т а. А щоб ти, тудою-сюдою, боком їздив! Іди швидше, поглянь! Це ж і мені з пам'яті вилетіло.

С т е п а н. Ходім, коханенький, рідненький.

Обнімаються і хитаючись виходять, наспівуючи:

Чаму ж нам не пець,
Чаму ж не гудзець,
Калі у наших хатачках
Парадок їдзець?

Я В А Х І

П а в л и н к а, А г а т а.

П а в л и н к а. Ну, а коли я його люблю, тіточко!

А г а т а. Мало що, дитинко, тудою-сюдою, любиш його, ну, а як батько не хоче, так подумай, що люди скажуть, коли супроти волі старих підеш.

П а в л и н к а. А що нам люди? Вони з ним жити за мене не будуть і по моїй смерті за мене спокутувати не будуть. Поговорять, поговорять та й перестануть, як намозолять язики.

А г а т а. Як собі вважаєш, моя дитино. Що ж, я, тудою-сюдою, нічого не зараджу.

П а в л и н к а (*заломивши руки на колінах*). Коли ж він такий добрий, такий розумний, що й сказати не можу!

А г а т а. Всі вони добрі, поки не візьме котрий дівчину в свої руки, а як візьме, тоді на другий лад, тудою-сюдою, заграє, а ти танцюй під його дудку. І мій, поки тільки сватався до мене, — слухняний був, як теля, а як оженився, так справжнім вовком зробився.

П а в л и н к а (*ніби не зважаючи на мову Агати*). Книжки мені приносив... Хороше так про все розповідав... як треба жити, як людей треба всіх любити, та багато, багато чого! І любить же він тих людей зовсім якимось не так, як ми їх любимо. Це ж треба

знати, скільки мій тато на нього даремного наговорив та очорнив, а він хоч би що. «Звісно, каже, людина: їй щось не пощастило чи не сподобалося, от і мститься. У нас, каже, все йде не так, як треба. Люди, каже, у нас, як звірі: один на одного кидаються, один одного цькують, під'юджують, ненавидять один одного. З малих літ, каже, звикають у ненависті жити, з малих літ їх цього навчають і дома, і поза домом. Сліпі, каже, всі сліпіі. Один до одного не мають ніякого жалю, хоч усіх душать зверху всілякі пошесті та злидні».

А г а т а. Чула я, чула про нього не раз. Вельми вже, кажуть, тудою-сюдою, розумний і добрий він.

П а в л и н к а (*пожсавішавши*). А що ж, хіба не правда? І все було б добре, коли б не цей тато: хоч що хоч, те й роби з ним...

А г а т а. Треба, дитино, почекати, а може ж, тудою-сюдою, лихо перемелеться і все добре буде.

П а в л и н к а. Третій рік, тіточко, чекаємо і нічого не виходить. Третій рік колочуся і виглядаю тієї часинки, як би тільки з ним побачитись. Повішуся, тіточко, повішуся, коли мене з ним розлучать!..

А г а т а (*хреститься*). М'яця, сина!¹ Тудою-сюдою, що ти, Павлинко? Побійся бога такі речі говорити проти ночі! Тьху! Мати пресвятая!

П а в л и н к а (*показуючи*). Коли тут, тіточко, так під серцем болить, що й жити несила. Такий він миленький, такий гарненький, такий слухняний... (*Задивившись в далечинь*). Коли ще з татом було у них як слід, прийде, було, води за мене принесе, дровець на коле. Не зважає на те, що колись учився, а тепер і сам учить і більших і менших. Ніколи від нього слова негарного не чула. Так, знаєте, тіточко, й хочеться з ким-небудь про нього говорити й думати без кінця й початку. І чого я така нещасна? (*З сльозами*). Батько рідний хоче мене одірвати від того, хто мені тепер миліший за все чисто — життя, хату рідну, цілий світ. І чому ж я така нещасна?

А г а т а (*тулячи до себе Павлинку, крізь сльози*). Годі, моя дитино, годі. Не горюй. Не смути себе, любенька, дуже. Якось же та буде. Бог найвищий, ту-

¹ Для режисера. Походить від «Во ім'я отця й сина»,

дою-сюдою, милостивий, і про твою тут тяженьку долю не забуде.

Павлінка (*немовби прокинувшись*). А нехай собі буде, що має бути,— я свого таки доб'юся або згину, щоб і сліду не зосталося.

Агата. А все ж таки скажи мені, дитино, чого твій тато так на нього уївся?

Павлінка. Бо... бо Яким з мужиків...

ЯВА XII

Павлінка, Агата, Степан, Пранцись.

Пранцись (*за дверима*). Дурниці, ось-цо-да. Ніде не ділася! Я знаю, достеменно, додому втекла, пане добродію.

Степан (*увиходячи в хату, а за ним — Пранцись*). І треба ж було свату так погано її прив'язати, та ще під отаку темряву.

Агата (*схопившись*). Кого прив'язати?

Пранцись. Кобилу, кобилу, пане добродію. Вже ж не тебе, ось-цо-да.

Агата. Так де ж кобила?

Пранцись (*дістаючи пляшку*). Достеменно, немає кобили, де була, ось-цо-да, пане добродію.

Агата (*підбігаючи до Пранця з кулаками*). Так чого ж ти, тудою-сюдою, несвячена кістко, розсівся, мов у своїй хаті!

Пранцись (*потягуючи з пляшки*). Дурниці, дурниці, ось-цо-да. Посвятимо, достеменно, пане добродію, коли не свячена.

Агата (*хоче вирвати пляшку, Пранцись не дає*). Ось я тебе зараз, тудою-сюдою, як висвячу цією пляшкою по голові, так і своїх не пізнаєш, нещасний ти «ось-цо-да». (*Голосячи*). А боже ж мій, батечку мій! Нащо мене покарав оцим, тудою-сюдою, п'яницею, цим недорікою, цим куксамордою, тим... цим...

ЯВА XIII

Ті ж і Альжбета.

Альжбета (*вбігає, тримаючи в руці торбинку з сиром*). Що це у вас тут скоїлось, мої миленькі?

Павлінка. Кобила дядькова втекла чи хто вкрав. *(Іде, сідає на ліжку й шие).*

Альжбета *(до Пранцися).* Так чого ж, сватку, чекаєте? Біжіть мерщій додому,— певно, там; це ж їй не первина.

Агата. Та хіба ж оцю, тудою-сюдою, трухляву колоду зрушиш з місця! Сидить же ось, антихрист, щоб йому міль п'яти попроїдала, і з місця не ворухнеться.

Степан *(закурюючи люльку).* Заспокойтеся, свахо. Ніде вона не дінеться. Коханенька, рідненька, вона дома, напевно, дома.

Агата. А ти, свате, тудою-сюдою, не совайся з своїм носом туди, куди тебе не просять. *(До Пранцися).* Ходімо! Чуєш чи ні!..

Пранцись *(встаючи).* Дурниці, пане добродію, дурниці. Моя голова догадлива. На тобі, ось-цо-да, поїду, достеменно, додому.

Агата *(виводячи Пранцися).* Бувайте здорові! Похвальони Єзу! Падло оце, ломака, наробив роботи... *(Виходять, а за ними — Альжбета з торбинкою).*

Я В А Х І V

Павлінка, Степан.

Степан. Ох і даються ж взнаки оці нам свояки. Але, дякуй богові, дві дірки в носі і скінчилося,— вже позбувся.

Павлінка. А давно це татків Гнідий утік з Лужанки і татко додому пішечки придибав?

Степан. Що було, те спило, та більше, коханенька, рідненька, не буде, як кажуть люди.

Павлінка. Побачимо. Завтра ярмарок.

Степан. Не бійся, коханенька, рідненька. Я кобилу зловлю, але й ти дивись, щоб мені того зятя зловила, про якого я тобі сьогодні казав.

Павлінка. Що він — кінь чи віл, щоб я його ще мала ловити?

Степан. Не кінь і не віл, а так собі дійна тварина.

Павлінка. Тож, татку, його й подоїть, коли він для вас такий дійний, а я й не думаю.

Степан. То нічого, коханенька, рідненька. На-

думається ваша, як покормить березова каша. От тільки щоб година була добра, а то казав він, що на торг не поїде, якщо буде дощ іти.

Павлінка. Лихо не візьме. Такий цукор не розмокне.

Степан. Коханенька, рідненька, як скажу, так і буде; дві дірки в носі і скінчилося. Ось тільки треба довідатись, чи буде напевно завтра погода. Купив я сьогодні календар — якийсь білоруський, як каже крамар. Питався я в нього, чи пише про погоду, так крамар каже мені, що про погоду написано в ньому більш, ніж про що інше. Значить, пошукаємо правди. *(Іде й дістає з-за ікони календар, звідти падає додола фотографія. Павлінка, зіскочивши з ліжка, підбігає, щоб підняти її, але не встигає).*

Степан *(піднімаючи фотографію).* А це що таке?

Павлінка *(намагаючись відняти).* Це моє. Віддайте мені, тату!

Степан. Я питаюся — хто це?

Павлінка. Хіба ж, тату, не бачите?

Степан *(злісно глузуючи).* Ха-ха-ха! Яким... Хай він пропаде зовсім! *(Хоче рвати, Павлінка ж ну віднімати).*

Павлінка *(крізь сльози).* Віддайте, таточку, віддайте, не рвіть! Не знущайтеся з нього...

Степан *(відпихнувши від себе Павлінку).* Відчепися від мене, гицелька! Я вам тут розведу шури-мури...

Грюкають у сніях. Увіходить Пранцись, Агата, а за ними — Альжбета. Павлінка стоїть потупившись, ковтаючи сльози, і смиче пальцями фартук.

ЯВА XV

Павлінка, Степан, Альжбета, Пранцись, Агата.

Пранцись. Дурниці, пане добродію. Я, ось-цо-да, казав, достеменно, ніде не дінеться.

Агата *(дражнячи).* Ось-цо-да, ось-цо-да! Сам кобилу, тудою-сюдою, поставив у вас під повіткою, а шукає за тином. Дурно тільки на колінах лазили та слідів придивлялися.

Альжбета. Ну, дякуй богові, що хоч знайшлася. *(До Степана).* Що ти там крутиш у руках?

Степан (*тикаючи фотографію в лице Альжбети*).
На, на! Милуйся, які подарунки одержує твоя донечка!

Альжбета (*затуляючи лице рукою*). Чого соваш... Така вона й твоя, як моя.

Степан. Брешеш! Коли б вона була моя, то була б така, як і я.

Францись. Покажи, покажи, пане добродію, що це за пташка?

Степан (*показуючи*). На, дивися, сватку! Поздоров мене з такою доченькою і з цим, з цим еретиком!

Францись (*розглядаючи*). Еге! Це той розуменький, вчений, грамотій... Достеменно, Сорока, ось-цо-да!

Степан. Ну от, от! Яким Сорока.

Агата (*до Степана*). Тудою-сюдою, покажіть і мені, сватку.

Францись (*до Агати*). Ти, пане добродію, баба, не лізь сюди з цікавим носом. Достеменно, пильнуй своєї спідниці та панчіх, ось-цо-да! А ми суд, суд зробимо... правий і скорий.

Павлинка (*підходячи до Альжбети, лагідно*).
Мамочко, заберіть її у татка.

Альжбета. Що я з ним, дитино, зроблю? Ще битись буде...

Степан (*до Франциса*). А добре, сватку, кажеш. Зробимо суд-пересуд добрим складом над цим гадом. А який?

Францись. А такий, пане добродію: стражників покликати, справнику донести. Достеменно, інквізиторський суд зробити — по-половині шась! І готово, ось-цо-да!

Павлинка (*кидаючись до Степана і цілуючи йому руки, крізь сльози*). Таточку, віддайте! Не знущайтесь над ним!.. Він же вам нічого лихого не зробив...

Степан (*із злістю*). Спать, спать пішла, коли такою найшла! Спати! (*Рве фотографію*).

Павлинка (*з плачем опускається на лаву*). Татко занастити мене хоче. Силою з хати вигнати.

Францись (*дістаючи пляшку*). А тепер, достеменно, вип'ємо на помин душі його, ось-цо-да. (*П'є*).

Павлинка (*схопившись із лави, кидається до*

Франциса). По кобилі своїй справляй поминки, а не по людині, якої і підметки не варт! (*Вириваючи та розбиваючи об землю пляшку*). Ось-цо-да!

Пранцись (*розвіши руками, вражений, як і всі*). О-о-о!!

Завіса

Дія друга

Та ж сама, що і в першому акті, світлиця. За столом сидять: Степан, Альжбета й гості — три хлопці й три дівчини. Мужчини сидять по одинокі кінець столу, а жінки — по другий. П'ють чай, наливаючи в блюдця; заїдають. Парубки з дівчатами жартують, перекидаючись крихтами хліба. З лівого боку (дивлячись од публіки), при стіні від бокової кімнатки сидять два музики і, настроюючи інструменти, стиха розмовляють між собою. Біля дверей сінешніх, за скринєю, на табуретці стоїть самовар. Павлінка, зодягшись по-святковому, упадає коло гостей. Трохи на обличчі змінилася; раз по раз зітхає і зненацька позирає у вікно, водночас намагається бути з усіма веселою та дотепною. Як піднімається завіса — Павлінка несе чай.

ЯВА І

Павлінка, Степан, Альжбета, гості, музики.

Павлінка (*ставлячи чай перед Степаном*). Що ж це татового зятя так пізно ні слуху ні духу? Чи не пронюхав він, що в мене посагу малувато?

Степан. Коханенька, рідненька, не сумуй. Як біда буде трохи й гірша, зате сатана інша.

Павлінка (*кепкуючи*). Мало що буде... Але ж, коли мене вже якомсь, мов тим смоком, стало тягти до цього Бик... Бичка... Ах, як його?..

Степан (*з притиском*). Биковського.

Павлінка (*підходячи до другого кінця столу*). Може, Адельці іще скляночку?

Аделька-гостя. Дякую. Вже напилася.

Альжбета. Та бери! Що там питаєшся! Панна Аделя лише дві випила.

Аделька. Коли ж більше не хочеться.

Павлінка (*забираючи склянку*). Вип'єш, вип'єш, Аделько, — вміститься.

Альжбета (*підсовуючи до гостей їжу*). Старайтеся, гостоньки, старайтеся. Ось — сир, масло, печеня! Таки ж сьогодні трохи попрацювали коло польки та лявоники.

Кілька голосів (*пережовуючи і сьорбаючи*). Дякуємо, дякуємо! Ми стараємося.

Степан. Чим хата багата — тим рада. Хліб на столі — руки свої. Вибачайте тільки, коханенькі, рідненькі, що горілки немає. Але ж я в цьому не винен. Хотів узяти в Михайлишках, так, на лихо, монополька цілий день була закрита.

Музика (*вбік до другого*). Як не брехне, то й не дихне. Я сам бачив, як після обідні відбувалася з пляшками коло монопольки катавасія.

Другий музика. Його тільки послухай! Скнара і більш нічого.

Павлинка (*поставивши Аделі склянку, до одного з гостей*). Може, пан Вінцусь іще вип'є?..

Вінцусь-гість (*утираючи краєм скатерті губи й лоб*). Воно б то було вже й досить, та коли панна Павлинка так гарно просить, то можна іще якусь там скляночку.

Павлинка (*йдуци за склянкою*). Цей уже так п'яту склянку бабахає...

Степан (*до Альжбети*). Чи добре ж хоч ти просила Пустаревичів? Чому їх так довго немає?

Альжбета. Коли б і не просила, то приїдуть. (*З насміхом*). Певно, достеменно, кобила заблудила.

Один з гостей. Щось сьогодні на ярмарку Якима Сороки не було. А то, бувало, таким франтом походжає: дивіться на нього, мовляв, сьогодні, бо завтра не дотовпитесь.

Павлинка (*ставлячи чай*). А пану Банадисю заздрісно, що так приодягнутись не потрапить, хоч, може, й має за що.

Гість. Чим гроші тратить на одержу, я краще їх кому позичу.

Павлинка (*сідаючи на ліжку*). Та й процентик добрий злуплю, щоб аж у п'яти другому закололо.

Гість (*самозадоволено*). Хе-хе-хе! А панні Павлинці досада ще не пройшла, що колись оцьому йогомосці Сороці ні за які проценти не позичив.

Павлінка. Дуже ж йому цим і не пошкодили. Найшлися люди, що й без процентів позичили і дали йому можливість поїхати на вчительські курси. Тепер нічиєї ласки не потребує.

Одна з гостей. Певно, що ні! Такий чоловік ніде не пропаде.

Степан (*прислухаючись досі до розмови про Сорочу*). Коханенька, рідненька, киньте про того свинопаса говорити. Набридла вже мені розмова про нього гірше од гіркої редьки. І чи балакаєте про нього, чи не балакаєте — все одно нічого не вийде. Я вже йому дав дорогу.

Павлінка (*неспокійно*). Яку дорогу?

Степан. А ти, коханенька, рідненька, не слухай, вуха розвісивши, та краще гостей доглядай. Дві дірки в носі і скінчилося!

Якусь мить тиша. Павлінка підходить брати склянки, але всі відмовляються.

Альжбета. Що ж, вибачайте, гостоньки! Не хотіли пити, їсти, потім самі будете жалкувати.

Степан. Вибачайте, вибачайте, коханенькі, рідненькі, одного не скажете, що всього було вволю, тільки принуки не було.

Кілька голосів (*встаючи з-за столу*). Дякуємо, дякуємо пану господарю і пані господині! Підкріпилися, хвала богові, що краще й не треба.

Павлінка (*встаючи з ліжка*). Прошу панянок сюди пересісти, а пани-кавалери візьміть собі табуреточки та ось тут присядьте, а я тим часом почастую чаєм наших музик.

Степанта Альжбета (*вилазячи з-за столу*). Аякже — треба, треба!

Дівчата сідають на ліжку, хлопці коло них на ослінчиках; жартують між собою.

Альжбета (*підходячи до музик*). Ходімте, миленькі, вип'ємо по скляночці чаю.

Музики. Дякуємо, пані! Ми вже сьогодні пили.

Альжбета. Мало, що коли було, а тепер треба ще підкріпитися. (*Забирає інструменти і кладе їх на скриню, садовить музик за стіл і сама сідає. До Павлінки*). А ти, дитино, налий музикам чаю!

Степан (*закурюючи люльку*). Вибачайте тільки, коханенькі, рідненькі, що горілки немає.

Музики. І без цих крапель будем живі.

Чути грюкіт у сінцях.

Степан. А бач, хтось-таки хоч наприкінці з'явився. Треба піти та глянути, а то ще в двері не втрапить. (*Іде*).

Один з гостей. Неси, боже, нежонатого та багатого!

Одна з гостей. Женить будемо!

Павлинка (*ставить музикам чай, підходить і дивиться в вікно. Набик*). Ах, як же темненько!

Один з гостей. Кого так, панно Павлинко, виглядасте?

Павлинка. Того ж — нежонатого та багатого.

ЯВА ІІ

Ті ж та Адольф Биковський.

Степан (*стрічаючи Адольфа у дверях*). А-а! Нарешті з'явився, дорогий гостоньку! Що ж це, коханенький, рідненький, так довго чекати на себе нас примусив?

Адольф (*вішаючи пальто на стіні коло порога*). Похвальбони в хату!

Кілька голосів. Навіки! Навіки!

Адольф (*до Степана, вітаючись з ним*). Вибачайте, що трохи запізнився. Але це винен мій жеребець. Як поніс з гори, що біля Притиків, — і мене викинув, і вісь зламав, так що вже мусив другу колимажку взяти; через те й замарудивсь.

Один з музик (*вбік до другого*). Щоб він так дихав! Який його чорт ніс? Пристав кінь, та й усе тут.

Другий музика. А що ж інше? На моїх очах заплатив повесні за якусь здохлятину тридцять карбованців, і тая вже швидше його понесе.

Степан (*до Адольфа*). Прошу ж, прошу далі, сюди, де ближче кут і де все тут.

Адольф. Дякую, дякую вашеці. Прошу про мене так не клопотатись.

Іде, з усіма вітається; Альжбету цілує в руку, стоячи до неї боком і не згинаючись.

Альжбета. Прошу пана Адольфа, прошу до столу! Може, вип'єте чаю й чимось закусите? *(До Павлинки)*. Павлінко, наливай панові Биковському чаю!

Адольф *(сідаючи за стіл з другого кінця від музик і закурюючи цигарку)*. А що ж у васпанства доброго чувати?

Степан *(сідаючи до столу)*. Та що в нас чувати? Стара баба не хоче здихати, а молода заміж іти.

Адольф *(задоволено)*. Хе-хе-хе! Стару хай смерть душить зволить, а молоду треба приневолить.

Альжбета *(до Степана)*. А, вашець, сходи подивись, чи добре прив'язаний кінь пана Биковського?

Адольф. Не турбуйтеся. Я його добре прив'язав.

Степан. Коханенький, рідненький, хоч і добре прив'язав, але сіна, певно, не дав. У нас так: гість як попало, а тварину так треба добре доглянути. *(Виходить.)*

ЯВА ІІІ

Ті ж без Степана.

Павлінка *(ставлячи перед Адольфом чай і сама сідаючи віддалік)*. Що ж це — пана Адольфа кінь хотів поносити?

Адольф. Аякже! Три сотні весною заплатив і тільки клопоту нажив. Та в мене все так! Корови мої кожна варта по якій сотні карбованців; як дременуть влітку, так і на добром коні їх не здоженеш.

Павлінка *(хитрувато)*. Певно, й овечки в пана Адольфа так само наперегонки бігають?

Адольф. А так, так! Маю п'ятнадцять старих і дванадцять молодих. Як ударить спека, так вони мало не всі чисто крутяться на одному місці.

Павлінка *(йдучи по чай для себе, вбік до публіки)*. Гедзі овечок мучать, а як і сам ото тут *(показуючи пальцем на свою голову)* гедзів має, то й думає, що це вони гедзькаються.

Альжбета. Який же сьогорічний урожай у пана Адольфа?

А доль ф. Та нічого собі. (*Явно брешучи*). Жита нажав кіп зо двісті, вівса так само зо двісті, ячменю — з сотню.

Один з гостей. А скільки ж у пана землі?

А доль ф. Волоки з півтори добрих буде.

Гість. І ліс є?

А доль ф (*витаючи хусточкою лоб*). Аякже — є: з півволоки, коли не більше. Сосна в сосонку!

Гість. І сіножать є?

А доль ф. Є, є! Над самою річкою, так само з півволоки. Моріжок, як шафран.

Музика. Так у пана всього з півволоки орної землі?

А доль ф. Ну-ну-у, так! З доброї півволоки.

Аль ж б е т а. У нас орної землі, може, і зо три волоки буде, і то ми стільки не нажляли.

Пав л и н к а (*сівши з чаєм до столу*). Пан Адольф краший, видно, за нас господар.

А доль ф. О, у мене господарство ні в чому не схибить. У мене і жінка теж буде краща, ніж у всіх.

О д н а з г о с т е й. Коли б тільки не вдалася норювиста.

Пав л и н к а. Цікаво, чи пан Адольф уже сторгував собі яку?

А доль ф. Це поки що таємниця.

Пав л и н к а. А мені пан Адольф скаже?

А доль ф. Так. Але спершу татові й мамі, а після вже й васпанні на саме вушко.

Пав л и н к а (*беручи в нього склянку*). Добре, добре! Пан Адольф мов знав, що я трохи глухувата.

А доль ф. Глухувата?!

Пав л и н к а (*йдучи по чай, вбік до публіки*). Треба шершня за носа поводити, щоб і десятому заказав, як жінку купувати.

Аль ж б е т а. Пан Биковський, здається, у нас вперше?

А доль ф. А так — уперше!

О д н а з г о с т е й. Так панові треба дати поцілувати стару бабу.

Один з гостей. Пан Адольф лише до молодих та багатих ласий, а старі у нього в рахунок не йдуть.

А доль ф. А правда, правда! Я тільки до молодих маю потяг.

Альжбета (*набик*). І дурний же він, як видно.
Павлинка (*подаючи чай Адольфу*). До кого це маєте такий потяг: до дорогих корів чи до дорогих кобил?

Альжбета. Та ні! Пан Биковський має потяг тільки до молодих дівчат.

Адольф (*п'ючи чай*). Атож, атож! Лише до молодих дівчат.

Павлинка. Ой, чи не заженете собі через це остюків на язик?

Альжбета. Що ти?! Хіба ж пан Биковський кінь?

Музика (*вбик до другого*). Кінь не кінь, а, як видно, бидло таки настояще.

Адольф (*до Павлинки*). Панна Павлинка тільки все мені компліменти говорить.

Павлинка (*неуважно*). Ага! Компліменти. (*До музик*). Пригощайтесь, пригощайтесь, музиченьки. А то вже ноги сверблять. Так і хочеться з паном Адольфом сипнути лавониху.

Адольф. Фі! Я таких мужицьких танців не танцюю.

Музика (*до Павлинки*). Дякуємо! Вже, як годиться, приготувалися; тепер можемо й різонуть що завгодно для панянки. (*Сідають на свої місця, наструюють інструменти*).

Павлинка (*до Адольфа*). А які ж ви танці танцюєте?

Адольф. Герц-польку, піді-спать, манчиз, піді-кварту. (*Вилазячи з-за столу, цілує Альжбету в руку; до Павлинки*). Ну, що ж? Може, ми з панянкою по-пробуємо?

Павлинка. Коли ж отих мудрих танців не тільки що не вмю, а ніколи навіть їх і не бачила.

Адольф. Не бійтеся! Я на всі лади вивчу паняночку скакати. (*Бере Павлинку як до танцю; до музик*). Заграйте нам герц-польку!

Музика. Ми цього не вміємо.

Адольф. Ну, так піді-спать!

Музика. Вперше чуємо.

Адольф. А може, піді-кварту знаєте?

Музика. І це вперше чуємо.

Павлінка (*ніби жалкуючи*). Ай-яй-яй! От тобі й на! Так і не навчуся тих панських танців.

Адольф. Не сумуйте дуже. Я буду витилинькувати на язик, а васпанна лише прислухайся та вирубляй ногами так, як і я.

Павлінка. Значить, будемо танцювати під язик.

Сміх, Адольф грає на язик та безглуздо викручується з Павлінкою.

Адольф (*показуючи*). Ось так, ось так! Праву ногу сюди, а ліву туди. Голову в лівий бік, а задом під поріг, та ось так!.. Раз, два, три, то направо, то наліво...

Всі придивляються до них і сміються.

Я В А І V

Ті ж і Пранцись, Агата, Степан.

Пранцись (*п'яний*). Похвальбони Єзус! Ось-цо-да, пане добродію.

Кілька голосів. Навіки! Навіки!

Пранцись (*глянувши на Павлінку й Адольфа*). А це що за такі, достеменно, викрутаси, як у цирку чи в божевільному домі?

Один з гостей. Це пан Биковський навчає панну Павлінку новомодних танців.

Пранцись і Агата роздягаються.

Пранцись. Можна, можна далі крутитись, мов у хворобі святого Левентога. Далі, далі! Раз, два, три, ось-цо-да!

Адольф (*далі показуючи Павлінці*). Ось як, ось як! То направо, то наліво. Раз, два, три! То туди, то сюди, ніжка в ніжку, раз, два, три!

Павлінка (*вириваючись*). Ні, таки нічого не вийде. Не спритна я до науки.

Адольф (*садовлячи Павлінку*). Це тільки трудно перший раз, а після піде все гладко, як пугою висмолить! (*Ходить по хаті, махаючи хусточкою коло обличчя*).

Пранцись, Агата і Степан сідають за стіл. Альжбета подає їм чаю.

П р а н ц и с ь (*закурюючи люльку, з Степаном*).
Достеменно, пане добродію, кобила заблудила і через
те трохи спізнилася. Але це дурниці, дурниці! Іще
час буде, ось-цо-да!

А г а т а. Який чорт заблудила! Поки об'їхав, ту-
дою-сюдою, всю околицю, мов погорілець, так і пів-
ніч мало не обгорнула. Тудою-сюдою, все гори тієї
собі шукав.

П р а н ц и с ь. Ти, бабо, достеменно, мовчи, ось-цо-
да! Ти нічого ніколи не тямиш, а я маю розум роз-
торопний. Я, пане добродію, Барнашов, де пішов, там
і пройшов. (*До гостей*). А ви, молоденькі, не зважай-
те, ось-цо-да, і танцюйте, пане добродію, поки не оду-
біють ноги.

П а в л и н к а. А правду дядько каже. Будемо гу-
ляти, нащо дарма час марнувати! (*До музики*). За-
грайте, будь ласка, польку, але таку, як відаєте... щоб
аж світ ходором пішов!

Музики грають польку; всі, крім старих, танцюють: А д о л ь ф
з П а в л и н к о ю, а всі інші гості — хто з ким. За столом
П р а н ц и с ь з С т е п а н о м частуються горілкою з пляшки,
яку перший приніс з собою.

А д о л ь ф (*танцюючи, приспівує*).

Танцювала риба з раком,
А петрушка з пастернаком,
А цибуля диво мала,
Що петрушка танцювала.

П а в л и н к а (*у відповідь, співаючи*).

А на печі при лучині
Дівка гроші полічила;
Налічила півталера
Та й купила кавалера.

А д о л ь ф.

Дівчинонько, тонка, бліда,
Я до тебе в гості їду
І коників не жалкую,
Цілу нічку все мандрую.

П а в л и н к а.

У городі ячмінь родить,
А до мене Яким ходить.
Ти роди, ячмінь, густіше,—
Ти ходи, Яким, частіше!

А доль ф.

Сидить голуб на гілониці,
Соловей на вітці;
До одної дівки ходжу,
Друга на приміті.

П ав л и н к а.

О женися, не лінися,—
Будеш панувати:
З однією — свиней пасти,
З другою — зганяти.

А доль ф.

Наше поле кам'янисте —
Ні проїхать, ні пройти.
Наші дівки норовисті —
Що не можна й підійти.

П ав л и н к а.

Я з норівом, ти — католик;
Не руш мене за подолик,—
Мій подолик шовком шитий,
Хто полізе, буде битий!

Степан (як втихла гульня). Браво, браво, пане Адольф! Здатний до танців,— якщо не рівняти захристиян до ружанців.

Пранцись (потягуючи з пляшки). Дурниці, дурниці, ось-цо-да! Достеменно, хоч у кишені пусто, зате ноги сиплють густо. Коли б йому та ще й мій розум розторопний, так зовсім було б добре, пане добродію.

Агата. Кинь ти вже, тудою-сюдою, плескати, як лотоки у млині! Танцюють — нехай танцюють; ти своїми кочергами так не потрапиш.

Альжбета (до Пранцися). Може б, чого, сватку, закусили?

Пранцись. Дурниці, ось-цо-да! Достеменно, закушу, закушу. (До гостей). А ви, пане добродію, розважайтесь, доки господар геть з хати не жене, ось-цо-да.

Павлинка (до Адольфа). Може, пане Адольф, заспіваєте нам що-небудь? Я чула, що вельми хороший голос маєте.

Адольф (зупиняючись). Е-е! Який там хороший! Вже так собі! Звичайно, кращий, ніж у інших.

Кілька голосів. Так просимо заспівати. Ми всі просимо.

А дольф. Коли вже так гарно просите, то можна. А яку ж би панна Павлінка хотіла?

Павлінка. А все одно, яку хочете! Ну, яка краще у пана Адольфа виходить.

А дольф (*співає недоладно, махаючи хусточкою перед обличчям*).

Вилітає лебідь,
Плаває голубка;
Певно, в нас кохання
Та й не буде, любко.

Павлінка. А таки ж нічого не буде.

Один з гостей. Хіба ж ото «голуби» плавають, а «лебеді» літають?

А дольф. Ну, коли перебиваєте, так зовсім не буду співати.

Альбета. Хай пан Биковський на них не зважає та співає: звісно — темнота, що вони розуміють!

Павлінка (*поглядаючи в вікно*). Вибачайте, пане Адольф! У мене ненароком вилетіло слівце.

Кілька голосів. Вибачайте, вибачайте! Просимо, просимо. Більш не будемо!

Пранцись. Достеменно, пане добродію, іще заведи свою шарманку: вона в тебе просто як грамофон, ось-цо-да, гучить.

А дольф. Ну, гаразд, буду! Але коли ще хоч раз зупините, тоді розсерджусь і зовсім кину співати. Співайте тоді самі!

Кілька голосів. Ні, ні! Не будемо!

А дольф (*співає*).

Дивлюсь я без толку на холодную шаль,
І чорную душу терзає печаль.

Павлінка (*душачись од сміху*). Хіба ж у пана Адольфа чорна душа?

Один з гостей. А для чого ж, пане, дивишся на неї без толку?

А дольф (*насупившись*). Більше співати вам не буду, хоч на колінах просіть. Співайте собі самі, коли такі розумні! (*Сідає*).

Павлінка. Тож і заспіваємо, коли пан Адольф

такий вразливий, що навіть жартів не розуміє. (*Вбік*).
Ех, швидше б усе це закінчилося!

Один з гостей. А таки ж заспіваємо, і всі разом.

Павлінка (*до Адольфа, хитрувато*). А пан Адольф нам допоможе?

Адольф. І не думаю.

Кілька голосів. А що ми заспіваємо?

Павлінка. «Ой куди ж ти, дуб зелений, похиляєшся...»

Адольф. Фі, мужицька!

Павлінка. А пан Адольф, може б, хотів, щоб завели якого манчиза?!

Пранцись. Достеменно, ось-цо-да, якщо такої панської натури, так позатикай клоччям вуха, пане добродію.

Степан (*до Пранцися, тихо*). Коханенький, рідненький, не картайте його! Він, бачиш, як я вже й казав, моститься до моєї Павлінки. Як будеш над ним насміхатися, то, може, ще відступиться, а я його стараюся приручити.

Павлінка. Ну так що? Згода на цю?

Кілька голосів. Згода, згода!! А потім іншу.

Павлінка. Тільки не збивайтеся з толку. Дивіться, як я буду руками такти відбивати.

Кілька голосів. Добре, добре!

Співають. Павлінка, сумно всміхаючись, диригує; потім і Пранцись підходить і пляшкою вимахує такти; музики також своєю грою допомагають.

Ой куди ж ти, дуб зелений,
Похиляєшся?

Ой чого ж ти, мій миленький,
Не всміхасяшся?

Пранцись (*як перестали співати*). А тепер, ось-цо-да, «Як жа мне не пець», пане добродію.

Адольф. І знов мужицьку!

Пранцись. Атож, мужицьку, атож, ось-цо-да! А васпан, достеменно, свою панську сховай свиням на снідання.

Агата (*підходить і тягне Пранцися за поли*).
Кинь ти вже, тудою-сюдою, з глузду сходити!

П р а н ц и с ь. Ось-цо-да, відчепися від мене, пане добродію!

П а в л и н к а. Ну, будем співати «Як жа мне не печь, як жа не гудзець?..» (*Співають, як першу*).

П р а н ц и с ь (*коли скінчили*). А тепер, достеменно, «Чечіточку», пане добродію.

К і л ь к а г о л о с і в. Чечіточку! Чечіточку! (*Співають «Чечіточку»*).

Народила чечіточка семеро дочок,
Народила невеличких семеро малих...

А л ь ж б е т а (*коли змовкли*). Відпочиньте, миленькі, хоч трохи, а то заморилися дуже. (*До Пранцися*). Сідайте, сватку, до столу та, може, чого закусите, бо й ти ж помагав.

П р а н ц и с ь (*сідаючи*). Достеменно, дурниці, ось-цо-да. Молодим треба показати, показати, пане добродію, а вони все потраплять... вірно тільки навчити їх. (*Потягуючи з пляшки, до Степана*). А ти, свате, тримайся, ось-цо-да. Їм не дам, вони молоденькі ще, поспіють.

С т е п а н. А правда, правда, сватку! Іще їх пора не втекла. (*Випиває*).

П а в л и н к а (*коло гостей*). А що ж ми тепер будемо робити? Вже наспівалися, так, може, знов потанцюємо?

П р а н ц и с ь (*заїдаючи*). Достеменно, зачекайте, я зараз скомантую, пане добродію, за що і як взятись, бо мій розум розторопний, а ви нічого не тямите.

П а в л и н к а. Ну, добре, почекаємо. (*До Адольфа*). Що ж це пан Адольф надувся, як миша на крупу або як останнє в піч усилавши?

О д н а з г о с т е й. Пан Адольф, видно, закохався.

А д о л ь ф. Ну так що, коли закохався?

П р а н ц и с ь (*перезовуючи їжу*). Достеменно, тепер, ось-цо-да, зачнемо лявониху, пане добродію!

В с і. Лявониху! Лявониху!

А д о л ь ф. Ізнов мужицьку!

П а в л и н к а (*до Адольфа, підлешуючись*). А ми з паном Адольфом вдаримо лявониху, справді, вдаримо! Посердьтеся на мене, грішну, більш чи й випадє коли так весело з вами пострибати.

А до л ь ф. Та я вже дуже не гніваюсь. Якщо вже так хочете, то ходімо, що там такого особливого?!

П р а н ц и с ь *(до музик)*. Достеменно, ріжте, пане добродію! *(До Альжбети)*. А ми з свахою вшкваримо, ось-цо-да!..

С т е п а н *(до Агати)*. А ми з свахою, коханенька, рідненька!

Музики грають лявониху. Жінки трохи впираються, але потім ідуть;

за ними інші гості, П а в л и н к а з А д о л ь ф о м.

П р а н ц и с ь *(приспівує)*.

Ой Лявониха-Симониha була,
Та Лявону хліба-солі не дала!
Ой Лявониho-Симониho, стій,
Не ходи ти по капусті моїй!

А л ь ж б е т а.

Хоч капуста заросла лободою,
Не піду її полоть за тобою.
Пропади ти на капусті своїй,
Світ не застуй ти мені, молодій!

С т е п а н.

Ой Лявониho, ти жінко моя,
Ти ж не випрану сорочку дала;
І не качаную, ще й не митую,
Тільки шовком всю обшитую.

А г а т а.

А, мій татку, дівересеньку,
Веди мене помалесеньку;
Не веди мене там, де женці,
Веди мене по доріженьці;
А стернею ніжки йти не хотять.
По доріженьці так самі біжать.

А д о л ь ф.

Як почав я бігать, бігать,
Щоб ту милую провідать.
Як почав же я котиться,
Щоб до неї притулиться.

П а в л и н к а.

А коли ж я у матусі жила,
Як та вишенька в садочку, цвіла;
Дісталася я чортовій душі,
Він зсушив мене, як липку, ізсушив.

А до ль ф.

Ти берізонька, берізка моя,
Ти берізко срібнокоренькая,
Твої віти перебірніі,
Наші дівоньки невірніі.

П ав л и н к а.

Не веди мене ні в ліс, ані в сад,—
Заведи мене до татка назад;
Не веди мене ні в ліс, ані в бір,—
Заведи мене до татка у двір!

П р а н ц и с ь (*коли перестали танцювати, до Степана*). Достеменно, і дала ж твоя баба мені жару, ось-цо-да. Аж жижки трусяться, пане добродію.

С т е п а н. І твоя, коханенька, рідненька, не відстала,— аж задуху мало не нагнала.

А г а т а. Обидва ви ковальські міхи, тудою-сюдою, неповоротні, тож і здається, наче хтось вам жару якогось давав.

А л ь ж б е т а. А правда, свашечко, правда. Їм лише коло пляшки крутиться, а не з пристойними жінками лявониху вести.

П р а н ц и с ь. Ага, достеменно, добре, що пляшку свашечка, пане добродію, згадала! (*Дістає пляшку й частується з Степаном*).

П ав л и н к а (*до Адольфа*). Ну, як же пану Адольфу сподобався наш мужицький танець? Як на мене, так краще у вас лявониха виходить, ніж той якийсь «піді-кварта». І приспівки доладні знаєте!

А до ль ф (*ніби скромно*). А трохи ж деяких навчився колись.

О д и н з г о с т е й. Пора нам і честь знати! Певно, вже до півночі добирається.

К і л ь к а г о л о с і в. Так, так, час рушати додому!

П ав л и н к а (*з полегшенням, вбік*). Слава богу!.. (*До гостей*). А може б, іще погуляли?

А л ь ж б е т а. Кому далеко, то воно так, а кому близько, так не шкодить іще побавитись.

К і л ь к а г о л о с і в. Ні! Ні! Вже час і пора!

П ав л и н к а. Ну, так нехай музики на відхідне хоч марша заграють, щоб веселіше всім снилося і щоб міцніше всім спалося.

Степан. А це не зашкодить! *(До музик)*. Що ж, коханенькі, рідненькі, заграйте, будь ласка, іще щонебудь на відхідне дорогим гостонькам, а там дві дірки в носі і скінчилося.

Музики грають марша. Гості одягаються, прощаються й виходять, за ними — музики.

Я В А В

Павлінка, Адольф, Степан, Альжбета, Францись, Агата.

Степан. От і потихшало трохи в нашій хаті, нема вже кому стрибать.

Францись. Достеменно, дурниці, ось-цо-да. Було шумно, пане добродію, та й буде шумно!

Агата. А так, так, тудою-сюдою, як буде весілля в Павлінки.

Павлінка. Е-е, мого весілля ніколи не буде, значить, і шумно не буде!

Адольф. А хіба в батьків молодого, панночко, гадасте, не вистачить на весілля?

Павлінка. Вистачить не вистачить, а таки весілля мого ніхто не побачить...

Степан. Це, коханенька, рідненька, побачимо. Ще я на теє єсть, і в своїй хаті господар, а не гість! Жита не один мішок, і сала не один шматок.

Францись. Достеменно, дурниці, ось-цо-да. Часом чи весілля, чи повісив — одно на друге, пане добродію, виходить.

Агата. А ти, «ось-цо-да», прикуси свого язика і не тицькайся, тудою-сюдою, туди, куди тебе не просять. Напився, наївся, так і мовчи!

Альжбета *(до Агати)*. Що ж там, свашечко, такого? Сват же нічого лихого не каже. *(До Павлінки)*. Прибирай ти вже, дитино, з столу.

Францись. Достеменно, чи свині їли, чи шляхта попаслася — отакечки, ось-цо-да, стіл виглядає, пане добродію.

Павлінка. Добре, мамо, зараз. *(До Адольфа)*. А пан Адольф мені допоможе?

Адольф. Коли потраплю, так чому ж ні? *(Прибирають зі столу; посуд ставлять на табуретці біля самовара)*.

Альжбета. Ви б, дітки, занесли посуд на ту половину.

Павлинка. Однаково; я потім занесу сама, а тепер *(позираючи лукаво на Адольфа)*... я боюся з паном Адольфом іти одна на ту половину!..

Адольф *(несучи посуд, вбік до публіки)*. Видно, дівка втелющилась у мене по саму шию.

Павлинка *(ідучи до столу, вбік до публіки)*. І хватило ж у бога розуму створить отаку чаплію недотепну!

Францись *(до Павлинки)*. І правда, достеменно, краще обережність, ніж потім бентежність, пане добродію.

Агата *(до Франциса)*. А ти, «обережність», не мели по-дурному, а думай, як до хати йти.

Францись. Пане добродію, отак і підемо; що ж там, достеменно, такого? *(Прощаються обоє й виходять)*.

Альжбета помагає прибирати з столу.

ЯВА VI

Павлинка, Адольф, Степан, Альжбета.

Павлинка. Не так, пане Адольф, береш склянки: треба ось як! *(Показує)*. Отже й зграбний — як припряжений віл до карети.

Адольф. А панна Павлинка все компліменти мені говорить.

Павлинка *(вбік до публіки)*. Дурню плюнь у вічі, а він скаже: дощ іде!

Альжбета *(до Степана, який клює носом за столом)*. Що ти, тютюн важиш? Іди та вкладайся спати. Це ж тобі тут не корчма.

Степан *(сонно)*. Коханенька, рідненька, я наважу, а ти купиш. Сон — непогана річ. А для чого ж колядки — хорошії святки, що під'їв та й на полатки. *(Вилазячи з-за столу, до Адольфа)*. Коханенький, рідненький, вибачай... Забавляйся тут з Павлинкою, а я покуняю трохи... Сьогодні ще перед світом моя розбуркала мене. *(Одводячи Адольфа вбік)*. Ну, що? Як моя Павлина... запала в душу чи ні?

А доль ф. О, важна молодиця! Хоч сьогодні ладен з нею одружитись.

Степан. Ну, так тупай коло неї; тільки сміло: вона дівка податлива, хоч, може, трохи й есть у неї якісь мухи в носі.

А доль ф. Хе-хе-хе! Я до кожної зумію підлизатись.

Степан. Ну так підлизуйся, коханенький, рідненький! *(Прощається і йде в кімнатку).*

ЯВА VII

Павлінка, Степан, Альжбета.

Альжбета *(вигируючи стіл)*. А ти, Павлінко, може, в карти пограєш з паном Адольфом?

А доль ф *(закурюючи)*. Та й мені вже треба збиратись додому.

Павлінка. А хіба пан Адольф розсипався, що мусить збиратись? Доїдете ще; коня ж маєте неабиякого!..

А доль ф. О, кінь у мене добрий!

Альжбета. Ну, то й чого ж поспішати?.. Нам, старим, як той каже, така річ: попоїв та й на піч.

Павлінка *(вбік)*. Чого доброго — заночує, от буде біда! *(Вголос)*. А погода сьогодні непогана. Навіть місяць світить, що рідко на покрову. Буде добре панові Адольфу додому їхати.

А доль ф. А хоч би й погана, так мені ж близько; жеребець мій за мить домчить.

Альжбета *(до Павлінки)*. Ну, так подивися ж ти, де карти, та позабавляйтесь ще трохи з паном Адольфом, бо я, мабуть, зроблю слідом за дідом. Трохи ж сьогодні таки натупалася.

А доль ф. Прошу, прошу, панійко! На нас, молодих, не зважайте.

Альжбета. Та уже ж я таки й піду.

А доль ф *(цілує в руку Альжбету)*. Швидко й я поїду, ось лише дам одного господаря панні Павлінці.

Павлінка. Побачимо — хто кому? *(Шукає карти)*.

Альжбета виходить у кімнату.

Павлінка, Адольф.

Адольф. Чого панянка шукає?

Павлінка. Того, чого іще не маю. Карт.

Адольф (*глянувши на вікно*). А ось вони — на вікні!

Павлінка (*вбік*). Думала, що не побачить; швидше б, може, з хати випхнула, коли б карти не знайшлися. (*До Адольфа*). Ну, коли є, так будемо гра-ти. (*Позирнувши у вікно*). А в що?

Адольф. У господаря.

Павлінка. Це, значить, у дурня?

Адольф. Ну, це тільки мужики так говорять. (*Роздає карти*).

Павлінка. А як пан Адольф думав, хто ми? Тож так само мужицького роду.

Адольф. Вперше чую!

Павлінка. Та й пан Адольф так само мужицького роду. (*Грають у карти*).

Адольф (*здивовано*). І я?!

Павлінка. Авжеж, авжеж! Колись були всі мужики, ну, через це тепер кожна людина — мужицького роду, хоч би там котора і вдавала з себе пана чи графа. Та й що казати! Адам і Єва і то були мужиками.

Адольф (*здивовано*). Адам і Єва?

Павлінка. І Ной, і Єзус...

Адольф. Що я чую? Звідкіль це, панно Павлінко, все знаєте?

Павлінка. Ого, не скажу!

Адольф (*благаючи*). Благаю, скажіть.

Павлінка. Не тією б'єте! От тюхтій!

Адольф. Та скажіть!

Павлінка (*нетерпляче*). Ну, добре. Поспитайте у Якіма Сороки: він все вам розкаже. (*Адольф програє*). Дурень пан! Дурень пан!

Адольф (*поправляючи*). Господар. (*Роздає карти*).

Павлінка (*вбік*). Який у чорта господар, коли дурень?!

Адольф. Що панна Павлінка каже?

Павлінка. Кажу: авжеж господар. (*Хвилин-*

ку мовчать; Павлінка вбік). Що тут говорить з цією вишкваркою. Держить же його нечистий! (До Адольфа). А чи, пане Адольф, женитись хочете?

А до л ь ф. Ой, страшенно хочу. А панні Павлинці заміж хочеться?

П а в л и н к а. Ого, іще й як хочеться!.. Коли вдасться, так ще й сьогодні, може, вийду.

А до л ь ф. А я ж іще з татком і мамкою вашими нічого про це не говорив.

П а в л и н к а. Про віщо — про це?

А до л ь ф. Ну, про це, як я женитись буду, а панна Павлінка заміж іти. (Програє).

П а в л и н к а. Ізнов пан дурнем! Ізнов дурнем!

А до л ь ф. Господарем!.. (Роздає карти).

П а в л и н к а. А може, вже годі? Щось на сон наче хилить. (Позіхає, встає й поглядає в вікно. Вбік). А що, коли не прийшов?

А до л ь ф (не дочувши). Хто не пішов?

П а в л и н к а. Я кажу, коли б хоч дощ не пішов. (З удаваною жалістю). Я так жалію, так жалію пана Адольфа, щоб не змок, що аж тут щось тремтить. (Показує на груди).

А до л ь ф. І я так само панну Павлінку жалію і тепер, і потім...

П а в л и н к а. Коли це — потім? Як пан Адольф іще дурня візьме?

А до л ь ф. Та ні! Тоді, як будемо... як будемо... ну, як це сказати?..

П а в л и н к а. Ізнов як шахрай! (Поправляє). Ось так було, так бити треба, а я з цієї ходжу, і пан Адольф ізнов дурень, дурень, дурень.

А до л ь ф. Господар!

П а в л и н к а. Все одно, хоч і господар, але ж, коли карти показують, так дурень!

А до л ь ф. Хай собі буде й так! Тепер через те, що панна Павлінка мене так обіграла, візьму та й поїду. (Встає).

П а в л и н к а (з полегшенням, вбік). Зібрався таки, врешті.

А до л ь ф. На добраніч панні Павлинці! Прошу чекати,— я приїду на закінчення.

П а в л и н к а. Заберіть його краще тепер.

А до л ь ф. Кого?

Павлінка. Та теє ж закінчення.

Адольтф. А панна Павлінка все жартує. (*Прощається. Виходячи, вбік до публіки*). Ось це на всі боки дівка! Одним словом, як сторубльова кобила. Отака ягідка — для мене жінка!

ЯВА ІХ

Павлінка (сама).

Павлінка (*неспокійно*). А той, може, хай би краще й не приходив! Так все чомусь всередині тремтить... І нащо це я йому обіцяла? Краще було б почекати. Що тут робити? (*Ходить од вікна до вікна і виглядає*). Підштовхнула ж мене нечиста на згоду пристать! (*Сумно-весело*). А може, не прийде?.. (*Сумно*). А коли не прийде, то, значить, він мене не любить більше. Ні, нехай краще прийде, а там — що буде, те й буде. Треба поворожити. (*Стукає пальцями*). Прийде, не прийде, прийде, не прийде, прийде... (*Весело*). Прийде, прийде! А тепер — любить чи не любить? Ну, це треба на картах поворожити. (*Бере й перекидає карти*). Любить, не любить, до серця притисне, до чорта пошле; любить, не любить, до серця притисне... (*Весело*). Так, так, любить, до серця притисне! Ну, раз карти отак показали, то треба збиратись. Але ж насамперед наслухати треба: чи сплять старі. (*Іде й підслухує біля дверей кімнати*). Сплять, аж хрнуть, немов онучі деруть. (*Підходить, дивиться у вікно, замислюється*). Що тут взяти? Ага, треба заглянути у скриню. (*Відчиняє скриню, порається в ній; дістає коралі й приміряє*). О! оце-то треба забрати, — так мені вони до лица йдуть. Ну, платтячко новеньке так само треба взяти. Все це зв'яжемо в хустку. (*Розстеляє хустку і складає свої речі*). А-а, й черевички мушу забрати, бо в чім же я з ним бігати буду? Корсетку також візьму, бо хто ж її тут буде носити?.. І-і! Вже більш, здається, нічого. (*Зв'язує і йде до ліжка. Чути шарудіння за вікном. Павлінка потиху*). Ай, хтось там прийшов. (*Весело*). Прийшов мій миленький, прийшов! Таки карти правду показали. (*Іде до вікна*). Хто там?

Голос із-за вікна (*приглушено*). Я!.. Я!..

Павлінка (*приглядаючись у вікно, вбік*). Ні-

чогісінько не видно! Темрява страшенна! (У вікно).
Хто — я?

Г о л о с. Я!.. Я!.. Ну, хіба ж не пізнала?

П а в л и н к а. Зачекай хвилинку. Ось я зараз.
Тільки подушечки зв'яжу і ковдру.

Г о л о с. Та мені нічого не треба!

П а в л и н к а. Мало, що не треба, а я візьму...
(Швидко йде до ліжка, зв'язує подушки й ковдру в простиню). Ну, вже готово! (Відчиняє вікно й викидає клунки). Хапай, а зараз — і мене! (Сама собі).
Треба з кімнатки взяти верхню одежину й хустки, тільки хоча б же бо старі не прокинулись. (Прикручує гніт у лампі і йде в кімнатку. За якийсь час виходить звідти вдягнена). А тепер і себе треба викинути! (Швидко йде до вікна. Чути шамотіння в кімнатці). Ай, хтось устав!

Я В А Х

П а в л и н к а, С т е п а н.

С т е п а н (вибігає з кімнатки, обгорнувшись ковдрою). Хто тут, хто тут лазить опівночі? Альжбето! Альжбето! Мерщій сюди!

П а в л и н к а, перехрестившись, кидається у вікно.
С т е п а н побачив.

Гвалт! Злодій! (Біжить до вікна й хапає Павлинку за ноги). Альжбето! Скоріше сюди! Рушницю хватай!..

Я В А Х І

П а в л и н к а, С т е п а н, А л ь ж б е т а.

А л ь ж б е т а (вибігає, як і Степан, обгорнувшись ковдрою; вся тремтить). Матінко пречиста! Що тут робиться? (Мацає по стіні). Зараз, зараз несу рушницю. (Хапається за гирю від годинника, він з грюкотом падає з стіни й розбивається). Ай! Що ж я наробила!

С т е п а н (тримаючи Павлинку за ноги, до Альжбети). Куди тебе нечистий заніс? Підкрути швидше гнота та поможи тягнути!

А л ь ж б е т а (біжить до лампи). Уже, уже!

Павлінка (*перевісившись через вікно*). Тягни, братику, сильніше!

Альжбета (*підкрутивши гюта й біжачи до Степана*). Лишенько мєє! Це ж Павлінка! Звідки ти взяв того злодія?

Степан. Коханенька, рідненька, не мели язиком, та ось помагай тягнути; там якийсь гад її за руку тримає.

Павлінка. Дужче, дужче, братику!

Альжбета (*помагаючи Степану тягти*). Що ти, дитино, одуріла, чи що?... (*Стягають Павлінку з вікна в хату*).

Степан. Ти це, коханенька, рідненька, куди надумала легіти?

Павлінка (*опираючись рукою об стіл, потупившись*). Я!.. Я!.. хотіла заміж іти!

Степан і Альжбета. Через вікно?

Павлінка. А що ж, коли ви, татку й мамко, крізь двері не пускаєте.

ЯВА XII

Ті ж і Пранцись, Адольф, Агата.

Пранцись (*без шапки, ввалюється в хату, тримаючи за комір Адольфа*). Достеменно, пане добродію, злодія, злодія зловив, ось-цо-да!

Агата (*тягнуци клунки*). Аякже, тудою-сюдою, з цими клунками біля вашого вікна копався.

Павлінка, Степан і Альжбета. Пан Биковський?

Пранцись. А так, так, пане добродію, Адольф, Адольф! Злодій, достеменно, ось-цо-да!

Степан (*до Адольфа*). Так це ти мені хотів дочку вкрати, злодюго, коханенький, рідненький!

Адольф (*заїкаючись і не розуміючи, в чім справа*). Я... я... збився тут коло саду з дороги, то й хотів ото у панни Павлінки спитатися через вікно, кудою виїхати...

Пранцись. Достеменно, злодій, злодій! Клунки з хати крізь вікно повитягав. Може, й шапку мою вкрав.

Агата. Ти зараз, п'янице, тудою-сюдою, і голову забудеш. Це ж уже як додому доплентавсь, так тоді тільки огледівсь, що й шапки забувся.

Пранцись. Достеменно, а баба нащо,— отож, щоб за всім доглядала. Але злодія, пане добродію, я таки зловив, ось-цо-да.

Степан *(до Павлинки)*. Так це ти, коханенька, рідненька, за нього хотіла заміж тікати, як довідалась, що отого гада, оте плюгавство за афішки арештували?!

Павлінка *(глухо)*. Боже мій, боже! Якимка арештували!

Степан *(самозадоволено)*. Хе-хе-хе! Вже оте мужицьке насіння не буде більш наших стежок поганити.

Павлінка. Якимка арештували! Мого соколика ненаглядного арештували.

Степан *(до Адольфа)*. А ти, коханенький, рідненький, волоцюга, розбишака з-за темного рогу, геть з моєї хати, щоб твоєї й ноги тут не було! Не міг, як треба, по-християнському — з сватами, за всіма звичаями, мою дочку взяти, а, бач, як злодій, крізь вікно витягти хотів! Геть! Геть!

Адольф. Я... Я... лише хотів дороги розпитатись.

Пранцись *(розв'язуючи клунки)*. Достеменно, злодій, пане добродію! Подушки й спіднички дівочі через вікно покрав. До урядника, марш! До урядника, гицель, ось-цо-да!

Павлінка. Якимка арештували! Мою зіроньку ясную арештували. *(Дико)*. Ха-ха-ха! Звірі сліпі!!! *(Мов сніп падає на землю. Метушнява. Крики: «Води! води!»)*

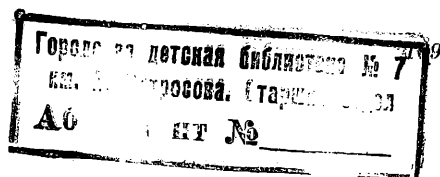
Пранцись. Достеменно, пане добродію, у мене є краплі. *(Дістає з кишені пляшку і прискає в лице Павлинці горілкою)*.

Агата *(кидаючись до Пранцися)*. Тудю-сюдою, сказився!..

Степан *(похмуро)*. Коханенькі, рідненькі, дві дірки в носі і скінчилося!

Завіса

Окопи, 3. VI. 1912 р.



З М І С Т

Янка Купала. *Григорій Півторак* 5

1 9 0 5 — 1 9 1 7

| | |
|--------------------------------------------------------------|----|
| А хто там іде? Переклад М. Рильського . . . | 23 |
| Я не поет... Переклад А. Малишка . . . | 24 |
| Я мужик-білорус. Переклад Т. Масенка . . . | 25 |
| З пісень про мужицьку долю. Переклад Т. Масенка . . . | 27 |
| «Хоч ти, серце, лусни-трісни...» Переклад А. Копштейна . . . | 28 |
| Ось тобі й живи. Переклад М. Терещенка . . . | 29 |
| З пісень недолі. Переклад П. Дорошка . . . | 30 |
| І вітер, і сокіл, і я... Переклад А. Копштейна. | 32 |
| Там. Переклад М. Пригари . . . | 33 |
| Зашумів ліс. Переклад А. Хуторяна . . . | 35 |
| Дума. Переклад М. Терещенка . . . | 37 |
| Поле. Переклад Т. Масенка . . . | 38 |
| Як полем іду. Переклад О. Юценка . . . | 40 |
| Я від вас далеко. Переклад А. Малишка . . . | 41 |
| Жниця. Переклад А. Малишка . . . | 42 |
| Пам'яті Т. Шевченка. Переклад А. Малишка | 43 |
| Я козак. Переклад М. Нагнибіди . . . | 46 |
| На сінокосі. Переклад К. Дрока . . . | 47 |
| Рідне слово. Переклад М. Рильського . . . | 48 |

1 9 1 8 — 1 9 4 2

| | |
|-----------------------------------------------------------------|----|
| Будь смілим. Переклад М. Пригари . . . | 51 |
| «Вертаються з вирію дрофи та гуси...» Переклад Т. Масенка . . . | 52 |
| Пісня і казка. Переклад Т. Масенка . . . | 53 |
| Орлятам. Переклад М. Нагнибіди . . . | 54 |
| Дві сестри. Переклад М. Терещенка . . . | 57 |
| Ти бачиш шлях. Переклад М. Пригари . . . | 59 |
| Нова осінь. Переклад М. Рильського . . . | 61 |
| Як я молода була. Переклад А. Копштейна . . . | 62 |
| Олеся. Переклад А. Малишка . . . | 63 |
| Молодим поетам. Переклад Д. Білоуса . . . | 65 |

| | |
|--------------------------------------------|----|
| Виряджала мати сина. Переклад Є. Нарубіної | 66 |
| Завжди у майбутнє. Переклад Д. Білоуса . | 67 |
| Наша молодь. Переклад З. Гончарука . . . | 68 |
| Україна. Переклад А. Малишка | 69 |

П О Е М И

| | |
|----------------------------------------|-----|
| Курган. Переклад М. Терещенка | 73 |
| Над рікою Оресою. Переклад Т. Масенка | 80 |
| Тарасова доля. Переклад М. Терещенка . | 113 |

К О М Е Д І Я

| | |
|--------------------------------------------|-----|
| Павлинка. Переклад П. Тичини, Т. Масенка . | 125 |
|--------------------------------------------|-----|

ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЯНКА КУПАЛА
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
(На українском языке)

Редактор Н. І. Тищенко
Художній редактор Є. О. Звездов
Технічний редактор Ф. Н. Резник
Коректори Г. В. Книш, Р. М. Зарембовська

Здано на виробництво 6. VII. 1970 р. Підписано до друку 8. X. 1970 р. Формат 84×108¹/₃₂. Папір № 1. Фіз. друк. арк. 5,375. Обл.-вид. арк. 7,5+4 вкл (0,19)=7,69. Умовн. друк. арк. 9,03+4 вкл (0,42)=9,45. Тираж 40 000. Зам. 633. Ціна 54 коп.

Видавництво «Веселка», Київ, Кірова, 34.

Друкоофсетна фабрика «Атлас» Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Львів, Зелена, 20.

ЯНКА КУПАЛА
ВИБРАНІ ТВОРИ



Київ



1970

54 коп.